

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
25. lipnja 1971.
godina I
broj 11
cijena 2 dinara

MOGUĆNOST IZDAJE

str. 4

Smrt koja snaži

(Obljetnica atentata na Radića)

str. 5

Treće ljetne igre Narodne banke s radničkim novcem

str. 6

MIHAEL STROJ, SLIKAR ILIRACA

str. 16

Michelangelo glasovira

str. 20

SLAVLJE SPLITA I CIJELE HRVATSKE

str. 21

PROTUZAKONIT POSTUPAK

Predsjedništvo Matice hrvatske na sjednici 18. lipnja 1971. raspavilo je odluku Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske od 16. lipnja o.g. kojom je oduzet već dodijeljeni iznos za sufinanciranje »HRVATSKOG TJEDNIKA« Matice hrvatske. Predsjedništvo je zaključilo da je Upravni odbor Fonda tom svojom odlukom protuzakonito postupio, diskriminirajući jedini tjednik za kulturna i društvena pitanja u SR Hrvatskoj. Stoga je Predsjedništvo odlučilo da upozna kulturne ustanove i javnost s takvim postupkom Upravnog odbora Fonda. Predsjedništvo Matice hrvatske, također, smatra da bi nadležni organi morali ispitati zakonitost rada Upravnog odbora Fonda i osoba odgovornih za tu odluku.

PREDsjedništvo Matice hrvatske

O protuzakonitom postupku protiv
»Hrvatskog tjednika« čitajte na str. 3

ZAGREB – JOŠ GODINU DANA
BEZ PROMJENA

ZAŠTO JE PRODUŽEN MANDAT?

Odluka koju je teško objasniti a još teže opravdati

Veoma nas je iznenadila odluka Skupštine grada Zagreba, donesena na sjednici Gradskog vijeća 26. svibnja, da se produži mandat gradskim funkcionarima. Prema toj odluci, naime, »do donošenja izmjena i dopuna i provedbe Statuta grada u vezi s ustavnim amandmanima najdulje do 26. svibnja 1972« ostaju na dosadašnjoj dužnosti: sekretar Sekretarijata za opću upravu, sekretar Sekretarijata za privredu, sekretar Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj, sekretar Sekretarijata za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, sekretar Sekretarijata za zdravstvenu zaštitu, sekretar Sekretarijata za boračka i invalidska pitanja, sekretar Sekretarijata javne sigurnosti, direktor Centra za socijalni rad, predsjednik sudaca za prekršaje, tajnik Komisije za predstavke i pritužbe, tajnik Komisije za odlikovanja.

U Skupštini smo grada čuli više razloge za tu odluku. Rečeno nam je da će u organizaciji grada uslijediti promjene. Neki sekretarijati će biti rasformirani, a neki novi formirani. Zato treba pričekati novi statut grada Zagreba, a prije toga novi Ustav SR Hrvatske. U Skupštini predviđaju da bi Ustav SR Hrvatske mogao biti donesen do konca godine, a zatim bi se pristupilo reorganizaciji gradske uprave.

PITANJA SKUPŠTINI GRADA

Već se odavno znalo da gradskim funkcionarima istječe mandat u svibnju o. g. Komisija za izbor i naimenovanja već je bila pripremila materijale da bi se raspisao natječaj za funkcionare kojima istječe mandat. Zašto ti natječaji nisu provedeni? Zašto tekuće promjene uvjetovati promjenama republičkog ustava, kad to nije neophodno, pa ni Republika nije tako postupila? Privredno i Organizaciono-političko vijeće Sabora odlučili su 16. lipnja da se republički sekretari i njihovi zamjenici kojima je istekao mandat razriješe dužnosti, pa su razriješeni funkcije: republički sekretar za unutrašnje poslove, za narodnu obranu, za pravosuđe i opću upravu, za privredu, za vodoprivredu, za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu, za rad, te zamjenici sekretara za financije i za privredu.

Postavljajući ova pitanja sjećamo se svih onih propusta, neuspjeha i nedostataka u razvojnoj politici grada što su se očitovali u proteklom mandatu gradske uprave.

Gdje nam je kompletan plan razvoja grada? Što je s urbanističkim planom? Hoteli?! Bolnice?! Promet?! Prometnice?! Riječna luka?! Koncertna dvorana?! Škole?! Pitanja bi se mogla nizati unedogled. I nakon svega: još godinu dana produžen je mandat gradskim funkcionarima, još godinu dana odgođene su bilo kakve promjene u razvojnoj politici grada, još godinu dana Zagreb je osuđen da stagnira i zaostaje! Zašto?

2 pisma čitatelja

JELAČIĆ

Cijenjeno uredništvo!
Dobro je što je u HT br. 8 Z. Kulundžić svojim zanimljivim napisom o banu Jelačiću i njegovu spomeniku u stvari potaknuo potrebu objektivnog znanstvenog tumačenja onog razdoblja hrvatske povijesti u kojem je djelovao Josip Jelačić kao i potrebu ispravnog tumačenja sime Jelačićeve ličnosti, značenja njegovog povijesnog doprinosa svom vremenu i značenja njegovih zasluga, pa rođa i grešaka. (A tko je uopće bio bez grešaka?). Nu, upravo sada kada su se n. pr. u zagrebačkom tisku počela tumačiti — makar i na popularan način — pojedina povijesna razdoblja hrvatske i kada se noviju generaciju, odgajanu u unitarističkom duhu, nastoji upoznati sa velikim likovima hrvatske nacionalne prošlosti (Zrinski, Frankopani, Eugen Kvaternik, Stjepan Radić itd.) mogu se još uvijek na raznim sastancima i kogukada čuti povapireni glasovi »žilavih i okorjelih unitarista, koji — kad je riječ o tumačenju naše nacionalne starije povijesti — govore, da je gradanska klasa uvek veličala »svoga velikana, pa prema tome u našem socijalističkom drustvenom uredjenju mi s time nemamo ništa zajedničko. S tom parolom unitaristi žele u stvari suziti široko značenje povijesnog razvijatka Hrvatske u starijoj prošlosti, sniziti vrednovanje zasluznih i često tragičnih ličnosti, koje su sudjelovale u stvaranju naše nacionalne povijesti, isključivo na gradansku razinu. Zele, dakle, ti isti prema svojoj unitarističkoj, quasimarksistici logici, svetski sjajne stranice hrvatske borbe prošlosti za svoju državnost na nulu: jer, božemoj, Zrinski i Frankopani djelovali su u feudalizmu. Starčević, E. Kvaternik, braća Radić u kapitalizmu. Likvidirajmo ih, dakle, još jedanput: i »naučno« i »u principu!«

Pitam se, kako će onaj dio naše novije generacije, koji je još i danas neupućen u povijest svoga naroda, razumjeti duboke političke promjene u jugoslavenskoj socijalističkoj zajednici, kako će shvatiti i zavoljeti uspostavu državnosti svoje republike (konkretno: Hrvatske), ako mu nije jasan povijesni kontinuitet prastare hrvatske državnosti u novim suvremenim političkim uvjetima jugoslavenskog socijalističkog samoupravnog društva?

Što se tiče spomenika bana Jelačića sjećam se, da je skinut na osnovu nečlje peticije 1946. ili 1948. god. s vulgariziranom jednostranom motivacijom, da je Jelačić bio eronotički general i tome slično. Da bi se — po mom mišljenju — psihološki pariziralo ogorčenje starini Zagrepčana — postavljen je konačno na svjetlo dana (što je inače samo po sebi sasvim u redu) nasuprotni Glavnog kolodvora spomenik Roberta Frangeša prvi hrvatskom kralju Tomislavu.

Mjesto za ponovno postavljanje Jelačićeva spomenika koje je predložio Z. Kulundžić (na Rooseveltovu trgu) mislim, da bi u današnje vrijeme odgovaralo bez obzira na sentiment i reminiscencije još živućih starini Zagrepčana koji su bili naviknuti vidjeti spomenik na današnjem Trgu Republike.

Na kraju želim primijetiti, koliko je meni poznato, da čuvenu Šovinističku izjavu »da ne može naći Hrvatski na zemljopisnoj karti« nije rekao Tisza već Lajos Kossuth, madžarski revolucionar, suvremenik bana Jelačića, a inače prema Hrvatsima Šovinist. Dvoje Tisza bila su istaknuti političari: Koloman, rođen 1830. g. pa je povijesne 1948. godine imao tek 18 godina. Drugi poznati Tisza Stepan rođen je tek 1861. g. a koji je mnogo kasnije, još u doba I svjetskog rata, bio madžarski predsjednik vlade.

In., DRAGO TOMASKO

Ilica 113, Zagreb
Kao prilog prijedlozima o ponovnom postavljanju spomenika Bana Jelačića predložio bih kao mjesto postavljanja prostor ispred Mosta Slobode. Mislim da znadete na koje mjesto mislim. Na onu veliku tratinu. Evo zašto mi se čini da je to najpogodnije mjesto. Prije svega to je jedan od budućih centara, dostojan Bana Jelačića. Otvoren je sa svih strana, a nasuprot je Kralja Tomislava. Bio bi to nastavak naših velikana. Trg Nikole Šubića Zrinskog Strossmayerov trg

Trg Kralja Tomislava

Trg Bana Jelačića (ukoliko dode do postavljanja).

Mjesto koje je predloženo na bivšem trgu Khuena Hedervarya čini mi se nepogodnim. Premašeno je, onako kako bi morao stajati bio bi bočno okrenut prema Savskoj cesti što mi se za spomenutu lokaciju ne čini adekvatnim.

Zbog svega ovoga čini mi se da je za sada jedino odgovarajuće mjesto upravo ono koje predlažem. Mislim da nas ne bi smjelo smetati što bi barokni spomenik bio u modernom ambijentu. Možda bi mu baš to dalo posebnu draž.

S poštovanjem

ZDENKO BORENIĆ

Zagreb, Mrazovićeva 1a II

DOTACIJA

Poštovano Uredništvo!

Sa zaprepašćenjem sam pročitao iščeku danasnoj »Slobodnoj Dalmaciji« da je Hrvatski tjednik ostao bez dotacije, ako se ovim činom ništa novo ne događa jer ovakovih čuda bilo je i u prošlosti kod nas Hrvata, ipak mi je zao i boli me što ovo naše novorodenče vec našlaji na prepreke koje ometaju njegov povijesni razvitak. Da bi donekle olakšao Tjedniku njegov razvitak a time i njegovo daljnje izlaženje, koje nam je potrebno kao nasušni kruh, danas sam Vam doznačio.

Din. 52.—

kao pretplata za II polug. 1971. Vjerujem i siguran sam da će svaki rodoljub u domovini i van nje poći mojim primjerom i tako učiniti izbujenju dotaciju.

Ako smatraće da bi ovaj moj dopis bio do koristi slobodno ga objavite.

Srđačno Vas pozdravlja

VINKO KRSTULOVIC

V. Masleške br. 10 5800 SPLIT

RADIC I SELO

Clanak (pismo) Stipe Vukovića iz »Hrvatskog tjednika« ponukao me da napišem nekoliko riječi o pokojnom Stjepanu Radiću.

Godine 1918. vratio sam se iz prvog svjetskog rata, i postao pristaša hrvatskog vode Stjepana Radića. S njim sam se upoznao 15. V 1927. godine. Tada je pokojni Stipica s Pavlom Radićem i drom Pernarom posjetio Donji Miholjac i održao veličanstveni govor pred nekoliko tisuća ljudi iz Donjeg Miholjaca i okoline. Načinjem da sam i ja kao seljak u seljaku radičevu narodnu nošnju pozdravljajući narodnoj nošnji pozdravljajući goste na velikoj ukrašenoj tribini. Slazem se sa Stipom Vukovićem potpuno. Stjepan Radić je obilazio selo, učio i prosjećivao hrvatskog seljaka s vjerom u Boga i seljaku slogu, zastupao probitke hrvatskog seljaka i upućivao da seljak bude svoj na svome tij. za državnost Hrvatske i da ne bude pod tudi-nom, i za taj plemeniti rad dao je i svoj život, i zato nije čudo što je preko 90% hrvatskog seljaka naroda stupilo u Hrvatsku seljaku republikansku stranku, dapače bilo je i pripadnika drugih narodnosti.

Ja sam i danas pristaša Radićevih plemeniti ideja — pažljivo pratim našu današnju stvarnost, čitam »Hrvatski tjednik« i sa ozbiljnošću se slazem sa kursonom SKJ i CK SKH. Nadam se da će taj rad dovesti do zbijenja seljaka i radnika i da će biti na zastavi pravi simbol srp i češki, i dovesti do državnosti naših republika, jer se temelji na Radićevim mislima pravednosti i ravnnopravnosti. Za taj progres je i naš hrvatski seljak ali je potrebo da se istome posveti više pažnje u našoj sredini, jer je seljaka najviše. Isto tako obljeticna rođenja i smrti Stjepana Radića ne bi smjela proći nezapaženo. Uvjeren sam da će naša poštena in-telegencija više pristupiti selu i tako uspjeh neće izostati.

ADAM TARJANAC
Donji Miholjac

UMAG

Družje uredničke!

Neugodno nas je iznenadio i uzbuđio članak druga Fabria i Mrduša te Vas molimo da u smislu Zakona o tisku objavite slijedeći članak radi pravilnog informiranja čitalaca »Hrvatskog tjednika

i naše javnosti:

U »Hrvatskom tjedniku« broj 2 od 23. travnja 1971. godine objavljen je napis Nedjeljka Fabria i Igoara Mrduša pod naslovom »Glas vapijuceg iz pustinje ili pi-smo iz Umaga« kojim se na nedovoljen način iznose netočne i nepovjerevine činjenice, a mogli bismo sa sigurnošću reći na brzinu i bez provjeravanja pri-kupljane — svudje — samo ne-tamo gdje je to trebal.

Pored ostalog napisali su da je Školski pjevački zbor valjalo lu-kavstvom pridobiti da pjeva na svečanosti u povodu otkrića biste Viktoru Caru Eminu.

Nama nije jasno o kakvom se lu-kavstvu radi, jer živimo i ra-dimo u malom mjestu gdje se svih medusobno pozajmemo i sura-dujemo pa ne znamo komu i čemu bi služili takvi stavovi koji dovode do trovanja inače zdra-vih odnosa među našim radnim ljudima u mjestu i na području naše općine, te Buještine u cijelini.

Zar se može tako nešto »pripi-sati i prilijepiti pjevačkom zboru koj je na posljednjih 5 godina na »Festivalu mladih istre« u Pazinu osvojio 2 puta prvo mjesto, a ove godine prijedala mu je čast da kao prvi nastupi na otvorenju istog Festivala, jer je to svojom kvalitetom zasluzio. Isti taj zbor pje-vao je, pjeva i pjevat će na svim prigodnim proslavama u mjestu. Svake godine ovaj zbor, zajedno s ostatim učesnicima, gostuje u četiri veća centra naše općine (u Babićima, Jurčanima, Mariji na Krasu i Savudriji) na opću radost i oduševljenje stanovnika tih se-ja.

U drugom dijelu tog članka stoji: »Školsko je malo pridonijelo ucepljenju hrvatskog jezika i hrvatske kulture u taj život. Po-stavljeni na unitarističke teme, ono je najbitniji krivac za sve moguće posljetke koji se već danas pokazuju u svoj svojoj ozbiljnosti.«

Postavili bismo samo pitanje autora napisa tko je bio u stanju da dade takvu ocjenu i su-dove o jednom veoma važnom području društvene djelatnosti, ako se o tome niti na jednom nadležnom mjestu nisu tražile informacije, niti se provjerila točnost na brzinu skupljenih poda-taka, a na bazi kojih su i iskonstruirane ovakve kategorike tvrd-je.

Da priupitamo člankopisce da li su informirani, upoznati, obavi-jeni, je su li naučno istraživali razvoj i problematiku prosvjetnih i kulturnih djelatnosti u ovom kraju poslije oslobađanja od fa-tističke okupacije koja je, uz-vedena u području jezika i kulture, ono je najbitniji krivac za sve moguće posljetke koji se već danas pokazuju u svoj svojoj ozbiljnosti.

Medutim, prikazane su concepcije zapravo teške preduslove i sim-plifikacije i o pravom teizmu i o svemu, suvremenom ateizmu. Ono što je autentično, kreativno i danas kulturno relevantno i u teizmu i u ateizmu znatno se razlikuje od ovakvih shematskih i vulgarnih gledišta. Zato suradnja i aktivni dijalog kvalificiranih ateista i teista sve su lakši i do-bivaju na značenju.

Ukratko, danas su kreativni tei-zam i kreativni ateizam vrlo kompleksne filozofske concepcije otvorene budućnosti i one su da-leko medusobno srodnije i bliže nego što su srođne i bliske sa svojim vlastitim masovnim jedno-stranistima i simplifikacijama.

Nekada su se katolicizam i protestantizam tobožno razlikovali i odbijali kao vatra i voda, a u stvari praktički su istog roda i poroda. Ni je jeftinim antagonizmu ateizma i teizma danas se u Evropi ne dade više ništa ozbiljno ni napredno zasnovati osim u njiho-v zlog, jednostranosti i pukoj obojnici.

Medutim, prikazane su concepcije zapravo teške preduslove i sim-plifikacije i o pravom teizmu i o svemu, suvremenom ateizmu. Ono što je autentično, kreativno i u teizmu i u ateizmu znatno se razlikuje od ovakvih shematskih i vulgarnih gledišta. Zato suradnja i aktivni dijalog kvalificiranih ateista i teista sve su lakši i do-bivaju na značenju.

Ovo pišem naročito radi toga da bi sva naša stremljenja vodila ka konkretnim zamislima i akcijama na ostvarenju toga boljega sutra.

A to znači: jaka industrija, intenzivna poljoprivreda, novčana stabilitet i drugo.

Zato je moje misljenje da se ostavimo pustog trošenja i rijeći i prostora i vremena na dokazivanju onoga, što je svakomu, tko pošteno misli, jasno, da mi, Hrvati, imamo svoj teritorij, svoj jezik i svoju kulturu, a to znači da moramo imati i svoju državu, koja će punopravno odlučivati na svim područjima djelatnosti i, sa-vim sigurno, kao takova postići velike rezultate, jer za to postoje svi uvjeti.

Najveće, konkretnie zamisli i akcije, za to bolje sutra, poticaj su pošteni svi tvrđavci, a vjerojatno i vremena na kojima naruciće svi oni koji odobravaju akciju o podizanju spomenika, tim više što je cijena knjizi minimalna 15 dinara, a čitava zarada ide u fond za podizanje spomenika Stjepanu Radiću.

Predložio bi Matici hrvatskoj da se angažira u rasturanju ove knjige, bar preporukom svojim ograncima i čitateljima HT. U svim školama i radnim ustanovama postoji stanovni broj nastavnika, radnika i službenika koji bi se rado uključili u ovu akciju. Taj pak spor može biti voden ili kulture nedostojnog militarnom konfrontacijom ili aktivnim dijalogom i suradnjom. Od svega srca plediram za suradnju i aktivni dijalog koji je danas blagorodna i mirovorna suvremena pojava ne samo na području kulture. Takav dijalog bit će, dakako, znatno olakšan, ako se barem oni naj-grubljih medusobnih predrasuda odmah u početku donekle oslobo-dimo. Naime, često pod teizmom podrazumijevamo maglovit konceptu o nekom svojeglavom, od-vojenom, zasebnom, onostranom, svemu nadređenom, proizvoljno slobodnom i gotovo svemočnom bogu a pod ateizmom pak takvu konceptu o vrlo sličnom, ali ovostranom čovjeku i čovječanstvu. Medu ovakvima maglovitim i potpuno antagonistickim konceptcijama teško je, doista, pro-naći neku srodnost osim u njiho-v zlog, jednostranosti i pukoj obojnici.

Upisujem izražavam zahvalnost uredništvu na ovaku sadržajno bogatom tjedniku i njegovoj idejnoj orientaciji u duhu desete sjednice CK SK.

MARIJAN PULJIZ, prof.
Split

DRŽAVNOST

Prateći sva zbivanja kroz ovo vrijeme, otkada se intenzivnije ras-pravlja i radi na ostvarenju pot-pune državnosti republike, tako je započinjalo veliko zanimanje, može se slobodno reći, svih poštenih rodoljuba da se ta potpuna državnosti Socijalističke Republike Hrvatske čim prije i što uspješnije ostvari. Jasno je, međutim da veliki dio toga interesa pro-izlazi iz želje i vjere naroda ove naše republike u bolje sutra. Što se može primijetiti i kroz članke ovog našeg tjednika, a pogotovo kad se čitaju napisi o našem se-ju, o našim ljudima na radu u inozemstvu, a vjerojatno će tako izgledati i napisi iz privrede i drugih područja djelatnosti, koji će se pojavljivati u slijedećim brojevima tjednika.

Ovo pišem naročito radi toga da bi sva naša stremljenja vodila ka konkretnim zamislima i akcijama na ostvarenju toga boljega sutra. A to znači: jaka industrija, intenzivna poljoprivreda, novčana stabilitet i drugo.

Zato je moje misljenje da se ostavimo pustog trošenja i rijeći i prostora i vremena na dokazivanju onoga, što je svakomu, tko pošteno misli, jasno, da mi, Hrvati, imamo svoj teritorij, svoj jezik i svoju kulturu, a to znači da moramo imati i svoju državu, koja će punopravno odlučivati na svim područjima djelatnosti i, sa-vim sigurno, kao takova postići velike rezultate, jer za to postoje svi uvjeti.

Najveće, konkretnie zamisli i akcije, za to bolje sutra, poticaj su pošteni svi tvrđavci, a vjerojatno i vremena na kojima naruciće svi oni koji odobravaju akciju o podizanju spomenika, tim više što je cijena knjizi minimalna 15 dinara, a čitava zarada ide u fond za podizanje spomenika Stjepanu Radiću.

Pojedinci u Fondu činili su sve što su mogli da otežaju ili čak zapriječe pojedu »Hrvatskog tjednika«

Šesnaestoga lipnja Upravni je odbor Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti uskraćio HRVATSKOM TJEDNIKU svojedobno odobrenu dotaciju pokazavši i time kako zamisla unapređivanje hrvatske kulture.

Sedamnaestoga lipnja o toj smo odluci mogli nešto pročitati i u novinama. U podnaslovu članka VJESNIKOVA izvjestitelja Josipa Škunca istaknuto je da »HRVATSKI TJEDNIK nije uzeo odobrenu dotaciju«. BORBA će u naslovu svoje zabilješke upozoriti: »HRVATSKI TJEDNIK bez dotacije«. Simptomatično je da izvjestitelji odluku o ustezanju dotacije HRVATSKOM TJEDNIKU smatraju najvažnijom ili, barem, javnosti najzanimljivijom vijesti s toga sastanka. VJESNIK objavljuje zaključke o časopisima i listovima, BORBA samo zaključke o HRVATSKOM TJEDNIKU i TELEGRAMU; kao i VECERNJE NOVOSTI. A ipak, rasprave o HRVATSKOM TJEDNIKU nije uopće bila predviđena dnevnim redom spomenute sjednice, koji je, prema pisanom pozivu upućenom članovima Fonda, sadržavao čak 13 precizno navedenih točaka!

Referent o HT-u obmanuo članove Fonda

Ne želimo time reći da odbor nema pravo izmjene dnevnog reda; želimo međutim ustvrditi da je dio čalnova UO Fonda bio nepripremljen za tu diskusiju (ne primivši prethodno potrebne dokumentacije, koja im je — za predvidene točke dnevnog reda — bila brižno dostavljena poštom nekoliko dana prije sastanka).

Naglašavamo, dakle, da se o HRVATSKOM TJEDNIKU raspravljalo ušput i napamet i da su na osnovu nečijeg neistinitog izvješća o »situaciji« s Tjednikom odbornici ili tek dio njih² — neodgovorno prekršili norme koje su, kao model odnosa s kulturnim glasilima, sami skrojili. Ustanovljujemo, da je referent o HRVATSKOM TJEDNIKU obmanuo članove Fonda od kojih su nekolicina, sa stoličkim mrim, svoju neobavještenost shvatili kao ozbiljniju kvalifikaciju za odlučivanje o »stvarima narodne kulture«.

»Nepoznavanje« višegodišnje, uhodane procedure

Sve bi to bilo, možda, moguće shvatiti i kao nehotičnu, tehničku pogrešku, prouzročenu nedostatnim poznavanjem posebne procedure da, kojim slučajem, nije riječ o elementarnom i, ujedno, tipičnom modelu ugovornog odnosa (pa i procedure sklapanja ugovora) između Fonda kao sufinancijera i sufinanciranoga glasila; općoj proceduri, koja se već godinama primjenjuje prema desecima drugih listova i revija.

Prema HRVATSKOM TJEDNIKU postupilo se međutim — ne po prvi put — mimo normi uljudenog ponašanja, mimo konvenciju i ugovornih obveza, s neiskrivenom namjerom da mu se nanese moralna i materijalna šteta.

Što kažu izvjestitelji sa sjednice, a što službeni dokumenti

Uostalom pogledajmo što je o tome pisao VJESNIK:

»HRVATSKOM TJEDNIKU Fond je za prva dva mjeseca izlaženja odobrio 80 tisuća dinara odnosno zadžao ukupno u rezervi, za početak, oko 330 tisuća. Bilo je rečeno da će se o dalnjem sufinančiranju odlučiti nakon rasprave o prvim brojevima i tada utvrđuti ključ za sufinančiranje kulturnog dijela lista.

Ali iz HRVATSKOG TJEDNIKA uopće se nisu javili, mada su o dotaciji Fonda bili obaviješteni. Namijenjene novac nije ni taknut. I kako je razdoblje od dva mjeseca prošlo, u Fondu je odlučeno da se novac za HRVATSKI TJEDNIK briše s rezervnog popisa. Tako HRVATSKI TJEDNIK gubi sredstva, jer u Fondu drže da više ne postoji obveza da se taj novac njemu čuva.

Umjesto komentara citirat ćemo, u cijelosti, dopis što ga je Republički fond uputio Matici hrvatskoj:

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti

O farsi koja predugo traje NESPOSOBNOST POD RUKU S NEODGOVORNOSĆU

U povodu odluke Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti da uskraći »Hrvatskom tjedniku« već odobrenu dotaciju i načina na koji je donesena

Broj: 5823/1-1970.

Zagreb, 7. svibnja 1971.

MATICA HRVATSKA
ZA GREG
Matićina ul. 2

Na svojoj XXIII sjednici, održanoj 23. travnja 1971. godine, Upravni odbor Fonda odobrio je sredstva u iznosu od dinara 83.250 (slovima: osamdesettridesetkućinu) za sufinansiranje HRVATSKOG TJEDNIKA, tjednika za kulturu, u vremenu od dva mjeseca izlaženja lista.

Obzirom da je iz prvih brojeva vidljivo da konceptacija tjednika ne odgovara u potpunosti ponudrenom programu, Fond je zaključio da će nakon izvještajnog roka od dva mjeseca, dakle, najkasnije do 30. lipnja, Komisija za raspodjelu sredstava namijenjenih izdavanju časopisa ocijeniti da li su izdani brojevi u skladu s programskom orientacijom tjednika ponuđenom na Natječaj Fonda, pa će se tada riješiti pitanje daljnje sufinansiranja.

(Pečat)
TAJNIK FONDA:
Ljubica Dupalo, s.r.

Usposredimo to pismo s IZVODOM IZ ZAKLJUČAKA SA XXIII SJEDNICE UO REPUBLIČKOG FONDA ZA UNAPREĐIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI od 23. IV 1971:

»AD 6.
(...)

2. Prihvata se uz jedan uzdržani glas prijedlog Komisije da se sufinancira izdavanje dvaju tjednih listova za kulturu i to:

— TELEGRAM (...)

— HRVATSKI TJEDNIK za 37 izdanja u 1971. godini — 333.000 dinara, s tim da se odmah isplati 25% od namijenjene dotacije a o dalnjem sudjelovanju Fonda u sufinansiranju izdavanja lista odlučiti će Upravni odbor Fonda nakon što Komisija za časopise ocijeni, poslije dva mjeseca izlaženje lista, da li izlazi u skladu s programom ponuđenim na Natječaj.

Konstatirajmo da NI IZ JEDNOG OD TIH DVAJU DOKUMENATA NE PROIZLAZI NIKAKVA OBVEZA NAŠEGA LISTA PREMA FONDU GLEDE PRIMJAKA ČETVRTINE IZNOSA DOTAČIJE: jasan je, naprotiv, način Fonda da se taj iznos odmah isplati, i to bez ikakvih posebnih uvjeta.

Koliko je Fondu potrebno da ispunji svoje obveze i kako to čini

Konstatirajmo, također, da je tajništvo Fonda bilo potrebno 14 DANA da nas obavijesti o zaključku Upravnog odbora i to takvom stilizacijom iz koje nije razumljiv jasan smisao odluke odbora: da se 25% NAMIJENJENE DOTACIJE (tj. 83.250 din) ISPLATI ODMAH; taj je dio izostavljen pa se iz pisma tajnicе fonda ne razabire njezina obveza da nam ODMAH pošalje ugovore na određeni dio ukupno namijenjenih sredstava. Osim toga tajnica je Fonda propustila da nas obavijesti da odobrena sredstva čine četvrtinu ukupno rezerviranih sredstava i da odlukom odbora — a na prijedlog Komisije za časopise — HRVATSKI TJEDNIK može, u 1971. dobiti ukupno 333.000 din. Najposlje, tajnica je Fonda zaboravila da nam priopćи prečiznu odluku UO Fonda kojom se ustanovljuje »da Fond može sudjelovati u finansiranju samo onog dijela u Hrvatskom tjedniku koji se odnosi na pitanja s područja kulture«.

Fond u godinu i po dana nije bio u stanju razmršiti natječaje što ih je sam raspisivao

još prije izlaska prvog broja našeg tjednika izjavila (u jednoj televizijskoj emisiji) da je ona osobno, kao gradanka, protiv HRVATSKOG TJEDNIKA i protiv TELEGRAMA i da novce ne bi dala ni jednom ni drugom listu. (Budući da treće inicijativu — barem javno — nije bilo, predsjednica je bila, po svemu sudeći, za tu, treću inicijativu.)

Kad već ne mogu unaprijediti, nastoje unazaditi

U tome smo članku upozorili da Fond u godinu i po dana nije bio sposoban razmršiti natječaje što ih je sam raspisivao; a godinu i po dana, kao što je poznato, ne čine DVA MJESECA nego OSAMNAEST MJESECI. Stoga je velika što svoju ekspeditivnost Fond nije pokazao tamo gdje je ZA UNAPREDIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI ona doista bila potrebna nego se upeo iz petnih žila da UNAZADI I ONO ŠTO JE MIMO NJEGA STVORENO (PA NASTOJI NE BI LI JEDINE HRVATSKE NOVINE ZA KULTURU I DRUŠTVENA PITANJA DOVEO U ŠTO TEŽU SITUACIJU). Nije, tajna da neki šefovi kulture to više dolaze do izražaja što je kulturni ambijent oko njih oskudniji. I obratno.

I još nešto.

Naših je 8 milijuna (starih) dinara taj Fond držao preko mjesec i pol dana i onda je netko izgubio strpljenje, »rok je istekao«, novce smo izgubili. Zanimljivo! A NEKOLIKO DESETAKA MILIJUNA TAJ JE ISTI FOND DRŽAO U ČARAPI 18 MJESECI — ALI ZBOG TOGA NIKAKVI ROKOVI NISU ISTEKLI, SVE JE BILO U NAJBOLJEM REDU. Zar ne?

I još nešto.

Taj hitrojutski Fond koji izmišlja formalni povod da demonstrira svoje neprijateljstvo prema HRVATSKOM TJEDNIKU dostavlja gdekad s VISEMJESENIM ZAKAŠNJENJEM prve (godisnje) uplate sufinanciranim časopisima.

Kako Anica Magašić i Drago Auguštin rade za dobro hrvatske kulture

I još nešto.

Na istoj sjednici na kojoj nam je oduzeo — NAKON DVOMJESEČNOG IZLAŽENJA — već dodijeljena sredstva (jer ih, tobože, nismo o roku preuzeли) odobrava TELEGRAMU (kojega se prvi broj očekuje istom 1. X.) 3 milijuna (starih) dinara za pripremne radove, i to na rok od tri i po mjeseca! Tako, na primjer, Anica Magašić i Drago Auguštin — ali samo oni! — rade za dobro hrvatske kulture.

I još nešto (o istinoljubivosti):

»Upravni odbor Fonda daje primjedbu da dva do sada izšla, broja lista nisu u skladu s ponudjenim programom, jer pretežno tretiraju pitanja iz gospodarstva, a ne s područja kulture.« Naša primjedba:

SVAKI BROJ HRVATSKOG TJEDNIKA ima 24 stranice. Prva dva broja imala su zajedno 48 stranica. Od tih je 48 stranica »na pitanja iz gospodarstva« ukupno otpalo nepunih 7 (sedam) stranica; jedna sedmina.

Po proračunu našega Fonda u HRVATSKOM je TJEDNIKU jedna sedmina veća od šest sedmina.

I još nešto.

Predsjednica je UO Fonda profesorica matematike i fizike.

U Zagrebu, 22. lipnja 1971.

Hrvatski tjednik

1 Zapisnik sjednice nismo još mogli dobiti; bit će dovršen za koji dan. Tada ćemo znati i ime referenta.

2 Izvještajima se novinara nigdje ne spominje kako je donesena odluka o prebacivanju sredstava HT-a u rezervu Fonda: jednoglasno ili većinom (kolikom?). Iz toga bi, ako nije riječ o novinarskom propustu, bila moguća pretpostavka da glasanja nije bilo.

3 IZVOD IZ ZAKLJUČAKA XXIII. SJEDNICE UO REPUBLIČKOG FONDA ZA UNAPREDIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI, Zagreb, 23. IV. 1971. str. 32.

4 politika i društvo

Mi smo narod koji sa silnom strašću generalizira grijeh: zločin grupe u nas brzo postaje nacionalni zločin. Svi ga na sebe preuzimamo, svi snosimo njegove posljedice. I zato našem samooptuživanju nema kraja! Čak i u sukobima među pojedincima, optužujući jedan drugoga, mi često optužujemo i narod. A opsjednutost grijehom početak je tragedije!

Vrline u nas zato spadaju u slučaj pojedinca; što znači da svaka vrijednost podrazumjeva napuštanje nacionalnog mentaliteta i njegova usuda; što znači da je najveći Hrvat istodobno i najmanje Hrvat! Jer biti Hrvat — to je nesreća koja nikada ne dolazi sama!

Mi ozbiljno primamo jedino optužbe. I zbog toga lako oprštamo svako napuštanje Hrvatske: pojam izdajnika u nas jedva da postoji! toliko nam je postalo razumljivo izbjegavanje naše sudbine... Ostati s Hrvatskom bila je ludost — jer to znači prihvati neuspjeh! — ili sramota — jer to znači prihvati provincijalnost i grijeh!

Zanos svakog našeg nacionalnog pokreta bio je ranjen tjeskobom te »nesretne svijesti«, razaran njenom nesigurnošću, što se postepeno pretvara u ironiju, a onda u očajanje s rasapom. Nikada u pobuni nismo znali ostati sami! Žurili smo da drugima predamo njenu sudbinu i našu energiju... Vjerujući u svoju zamisao, mi nismo vjerovali u svoje srce! Naši pogledi uprti u svijet, u druge, nisu bili samo potreba duhovne veličine i njenog idealizma, nego i posljedica straha pred vlastitim djelima, pred njihovom neizvjesnošću. Zato su izdajice u nas morale još nekoga izdati! Nukad samo Hrvatsku! Uvijek smo odgovornost za domovinu dijeli s nekom drugom odgovornošću, u kojoj

MOGUĆNOST IZDAJE

VLADO GOTOVAC

se ona gubila! Naši su snovi prepuni drugih! da bi ih oni čuvali od nas samih...

Postoji nekoliko glasova o izdaji, — romantičnih ili razdraženih — ali oni nisu svladali grijeh i njegovo iscrpljujuće kajanje. Ostali su bez tragova! jer mi ne znamo suditi, ako sud nije negativan! Naš moralizam strasan kad je suicidan! kad sebe osudujemo na ispuštanje.

Mi nismo uspjeli izdržati ni pobjedu našeg srama u revoluciji: kao nacionalni grijeh prihvatali smo grijeh grupe kvislinga koje smo mi likvidirali! I umjesto nacionalne politike imali smo nacionalnu ispovjedaonici... Izašli smo anestezirani iz epohalne apokalipse drugog svjetskog rata!

S izvjesnom fibroznosću — jer još nismo dovoljno zdravi! — sada — da li, napokon, definitivno? — nastojimo provesti posljedice pobjede: kao državnost i kao mentalni preporod. Jer revolucija, da bi uspjela, mora ukinuti sram (koji je njen početak, prema Marxu), mora iskupiti »nesretnu svijest« cijele naše povijesti.

I upravo zato jest neizbjježno naše preispitivanje prošlosti: da bi shvatili porijeklo svih svojih pothvata, da bi otkrili njihove perspektive i energije.

Mi ne vršimo voluntaristički izbor po povijesti, niti mitiziramo sadržaj svoje tradicije: samo, napokon, veličinu vraćamo svima! jer u njoj prepoznamo snove, jer u njoj prepozajemo misao koju ostvarujemo. Socijalizam se ne podiže s grijehom, nego protiv njega!

U pitanju je, dakle, povratak Hrvatske od njenog prvog dana: sabiranje njenog dostojarstva u Sadašnosti. Taj veliki posao ostvarivanja onoga što je prošlo i izdržalo stoljeća, neprestano djelujući — jednom kao fantazija, jednom kao nada, jednom kao geslo pobune — ne može biti ni bojažljivo mrmrljanje, ni bezbržna pjesma zaborava: To je trijezni čin! izveden u materiji cijele naše povijesti.

Mi danas sudimo da bi postojali kao narod i kao država. A taj sud podrazumjeva prava izborena u djelima koja nas predstavljaju sa samobitnim vrijednostima, onim vrijednostima koje nastaju u samoći nacionalnih snova, nada, programa i pothvata. Jedino s njihovim mjerilima naše odluke mogu biti valjane i djelotvorne. Jer to nije samoča u kojoj se napušta svijet, u kojoj se napuštaju drugi: to je samoča neizbjježna za svaku misao koja polaze račun o

svemu, izvodeći djelo! Nju pojedinac lako prepoznaće, a narodima je ona uvijek tajnovita drama...

Cuvajući osjetljivost za njene neizvjesnosti, mi ne smijemo gubit strast i energiju za akciju. Jer svaka je pogreška vrednija od pustosti, svaki je čin vredniji od obamrlosti! Hrvatska se mora postaviti kao mjerilo u svakom trenutku, u svakom pothvatu. Ne može se učiniti ništa vrijedno za druge, što bi istodobno bilo protiv nje. Svaka zamisao kojoj Hrvatska smeta mora podrazumijevati nasilje! Jer i perspektiva planetarnog jedinstva može biti radosna samo s raznolikošću! Ako je ipak izgubi, bit će to tragedija bez gledalaca.

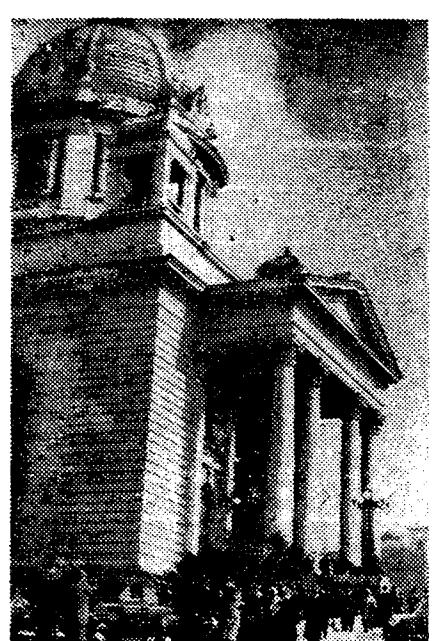
Sud u ime Hrvatske koja dijeli nade i strepnje svijeta, koja prihvaca svoju odgovornost za njegovu sudbinu, sud pripremjen stoljećima, danas je sud utopije i sadašnjosti istodobno: nad cijelom njenom povijesču, kao nad ovim trenutkom. I zato se više ne može oprštati izbjegavanje njene sudbine, i zato se više ne može prikrivati izdaja prema njoj!

Svaka je povijest — kao znanost — i parnica koju jedno doba podiže protiv svojih neprijatelja. Ono što je u njoj nepristrano, to je beznačajno ili mrtvo. Nema zakona koji umiruje ljudsko srce! nema stradanja koje objektivnost tješi! Bol i nesreća stalno prizivaju čudo na zemlju! Njima zahvaljujemo i strast antropocentrizma, čovjekovu očajničku vjeru da će jednom vladati svojom sudbinom.

Mogućnost izdaje Hrvatske i mogućnost presude nad njom konačno obvezuje i nadnacionalne i vannacionalne ideale prema njenoj sudbinu: Oni ne mogu biti isprika za pothvate protiv nje. Razlozi izdaje nisu njenopravdanje.

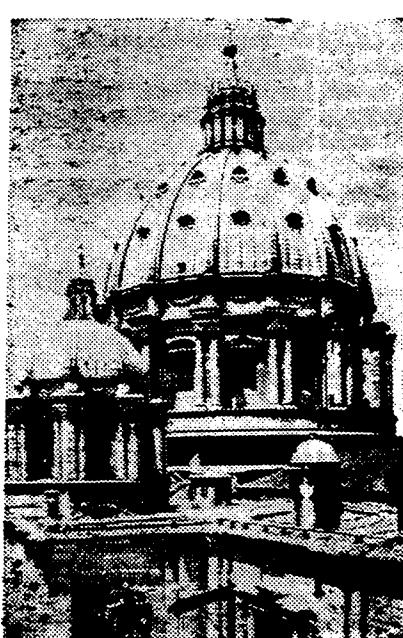
praksa vatikanske diplomacije koja bi u Jugoslaviji imala »konstantinske« značajke, značila bi da se Katolička Crkva na jednom konkretnom primjeru odriče načela II. vatikanskog sabora. Značilo bi to da se Crkva u Jugoslaviji odriče svoje biti utemeljene na duhovnom principu i da svoju svjetovnu organiziranost apsolutizira u vidu državnosti, istovjetne i paralelne svjetovnoj državi. Takvo bi postupanje ne samo nijealo bit Katoličke Crkve i štetilo »Božjem narodu« »mjesne Crkve«, kao konkretnoj duhovnoj zajednici već bi izazvalo štete i za sve one koji nisu vjernici. Tako bi Crkva lako mogla ponoviti sve one greške koje je ovdje ne tako davno počinila, a koje su najviše štetele upravo hrvatskom narodu, kojega je velik dio katolički.

Odnos Crkve i države koji bi se sveo na odnos dviju svjetovnih sila, značio bi mogućnost da država manipulira Crkvom, a Crkva interesima »Božjega naroda« za vlastite »državne« interese.

Crkva i država

Daniel Bučan

Država mora jačati svoju snagu i autoritet ukoliko je to nužno za očuvanje ekonomске i političke slobode svih njezinih građana i naroda (ili narodâ), ali svrha države jest razvoj pojedinaca i njihove zajednice, a ne aparata u kojem je država predstavljena kao snaga koja štiti interes pojedinaca i naroda. Država je, dakle, tek sustav u službi pojedinca i naroda, a to znači: nije pojedinac i narod radi države, već je država radi pojedinca i naroda.

Crkva je također svjetovna i na specifičan način društvena organizacija zajednice vjernika (»Božji narod«), te je ona na neki način »država« vjernika. To, također, znači da ne postoje vjernici radi Crkve (odnosno »Božji narod« radi Crkve), već Crkva radi vjernika (Crkva radi »Božjeg naroda«).

No, specifičnost zajedništva što ga sačinjava »Božji narod« — i na kojem se temelji Crkva kao njegova »država« — jest u tome što je to duhovno zajedništvo, zajedništvo zasnovano na duhovnom principu za duhovne vrijednosti, te se Crkva kao »država« po tome i razlikuje od svjetovne države. A upravo je ta razlika ed bitne važnosti za odnos Crkve i države.

Drugi vatikanski sabor, uz mnogo što novo, donio je novina, i u odnosu između tzv. mjesne Crkve i Vatikana, potvrđujući shvaćanje da se povijest Crkve očituje upravo kroz »mjesnu Crkvu« kao konkretnu zajednicu. Zbog toga odnos između Crkve i države mora uzimati u obzir i tu činjenicu »mjesne Crkve«. To je posebno značajno u slučaju diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije, kojih je uspostavljanje potvrdilo da složenost suvremenoga svijeta upućuje na koegzistenciju svih koji svoj interes nalaze u brizi za očuvanje mira i za pravednost, prvenstveno ekonomsku i socijalnu, u tom svijetu. Činjenica da je »Božji narod«, odnosno zajednica vjernika katolika, u Jugoslaviji najvećim dijelom koncen-

trirana u dva naroda i dvije republike čini odnose između Vatikana i Jugoslavije posebnim, jer se uspostava diplomatskih odnosa, odnosno diplomatsko ponašanje Vatikana, može različito odraziti na različite nacionalne i republičke teritorije u Jugoslaviji. A to je stoga što vatikanski diplomatski predstavnik ima (odnosno može imati) i određene kompetencije, kao predstavnik hijerarhije »sveopće Crkve«, također i u okvirima »mjesne Crkve«, »Konkordatskih« period Katoličke Crkve — kad je »prijestolje nastalo biti poduprto oltarom« i obratno — namro je vatikanskog diplomatskih i neke manire koje su zastarjele, a koje bi u slučaju Jugoslavije mogle biti posebno štetne. Odjelje crkvena diplomacija »mjesne Crkve« još uvijek najčešće poistovjećuje sa suverenom državom, tj.: za svaku državu po jedna »mjesna Crkva«. Međutim, budući da je »mjesna Crkva« »država« »Božjega naroda«, to jest zajednica na duhovnom principu zasnovana za duhovne vrijednosti, to se njezin opseg i biće ne moraju protezati na neki narod u njegovoj ukupnosti, a ni na kompletne teritorije suverene svjetovne države. To je upravo slučaj u Jugoslaviji, gdje »mjesna Crkva« nije jedna, »jugoslavenska«, već ih je više (hrvatska i slovenska).

Ako je II. vatikanski sabor potvrdio povijest Katoličke Crkve koja se očituje u konkretnosti »mjesnih Crkava«, to se njezina povijest na teritoriju Jugoslavije očituje u onome što proizlazi iz narodnosne zajednice hrvatske i slovenske »mjesne Crkve«, jer je Katolička Crkva svoje korijene na ovim meridijanima ostavila kroz povijest najvećim dijelom u tim narodima. Kad je Vatikan uspostavio odnose s Jugoslavijom kao višenacionalnom socijalističkom državom koja je zasnovana kao zajednica više naroda na principu jednakosti i ravnopravnosti, obvezao se, u skladu s duhom svog II. vatikanskog sabora, da o toj specifičnosti Jugoslavije kao višenacionalne države vodi računa. Svaka

Radićev povratak u Zagreb nakon skupštinskog atentata

Kontinuiranost povijesti, njenu čovječansku poruku i obećanje u mnogo čemu više obilježavaju tragični povijesni trenuci nego mirna evolutivna razdoblja, koja se tako brzo gube u našem lagodnom zaboravu i sebičnom samozadovoljstvu. U svim prijepornim i sudbonosnim vremenima hrvatskom je narodu tragično povijesno sjećanje uvijek obnavljalo malaksalu snagu i jačalo plemenite nakane. Hude obljetnice oduvijek su bile trenuci našeg očišćenja od nespokojne mržnje i starih zabluda, te zborišta glasno izgovorenog uvjerenja da se nešto slično neće i ne može ponoviti.

Htjelo se uništiti ideju

Poradi toga, u današnje dane, kad slavimo stotu obljetnicu rođenja Stjepana Radića, mi ne možemo a da se ne prisjetimo 20. lipnja 1928. kada su u Narodnoj skupštini u Beogradu prasnuli revolverski hici, koji su dokrajčili njegov život i život dvije njegovih sudrugova. Svakom tko bar donekao poznaje povijest monarhističke države SHS i snagu Radićeva oporbenjašta jasno je da su ti hici bili neminovnost kojoj je išao u susret mirnim spokojem čovjeka koji zna svoj put i svoje domašaje. Na prvi pogled čini se da ti hici nisu moralji biti ispaljeni baš u Narodnoj skupštini, ta mogli su ga ubiti u mraku iz busije, bez svjedoka. Vladajuća klika je znala da bi tako ubili tek čovjeka, ali ne ideju, ona bi se još dublje ukorijenila u tvrde hrvatske glave. Trebalo je izvesti nešto zaprepašćujuće, fantazmagorično. Što je prijeteće Radićeve oporbenjaštvu bivalo izrazitije, to su u Narodnoj skupštini bivali glasniji zahtjevi da se on ubije tu na očigled čitavog »troimenog naroda« i svjetske javnosti. »Jedinstvo«, list predsjednika vlade Velje Vukićevića poziva na ubojstvo Stjepana Radića, tako otvoreno i cinički da Radićev list »Narodni val« mora u svom uvodniku od 16. lipnja 1928. upozoriti: »... taj list. (tj. »Jedinstvo«) koji se izdržava iz dispozicionog fonda naručuje politički zločin, to znači da taj režimski organ poziva da se prolje krv boraca za čovječnost, pravicu i slobodu.«

Javni nagovještaji ubojstva

Protiv pisanja »Jedinstva« prosvjeduje se i u Skupštini, ali ni to ne zbujuje njezinu urednika Vladimira Ristovića, on nastavlja i dalje svoj prljavi plaćenički posao, pa čak i prosvjeduje »što se još uvek dozvoljava da živi manjak Radić«. I to samo tri dana prije tragičnog 20. lipnja.

Zahtjevi za Radićevom glavom postaju sve učestaliji i glasniji. Dobiva se dojam da više nisu u pitanju tjedni i dani, već sati, krvoproljeće se

OBLJETNICA ATENTATA NA STJEPANA RADIĆA

SMRT KOJA SNAŽI

Hude obljetnice kao očišćenje od mržnje i zabluda

Narod odaje poštu preminulom Radiću pred Seljačkim domom

očekuje svakoga trenutka. Na dan 19. lipnja u skupštinskoj raspravi Radić izjavljuje: »Ovdje se stvara psihičko raspoloženje za ubojstvo.« Istoga dana Puniša Račić i njegovu 23 sudruge podnose Narodnoj skupštini hitan zahtjev da se liječnički utvrdi da li je Radić normalan ili ne kako bi se »izbjeglo neželjenim dogadjajima koji inače moraju nastupiti uslijed ovakvog ponašanja g. Stjepana Radića i obzirom na to, kakve će biti posljedice poslije takvog nastupanja.«

Ili sa štitom ili na njemu!

Zastupnici HSS strepe za život svoga predsjednika, jedan od njih na dan samoga atentata bezuspješno ga pokušava odvratiti od nakane da tog dana ide u Skupštinu. Na upozorenja on smirenog odgovara: »I Pavle (tj. njegov sinovac Pavle Radić) mi je nešto tako jučer govorio. I ja osjećam da se nešto spremam, ali... ja sam kao vojnik u ratu, u rovu, iz koga vodim borbu za prava hrvatskog seljačkog naroda. Ili ću iz toga rova izaći kao pobednik ili će me iz njega mrtvoga iznijeti hrvatski narod.« Ipak, na uporne zahtjeve Pavla Radića, on je obecao da taj dan i idućih deset dana neće u Skupštini progovoriti ni riječi. S dušikom unutrašnjim mirom i spojstvom čovjeka koji zna što hoće on je tako pošao na skupštinsku sjednicu koja je toga dana bila osobito burna. Izazvan brojnim uvedama zastupnik HSS Ivan Pernar dovukuje svojim političkim protivnicima: »Poklali ste, pojeli ste ljudi. Zar nije istina da je vojvoda Pećanec 1921. g. poklao 200 muslimanske djece i staraca? Kaži da nije istina! To je kandidat demokratski.«

Atmosfera zločina

Genetska veza između pokolja o kojem Pernar govori i tadašnje atmosfere u Skupštini postaje sve prisutnija. Radićevski zastupnik Ljubomir Maštrović podsjeća nazočne: »Vama je, gospodo, svima poznato da je za vrijeme prozivke nastala takva buka i nered u Skupštini, a da sjednica nije bila prekinuta, te je radi te buke skupštinski tajnik morao da prekine prozivku. Za to vrijeme, kako iz novinskih izvještaja izlazi, a mi smo svi bili tu svjedoci kad je za vrijeme prozivke narodni zastupnik Toma Popović i Puniša Račić, i jedan i drugi su, kako u »Politici« stoji, kazali: Ovdje će padati glave i dok se ne ubije Stjepan Radić, neće biti mira. To je kazao Toma Popović, a isto je to prihvatio i Puniša Račić. I jedan i drugi su ovdje bjesnili i vikali, da će tu biti krvi, da nas sve treba poklati i da sve doble neće biti mira, dok glava Stjepana Radića ne padne. Pošto se sve to dogodilo za vrijeme trajanja skupštinske sjednice, na očigled Predsjednika Skupštine, a napominjem da predsjednik skupštine nije za to opomenuo ni jednoga

ni drugog od gospode narodnih zastupnika... Mi svi ovdje osjećamo, da se nalazimo u jednoj teškoj atmosferi, u kojoj se hoće da se stvari psihologija ubistava, i to ubistava onih ljudi koji predstavljaju najnapredniji i najjači dio naroda u ovoj državi, a to su gg. Stjepan Radić i Svetozar Pribičević.«

U špilji

U zaglušnoj buci koja nastaje nakon ovog govora stenograf čuje riječi Stipe Matijevića i bilježi ih: »Velja Vukićević doveo je ubojice u parlament.« A zatim ponovno isti glas kaže: »Ovo je razbojnička špilja.« Toma Popović se žuri da i sam potvrdi istinitost tih riječi, on uvjerava: »Ako vaš voda, ako Stjepan Radić, koji bruka hrvatski narod, i dalje produži sa vredanjem, ja vam jamčim, da će njegova glava pasti ovde!« Prekidan protestima i uzviciima Ivana Pernara i drugih: »Mi smo došli u razbojničku špilju, nakon toga mi vidimo da smo u razbojničkoj špilji, mi nismo u parlamentu!« Popović zastaje, da bi nakon toga bio još određeniji u svojim prijetnjama. Za čitavo to vrijeme predsjednik Narodne skupštine dr. Ninko Perić stoji glog i tvrdi »ništa nisam čuo«, prekida sjednicu na pet minuta, a odmah potom daje riječ Punišu Račiću poradi »ličnog objašnjenja.«

Prozivka ubojice

Sklon zajedljivim upadicama za vrijeme saborskih i skupštinskih sjednica, malo izbirljiv u rječniku, držeći se svoga zadanog obećanja, Stjepan Radić prigriza riječi koje klijaju u njemu i uporno šuti. Za to vrijeme Puniša Račić, izdajnik svoje domovine Crne Gore, snishodljiva dodvorica Nikole Pašića i kralja Aleksandra Karađorđevića, korupcionaš i varalica, poradi »ličnog objašnjenja« dovukuje hrvatskim zastupnicima: »Gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i Otadžbinu, otvoreno kažem da ću upotrebiti i drugo oružje, koje treba da zaštiti interes srpske... i produžavam i dalje s vrijedanjem Hrvata i optužbama da su izdali interes »troimenog naroda« sve dok mu kroz zaglušnu graju dr. Ivan Pernar nije doviknuo: »Opljačkali ste begove!« Tada se Račić penje na govornicu i više: »Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite, ili ću ja njega da kaznim.« A zatim još bjesomučnije: »Ko god bude pokušao da se stavi između mene i Pernara, poginuće!« Dr. Ninko Perić tada prekida sjednicu i napušta dvoranu, koja u tomu momentu doista nalikuje na razbojničku špilju.

Kao na streljani

Zagrebački dnevnik »Novosti« opisuje najdramatičnije trenutke koji izoga slijede ovako: »Račić diže

revolver okrećući ga prema Pernaru i ispaljuje metak u Pernara, koji odmah pada. Zatim diže revolver i uperi ga na Svetozara Pribičevića. U to dr. Basarić, koji je sjedio za stenografskim stolom skače na podijum i metak namijenjen Pribičeviću zahvaća dra Basarića, koji laganim uzvikom: »Aoh!, ruši se na pod. Svetozar Pribičević stoji zaprepašten i gleda. U to prilazi k njemu dr. Svegl i izvodi ga van iz klupi. Stjepan Radić mirno sjedi također u prvoj klupi na svom starom mjestu. Poslanik g. Valjevec ga gura da se skloni pod klupu.

Povijesni zločin

Trećim metkom Puniša Račić gada Stjepana Radića. Primjećuje se, da se Stjepan Radić najprije hvata za ruku, a zatim dobivši metak u trbuš, hvata se za trbuš. (napomena HT: Tek četvrti metak pogodio je Stjepana Radića. Pod treći metak podmetnuo je svoje tijelo radićevski zastupnik seljak Ivan Granda. Sat u džepu spasio mu je život, tako da je bio tek ranjen u ruku). G. Pavle Radić, koji je u uskom prolazu između poslaničkih klupa razgovarao sa drom Hinkom Krizmanom, pritrčava Punišu Račiću. Kada je Puniša Račić primjetio Pavla Radića, koji je stajao u uzanom prostoru između klupa, gdje je razgovarao sa Krizmanom, a zatim videći Stjepana Radića pogoden revolverskim metkom, kako pada na klupu, Pavle Radić je potrcao prema Račiću. Ovaj videći Pavla Radića zakrvavljenim očima viknuo je: »Ha! Baš tebe trebam!« iz revolvera, dok mu je ruka bila naslonjena na govornicu, ispalio je mirno, ciljujući u g. Pavla Radića, revolverski metak, koji ga je pogodio u lijevu stranu grudi, 2 cm ispod lijeve sise.

Pavle Radić pogoden podigao je ruke i viknuo: »Jao!« Zatim još dva puta zajauknio, te prihvativši se za grudi, pošao prema stenografskom stolu. Međutim, snaga ga je izdala i on se srušio u neposrednoj blizini podijuma uza sam zid. Nastala je opća zaprepaštenost i panika. Veliki broj skupštinskog osoblja počeo je da bježi na sve strane i da se bacaju po podu. Izvjestan broj poslanika SD koalicije odvlači silom Pribičevića iz dvorane.

Stjepan Radić sam je laganim korakom ustao iz klupi i držeći se za ranu na trbušu prelazio dvoranu i na samim vratima pada u ruke svojih prijatelja... Pavle Radić, u nesvesti, ali je još živ prenesen u bolnicu, gdje je umro poslije pet minuta. Đuro Basarić umro je na mjestu, gdje je pao, 10 minuta nakon pucnjave, ne došavši više k svijesti.«

Ranjenog Stjepana Radića prebačuju u beogradsku bolnicu i smještaju ga u sobu koja je ozvučena mikrofonima. Tu provodi osamnaest dana, a zatim se vraća u Zagreb, gdje umire 8. kolovoza 1928.

S prvim danom ljeta Narodna banka Jugoslavije započinje svoju već uobičajenu ofenzivu na novac i kredite. Sada s novom parolom — »obuzdavanje investicionih histerija«. Ove godine Narodna banka tvrdi još da utvrđena granica kreditno novčane mase predstavlja barijeru koja se mora čuvati kao svetinja i da je ta monetarna barijera glavna poluga usvojenog stabilizacionog programa.

Bit je mjera koje će se provesti po odluci Narodne banke Jugoslavije povećanje obavezne rezerve banaka od 32% na 34%, a od 10. VII. povećanje primarne likvidnosti banaka od 3% na 4%. Ta odluka NBJ praktično znači da će se 21. VI. 71. iz prometa povući 60 milijardi starih dinara. Iz Hrvatske će se na taj način povući 12 milijardi starih dinara, a već s novcem koji je povučen 1. VI. i onim koji će se povući 10. VII., iz Hrvatske će se izvući ukupno oko 30 milijardi starih dinara. U SFRJ moglo bi se raditi o oko 150 milijardi starih dinara.

Dvadeset pogrešnih umjesto jedne valjane intervencije

Upornost kojom Narodna banka Jugoslavije inzistira na mjerama, kojih su posljedice tragične, graniči s fanatizmom. Restriktivne mjere u području kreditiranja, kojima nas NBJ usrećuje već treće ljetno, prati još jedna vijest koja bi trebala dokazati da su one stvarno potrebne. Naime, neki predstavnici Međunarodnog monetarnog fonda koji su boravili u Jugoslaviji izračunali su da bi za ovu godinu bilo dovoljno povećanje novčane mase od 10%, dakle manje od NBJ, koja dopušta povećanje od 14%. No, nije objavljeno da su i tim finansijskim stručnjacima mnoge stvari promakle.

Pogledajmo koliko je puta NBJ u posljednje 3,5 godine donosila mjeru od kojih toliko očekuje ovoga ljeta (V. tablicu). S 1. VI. 1971. obvezna rezerva povećana je od 30 na 32%, da bismo 21. VI. došli i do dvadesetprvog povećanja u posljednje tri i pol godine! Tablica izmjena propisa o obaveznoj rezervi banaka zanimljiva je jer izvanredno mnogo govori o tome zašto se ne ostvaruju privredna reforma, zašto raste nelikvidnost i zašto nema stabilizaciju. Kako se može doći do rješenja jednom mjerom koja je propala 20 puta, kojom stanje nije poboljšano? Stanje mora biti samo gore, jer kada jedna mjeru propadne 20 puta, onda to ujedno znači da se je barem 20 puta propustilo donijeti one mjeru koje bi vodile rješenju problema.

Neostvarivi ciljevi

Mjere koje se primjenjuju od 21. lipnja prati prijetnja da će se od 1. srpnja donijeti nove, ako ove ne daju svoj puni efekt. Kao i prošlih godina ne zna se kakav bi to efekt trebao biti, ali se zna de, kada bi ga i bilo, da ne bi bilo moguće te efekte niti registrirati do 1. srpnja. Znači, da se stvarni efekti ne očekuju.

Već više godina tvrdi se da je uzrok inflaciji, nelikvidnosti i nestabilnosti višak novca u pro-

Treće ljetne igre Narodne banke s radničkim novcem

**UMJESTO RESTRIKCIJA POTREBNA JE NOVA EMISIJA
OD 3000 DO 5000 MLRD STARIH DINARA**

OB VEZNA REZERA BANAKA

Od dana	%
1. I. 1968.	30
10. II. 1968.	33
21. III. 1968.	31
29. IV. 1968.	28
10. V. 1968.	31
25. VII. 1968.	25
20. XI. 1968.	27
20. XII. 1968.	30
15. II. 1969.	31
15. III. 1969.	32
28. VII. 1969.	30
11. VIII. 1969.	32
15. VIII. 1969.	30
10. VII. 1970.	31
20. VII. 1970.	32
20. IV. 1971.	31
26. IV. 1971.	30
11. V. 1971.	31
20. V. 1971.	30

metu, preveliki krediti koje koristi privreda. Kao i svaka zabluda i ova se uporno ponavlja, iako računski nije nikada dokazana, štoviše — nikada se nisu pokušale te tvrdnje kvantificirati. Povlačenjem novca, koje će gotovo isključivo pogoditi privredu i radnike zaposlene u njoj, trebalo bi: a) smanjiti nelikvidnost privrede koja je dosegla stupanj nepoznat u dosadašnjoj gospodarskoj povijesti; b) zaustaviti inflaciju što je glavna poluga usvojenog stabilizacionog programa.

Ni jedan od ova dva cilja mjerama koje se donose ne može se ostvariti. Iz jednostavnog razloga što se povlačenjem novca u iznosu od 150 milijardi starih dinara ne može utjecati značajnije na bilo koje kretanja ili važnije odluke u privredi. U 1970. godini privreda je ostvarila ukupni prihod od preko 44 tisuće milijardi starih dinara, a potraživanja privrede 31. XII. 1970. godine iznosila su preko 11 tisuća milijardi starih dinara. U takvom redu veličina, s povlačenjem kredita u iznosu od 150 milijardi bilo bi više nego naivno očekivati neku prekretnicu u privrednim kretanjima i politici investiranja. No, ova će mjeru imati negativne posljedice u toliko, što će još više otežati finansijski položaj mnogih radnih organizacija: Zbog ovog će mjeru mnogi radnici morati čekati još duže u toku ovoga ljeta na svoje osobne dohotke. Kao i sve dosadašnje, negativno će djelovati i mnoge radne organizacije načiće se u još većoj nestasici novca. Morat će plaćati još veću cijenu za kredite bankama, reksporterima i ostalim vlasnicima finansijskog kapitala koji trguju novcem i kojima ove mjeru jedino pogoduju. A moć finansijskog kapitala se i ovim mjeru-

ma, koje su do sada 20 puta zakazale, samo potvrđuje.

Primjer Zagreba

Smanjenjem obavezne rezerve banaka u toku mjeseca lipnja zagrebačkim bankama uzet će se gotovo 12 milijardi starih dinara. Time će se još više pogoršati finansijska situacija zagrebačke privrede, koja je dvostruko teža nego u ovo doba prošle godine. U posljednjoj dekadi mjeseca svibnja 1970. u Zagrebu su bile blokirane 62 radne organizacije za iznos od 80 milijardi starih dinara, a u njima je bilo zaposleno 59.698 radnika.

Broj blokiranih zagrebačkih radnih organizacija popeo se 31. V. ove godine na 116, a iznos neplaćenih dugova za koji su te radne organizacije blokirane više se nego udvostručio, narastavši na 176 milijardi starih dinara! U radnim organizacijama koje ne mogu raspolažati svojim novcem dok ne isplate ovaj golemi dug radi 89.743 radnika!

Srećko Bijelić, predsjednik Gradske konferencije SK Zagreba, na sjednici CK SKH 24. VII. 1970. rekao je za istovjetne prošlogodišnje mjeru Narodne banke: »Sadržaj i posljedice ovih odluka na privredu po mom mišljenju su katastrofalne«. Bijelić je imao pravo, jer se nestabilnost i nelikvidnost povećala u posljednjih godinu dana kao nikada do sada. Na toj istoj sjednici Jakov Siroković rekao je da je Privredno vijeće Savezne skupštine jednodušno u stavovima »da sadašnje restriktivne mjeru monetarno-kreditne politike vođe pogoršanju položaja privrede i usporavanju proizvodnje«, te da »savezni organi neprekidno plasiraju teze, koje su često rezultat vrlo površnog rada i bez bilo kakve argumentacije«. Is-

pravnost Sirokovićevih ocjena može se, nažalost, vrlo uvjerljivo verificirati na sadašnjoj situaciji zagrebačke privrede.

Ne restrikcija — već emisija

Kreditno-monetarni problemi dosta su složeni, ali ne toliko da bi se javnosti i privrednicima moglo godinama tvrditi da su uzroci nevolja naše privrede tamo gdje nisu. Naime, u isto vrijeme dok predstavnici NBJ govorile o investicionoj histeriji, oni uporno prešućuju da nisu ostvarene intencije reforme, oni uporno prešućuju da nisu ostvarene intencije reforme, a niti odluke IX. kongresa i Prve konferencije SKJ, prema kojima su samoupravljači u privredi trebali postati osnovni nosioci društvene reprodukcije s presudnim udjelom u razdoblju društvenog proizvoda namijenjenog za financiranje reprodukcije privrede. Predstavnici NBJ također uporno prešućuju da nije došlo do preraspodjele u korist samoupravljača u privredi i da je njihova prava u reprodukciji uzurpirao finansijski kapital skoncentriran u središnima finansijskim moći. Kakve su posljedice? Od 1966. do 1970. u SFRJ je ostvaren rast ukupnog prihoda za 24.686 milijardi starih dinara, uz porast nabavne vrijednosti osnovnih sredstava privrede za 12.193 mlrd. st. din. U istom vremenu privreda je izdvajala u poslovne fondove iz dohotka svega 3.823 mlrd. st. din. U tom je razdoblju, u odnosu na 1965. godinu, ukupni prihod povećan za 124%, osnovna sredstva za 103%, a izdvajanja iz dohotka za poslovne fondove privrede za samo 57%. Ako se uzme u obzir samo povećanje ukupnog prihoda i izdvajanja za poslovni fond za pet poslijereformskih godina, tada se dolazi do računice da je prema novoj akumulaciji na svaki dinar poslovnih sredstava ukupni prihod povećan za 116%. To je onaj pravi račun koji govori o tome zašto se nelikvidnost stalno povećava. Nezbiljno je očekivati daljnje nove desetine tisuća milijardi starih dinara ukupnog prihoda i tisuće milijardi dohotka, a da se istodobno od strane finansijskog kapitala privredi nameđnu kreditne obveze koje stalno prelaze iznos njene akumulacije.

31. XII. 1970. potraživanja privrede bila su veća za 2.570 milijardi st. din nego godinu dana ranije. Dospjeli obveze po investicionim kreditima dostigle su iznos od 1.220 mlrd. st. din, a ukupno izdvajanje u poslovne fondove iznosilo je 1.081 mlrd. st. din. To znači, da privreda nije zaradila dovoljno novca niti da otplati kredite, a kamoli da smanji svoja dugovanja. Nelikvidnost stalno raste, tako da je za naplatu potraživanja potreban sve duži rok. U 1967. godini prosječno 56 dana, a u prvom tromjesečju ove godine čak u prosjeku 86 dana. Potraživanja privrede od preko 11 tisuća milijardi starih dinara i u ovoj godini se stalno povećavaju. To je jedini način da se ne smanji privredna aktivnost i nezaposlenost ne pretvori u još teži problem (od 1965. do 1970. godine broj zaposlenih u Hrvatskoj povećan je sa 800.000 na 800.000).

U posljednjih 6 godina izvršene su dvije devalvacije i jedna revalorizacija osnovnih sredstava kojom je njihova vrijednost povećana. Cijene stalno rastu i zato je sve veće iznose potrebno ulagati u proizvodnju. Umjesto toga, sredstva i supstancija privrede u sve većim se iznosima troše kao dohadak.

Da bi se privreda sanirala, a nelikvidnost smanjila, neophodna je nova emisija od 3 tisuće do 5 tisuće milijardi starih dinara. Tom emisijom treba djelomično vratiti uzeta sredstva privredi i njome na nov način izvršiti razdiobu potrebnog novca. Novo emitiranje treba izvršiti na nov način. Npr. oslobođanjem svih ograničenja privredi u korištenju njenog novca, odobravanjem kredita poduzećima samo uz uvjet odgovarajućeg povećanja društvenog proizvoda, te odobravanjem kredita svim onim poduzećima koja bi otkazala sadašnje kredite bankama i reksporterima koje koriste podlihvarske uvjetima, time, da bi NBJ novac od tako otkazanih kredita odmah povukla, a što bi bio put za postepeno dostizanje one sume novca u opticaju koja je neophodna za dostignuti stupanj razvoja privrede i željeni rast uz odgovarajuću strukturu i organski sastav sredstava neophodan za normalnu proizvodnju i reprodukciju.

Hrvoje Šošić

Dragan Lalić

Optimalizacija gospodarskog sustava — ali kakva?

U posljednje vrijeme u našoj se zemlji učestalo raspravlja o problemima optimalizacije širih područja, i pri tomu se ističe da je neophodno poštivati jedinstvo tržišta i jedinstvo društveno-gospodarskog sustava. U diskusiji o promjenama u gospodarskoj funkciji federacije, što ih predviđaju ustavni amandmani, dr. Miloš Samardžija nedavno je napisao: »Pitanje je hoćemo li usvojiti konцепцију u kojoj će dominantno mesto u optimaliziranju privrednog razvoja dobiti pojedini regioni, bilo republike, bilo republike i pokrajine, ili konцепцијu u kojoj ćemo privredni razvoj optimalizirati na regionu koji je širi, U OKVIRIMA JUGOSLAVIJE KAO CELOVITOGR PRIVREDNOG PODRUČJA (istakao D. L.).« Dr. Samardžija naglašava, nadalje, da postoji kolizija tih dvaju načela optimalizacije i izražava bojazan: »ako to pitanje ne rešimo, imaćemo ponovo ne raščišene odnose koji će izazivati konfliktne situacije i dovoditi nas u pat pozicije.« Po sao optimalizacije u praksi se pokazao mnogo težim no što se zamišljalo. Optimalno upravljanje skopčano je, naime — već na razini poduzeća — s nizom poteškoća, od kojih je osnovna neoptimalno poslovanje drugih poduzeća, što ometa optimalizaciju u ispitivanom poduzeću. Poduzeće kao sustav nije toliko samostalno kao što se to na prvi pogled čini, a još manje je izolirani sustav, jer su interakcije između promatranoga poduzeća i ostalih poduzeća veoma brojne. Te interakcije djeluju na promatrani sustav i čine ga zavisnim od vanjskoga utjecaja. Vanjski se utjecaji odnose na cijene i kvalitetu sirovine i proizvoda, nabavnih i prodajnih uvjeta, a tako i na tehnološki napredak u cjelini. Što nam vrijede profesorska teoretičiranja o optimalizaciji »u okvirima Jugoslavije«, ako nismo studijom mikro-stanice gospodarenja (tj. poduzeća) riješili problem racionalnog korištenja sredstava unutar jednog poduzeća? Bez rješenja toga pitanja, kao i općenito racionalnog poslovanja pojedinoga poduzeća, teško može biti govora o optimalizaciji, a ponajmanje o onoj na razini Jugoslavije!

Dva suprotna načela optimalizacije

Optimalizaciji gospodarskog razvoja možemo pristupiti na dva, načelno različita načina: a) optimalizacijom cjeline, pošto su prethodno izvedene posebne i pojedinačne (npr. republike, pokrajinske optimalizacije; b) globalnom optimalizacijom, bez posebne i pojedinačne optimalizacije.

Prvi je način optimalizacije opravdaniji, ima li se u vidu da je u biti svake optimalizacije da djelotvornije povezuje djelove i da stvara — upravo tim povezivanjem — dodatne društvene proizvodne snage. Globalna optimalizacija, bez posebnih i pojedinačnih optimalizacija, pretpostavlja da su pojedinačne optimalizacije na neki način izvedene, tj. da dijelovi već rade »optimalno«, što praksa na svakom koraku uvjerljivo demantira! »Težnja za optimalizacijom privrednog razvoja u okvirima Jugoslavije kao celovitog privrednog područja« možda je nekome i privlačna, čak prividno i logična, no, je li i jedna zemlja na svijetu uistinu uspjela provesti takvu (globalnu) optimalizaciju? Čak ni SSSR, s brojnim istraživačkim centrima opremljenima suvremenim elektroničkim računalima, te istraživačima-specijalistima upravo iz područja optimalizacije gospodarske aktivnosti, ne može se pohvaliti da je riješio pitanje optimalizacije svoga gospodarskoga sustava i razvoja, nego se još uvijek nalazi u sasvim ranoj fazi optimalizacije. Bojim se, stoga, da se proklamiranjem »jugoslavenskog optimuma« zapravo pošto-poto želi održati status quo. Dvadeset pet godina bilo je dovoljno vremena da se ostvari optimalizacija

»u okvirima Jugoslavije kao celovitog privrednog područja«, no mi i te kako dobro znamo kakva je »optimalizacija« ostvarena. Dosadašnja nas iskustva upozoravaju da »optimalizacija na jugoslavenskom nivou« može biti idealan paravan za manipuliranje interesima ne samo pojedinaca ili pojedinih poduzeća, nego i čitavih naroda.

Optimalizacija u praksi

Ne može, naime, u gospodarskom smislu biti optimalno ako su primanja pojedinih kategorija stručnjaka u vanjskotrgovinskim organizacijama 8—12 puta veća (a poznato je u kojim su dijelovima zemlje te organizacije koncentrirane) od primanja, primjerice, teksstilnog radnika. Također nije optimalno ako bi u izgradnji zajedničkog naftovoda finansijski udio jedne republike premašio njezin udio u korištenju tog naftovoda (a bez kompenzacije toga gubitka). Ili, pak, nije pravdno ako neka republika dvostrukom više sudjeluje u državnom federalnom kapitalu no što je njezin udio u nacionalnom dohotku. Nitko tko je iole objektivan neće, nadalje, tvrditi da je optimalno ako je priraštaj stanovništva u Hrvatskoj dvostruko manji od odljeva radnika, koji, u potrazi za zaposlenjem, odlaze u inozemstvo, itd., itd. Ili: pretpostavimo da je u gospodarskom pogledu bilo optimalno locirati tvornicu automobila u Kragujevcu.¹ Pitam se, međutim, kakve je koristi imala Hrvatska što se odrekla svoga republičkog optimuma i nije izgradila tvornicu automobila u Zagrebu? Poznato je da proizvodni kompleks u Kragujevcu već danas proizvodi oko 100.000 vozila na godinu s vrijednošću preko 250 milijardi st. din. i da, osim svojih 20.000 radnika, zaposljava još daljnjih 60.000 industrijskih radnika u 80 tvornica, kooperanata »Crvene zastave«. Prvorazv Raković, generalni direktor Zavoda »Zastava« nedavno je »Borbi« (28. ožujka 1971), uz ostalo, izjavio i ovo: »Osnovna mana našeg sistema jest, rekao bih, to što još nismo uspjeli utvrditi što je interes čitave jugoslavenske zajednice, zajednice jugoslavenskih naroda.« Suglasan sam sasvim s tom ocjenom, ali sumnjam da je taj interes u pretjeranoj zaštiti domaće industrije automobila, koja se punih 17 godina, otkad postoji, nije uspjela osoviti na vlastite noge, nego sve manje može podnositi svjetsku konkureniju.² Još više sumnjam da je to u interesu radnog čovjeka-potrošača, koji plaća nevjerojatno skupi automobil.

Zaključimo: *nije moguć racionalan gospodarski integrirani sustav, ako se ne otpočne od »stanice« gospodarenja, od radne jedinice i poduzeća.* Valja najprije optimalizirati lokalitete i postupno primjenjivati metode optimalizacije na šire gospodarske sustave. Povezivanje poduzeća u racionalne šire komplekse ne znači da su uvijek najracionalniji oni kompleksi što su integrirani na razini Jugoslavije. Ovu tvrdnju potpuno razumiju gospodarski stručnjaci i tehnolozi neposredno zaposleni u proizvodnji, ali je ponekad daleka onim znanstvenicima koji su skloni kabinetskom rješavanje gospodarskih problema.

¹ Takvu bi tvrdnju, međutim, tek valjalo dokazati gospodarsko-financijskom analizom koja bi objasnila da se isplatio od nekadašnje male tvornice oružja izgraditi industriju automobila, iako je, primjerice, Zagreb u to vrijeme bio jedan od najjačih centara metalne industrije.

² Ovdje ne uzimamo u obzir vojne narudžbe koje omogućuju tvornici u Kragujevcu jednoličniji ritam proizvodnje i kudikamo povoljniju poslovnu bilancu. Činjenica je da u strukturi rashoda svih budžeta narodna obrana sudjeluje intenzivno i pokazuje siguran uspon (u 1965. god. sudjeluje sa 22,8%, 1966. god. 26,5%, 1967. god. 29,2%, 1968. god. 31,9%, 1969. god. 29,2%).

SLAVONSKA BANKA, GDJE SU TI NOVCI?

Na nedavno održanoj Skupštini udruženja banaka Jugoslavije u Zagrebu, guverner Narodne banke dr. Ivo Perišin rekao je: »Povoljan rezultat u stabilizaciji ne može se ostvariti ako samo jedan igrač igra kako treba, a svi ostali zakažu.«

Jedan od takvih »igrača« jest Komunalna banka i štedionica u Osijeku, s filijalama: Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo i Valpovo. Od osnutka 1965. godine banka je nastojala podržavati daljnji razvoj sveukupne slavonsko-baranjske privrede, u granicama mogućnosti svojih kreditnih sredstava. Izдавanje garancija radnim organizacijama, te obustavljanje pojedinih kredita ili produžavanje odobrenih kredita po garancijama, bila je česta praksa i glavni posao ove banke.

Banku su, međutim, pogodile restriktivne mjere Narodne banke Jugoslavije, što se razabire iz slijedeće tablice:

	(u milijunima n. din.)					
Sredstva	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.
Depoziti	229	241	184	213	256	230
a) privredne						
ordinac.	103	98	88	81	78	67
b) ostali	126	143	96	132	178	163
Štednja	46	77	95	122	163	198
Krediti						
kod NB	280	217	169	142	161	181
UKUPNO:	555	535	448	477	580	609

Iz tablice se razabire da se depoziti (novac slavonskih poduzeća i drugih radnih organizacija) već pet godina ne povećavaju (depoziti privrede opadaju), štednja raste, ali Narodna banka smanjuje kredite.

Umjesto da se, dakle, Slavoniji — zbog poraslog prometa — krediti povećavaju, kao što se povećavaju drugim područjima, Narodna banka ih je smanjila (od 280 mil. na 181 mil. dinara).

Ne mogući dobiti novac od svoje banke, slavonsko-baranjski privrednici obraćaju se onima koji imaju više novaca. Komunalna pak banka i štedionica u Osijeku, da bi opravdala povjerenje i spasila slavonska poduzeća, izdaje — iako »siromašne kape« — garancije drugim kreditorima za svoje komitente, što je kasnije dovodi do toga da te garancije ponekad i plati. Na taj se način troše postojeća likvidna sredstva banke, što stvara teškoće u izvršenju obveza kod kratkoročnih i dugoročnih kredita. »Banka je za popunu svoje likvidnosti koristila pozajmice od drugih banaka, a naročito putem Jugobanke, Beograd.«

Istdobno, oni koji imaju previše novca, trguju njime, što je osjetio i poljoprivredno-industrijski kombinat »Belje«, Darda. Bivša uprava »Belje« 1967. godine potpisala je ugovor u kojem se, uz ostalo, navodi da »Belje« ustupa »Genexu« svoju retencionu kvotu ostvarenu na izvezenoj robi, što će »Genex«, kao supotpisnik ugovora, kompenzirati u dinarskoj protuvrijednosti po »službenom kursu« (koliko službeni kurs odudara od stvarnog, to se ne mora posebno isticati). Potom je ugovoru »Genex« imao dobiti 320.000 dolara, od čega je »Belje« isplatilo tijekom 1969. 80.000 dolara. Ostatak duga od 240.000 dolara »Belje« je imalo isplatiti do 31. svibnja ove godine.

Prisilni upravitelj »Belje«, ing. Debrecin, »smatra taj ugovor nevažećim iz razloga što nije sačinjen u dopuštenim zakonskim okvirima.«

Podsjetimo se: »Komunalna je banka i štedionica u Osijeku posebnom analizom utvrdila da su komitenti koje ona kreditira povećali svoju realizaciju od 1965. god. za 125%. Istdobno, smanjeni su im krediti Narodne banke Jugoslavije za 36%.«

Može se ponovno postaviti pitanje: gdje su novci? Tko je dobio novac koji je oduzet Osijeku i Slavoniji? I — zašto im je oduzet onda kada im je trebalo davati?

Petar Praklin

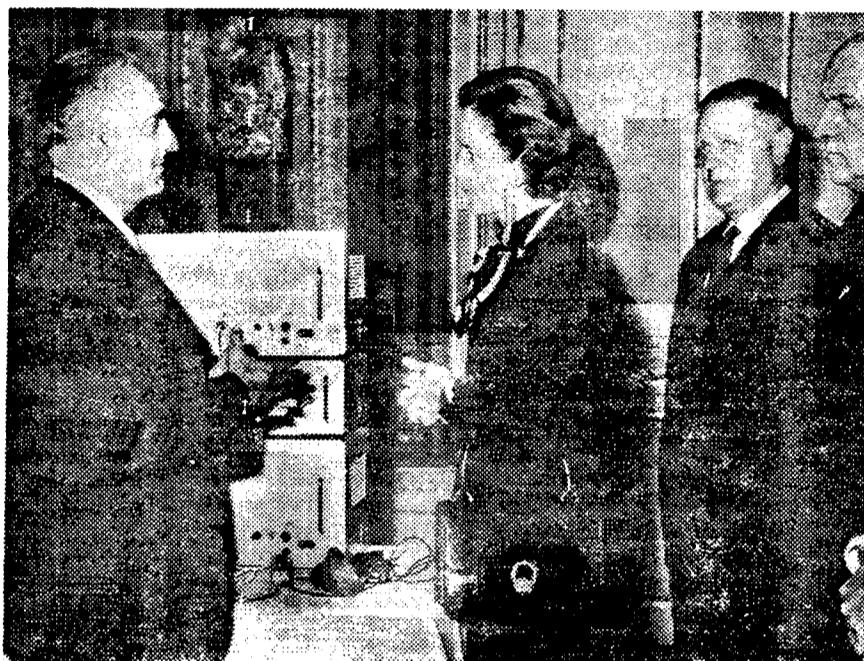
8 portreti

DJELO PETRA GUBERINE

VJERA

U

ČOVJEKA

Prof. Guberina u razgovoru s belgijskom kraljicom
(u belgijske škole uvedena je metoda prof. Guberine)

Tijekom posljednjeg desetljeća u Zagreb kao u neku Meku gotovo svakodnevno dolaze u grupama ili pojedinačno stručnjaci defektozoli, fonetičari, lingvisti, izdavači priručnika jezičnih tečajeva, roditelji gluhe djece, te predstavnici velikih proizvođača slušnih proteza; svi oni dolaze na razgovor s čovjekom o kojem su tamo u svijetu toliko slušali, dolaze na razgovor i videnje s našim profesorom, akademikom, Šibenčaninom Petrom Guberinom. A on, iako prezaузet svojim golemlim radom znanstvenog istraživača i višestrukim obvezama redovitog profesora fonetike na Filozofskom fakultetu, predstojnika Zavoda za fonetiku i direktora Centra za rehabilitaciju sluha i govora, uvijek nalazi vremena da sve te posjetioce primi i savjetuje, da ih upućuje u tajne svojih istina. Tog našeg profesora francuski predsjednik De Gaulle odlikuje ordenom Legije časti, njega prima belgijska kraljica u času kada sve belgijske škole za gluhe prihvaćaju njegovu metodu rehabilitacije sluha i govora, njegov sustav učenja živih jezika francusko Ministarstvo školstva prihvata kao službeni metodu za učenje francuskog jezika, a pojedine tečajeve drugih jezika po njegovoj metodi preporučuje za francuske škole; prilikom svog posjeta Belgiji predsjednik Tito posjećuje Školu interpretata u Monsu u kojoj pod stručnim nadzorom profesora Guberine radi nekoliko njegovih suradnika iz Zagreba. I konačno, jedno priznanje iz domovine: ovogodišnja Nagrada grada Zagreba.

1970. godine delegacija od dvadesetak američkih stručnjaka za specijalno školstvo krstari Evropom od Pariza, Varšave do Zagreba, i nakon toga piše službeni izvještaj predsjedniku Nixonu u kojem na prvom mjestu ističe Centar za rehabilitaciju sluha i govora profesora Guberine u Zagrebu. Nakon toga ambasador Harriman jedan je od onih koji traži i nalazi poboljšanje slušanja pomoći Guberinu metode.

Danas se u Jugoslaviji, od Skoplja do Maribora, u 12 centara za rehabilitaciju osobâ oštećena sluha primjenjuje Guberinina metoda. Velik broj škola stranih jezika primjenjuje njegovu metodu, a sam stručno rukovodi jednom velikom školom stranih jezika u Beogradu. Međutim, mnogo više, a često i prije, njegova se metoda primjenjivala u Parizu, Miljanu, Rimu, Lyonu, Bruxellesu, Monsu, Torontu, Bokureštu, Sofiji, Lenjingradu, Moskvi, Rio de Janeiru, Sao Paulu, Los Angelesu, Columbusu...

Povezanost znanosti

Guberina je otvoren svemu suvremenomu i otporan na sve lažno. On je na području svog rada prvi otkrio i osporio Ameriku. Još 1953. predavao je studentima kritiku američkih formalnih stističkih metoda, nešto kasnije kritiku tendencije sveopće kibernetizacije govora. I pored čvrstih odnosa što ih ima s američkom znanosću, on je bio i ostao Evropljanin. Guberina je naš prvi anti-gutenbergovac, mnogo raniji od današnjih naših sljednjaka McLuhana. Temperamento i razložno bori se već petnaestak godina protiv naše svijesti slova, protiv mistifikacije dijagrama i pisane riječi.

Prvi interdisciplinarac na djelu, još mnogo prije bojažljivih poziva na udruživanje znanosti, Guberina je okupljao oko sebe inženjere, liječnike, psihologe: znao je šokirati svoje kolege unoseći na Filozofski fakultet — elektrotehničku aparaturu.

Pokušajmo početi iz početka. Petar Guberina započeo je svoju znanstvenu karijeru najprije kao student, a zatim i asistent našeg velikog romanista profesora Petra Skoka. Već kao mladi asistent pokušao je objasniti neke zakonitosti historijske fonetike govoreći o slušanju (kakve li hereze na području historijske lingvistike!) glasova latinskog jezika, te razvoj iz latinskoga u vulgarni latinski, zatim u starofrancuski i moderni francuski objašnjava, različitim slušanjem. Kasnije je slijedeći istu misao: o različitom slušanju frekvencijskih visina glasova, obradio govor otoka Suska.

A taj element čovjeka, ljudskosti, još je prisutniji u Guberinim stističkim studijama. Upravo zato što smatra da je u afektivnom — stističkom izrazu bitna prisutnost čovjekova, jer što je rečenica afektivnija, to nam više govori o govorniku, Guberina drži da je stistički izraz u odnosu na tzv. intelek-

gu, te za audiometriranje — verbotonalni audiometar. A možda i nije zgorega napomenuti da se ovi aparati najviše proizvode u Francuskoj (odatle i nazivi aparata: SUVAG — Système universel verbotonal d'audition, Guberina; Opći verbotonalni sistem slušanja, Guberina). Domaća industrija za to nije pokazala interesu.

Otkrivanje Afrike

Prema načelima politike nesvrstavanja Jugoslavije, danas su nam posve prirodni prijateljski odnosi sa zemljama u razvoju, posebno s afričkim zemljama. A jedan od pionira uspostavljanja odnosa s Afrikom, otkrivanja afričke književnosti i kulture uopće u nas bio je upravo Petar Guberina: on je još 1956. godine objavio značajnu studiju »O crnačkoj poeziji s naročitim obzirom na pjesmu francuskog i engleskog izraza«; a i niz drugih radova objavljenih što u nas, što u poznatoj književnoj reviji »Présence africaine« (Afrička prisutnost) otkriva nam je afričku kulturu i književnost. Njegovo prijateljstvo s Africom i afričkim narodima počelo je još u studentskim danima, kada je u Parizu drugovao sa danas istaknutim crnačkim liderima: Léopoldom Séđar Senghorom, Aimé Césairem. Vjerujatno će ljubitelje kurioziteta zaškakljeti činjenica da Aimé Césaire svoje najznačajnije pjesničko djelo — »Cahier d'un retour au pays natal« (Teka povratka u rodnu zemlju) — nije napisao na svom rodnom Martiniqueu, već na plažama Martinske kraj Sibenika, gdje je bio Guberinin gost. I još nešto: predgovor prvom izdanju Césaireove poeme napisao je André Breton (1947), a predgovor (zapravo opsežnu studiju) drugom izdanju Petar Guberina (1956).

Sjaj i bijeda znanosti

Guberina je pionir na području moderne hrvatske stilistike; njegovi prvi znanstveni radovi mahom su iz područja objašnjavaanja jezičnih fenomena pomoći stilistike. Ipak, to mu se uvijek ne priznaje, a ponekad to zaboravljuje čak i njegovi učenici, pa kada pišu o načelima tzv. škole zagrebačke stilističke kritike, Guberinu ne spominju ni jednom rečenicom.

Guberina je prvi u svijetu formulirao teoriju o optimalnim glasovima: svaki glas ima određeno frekvencijsko područje koje sadrži bitne elemente za percepciju tog glasa. A ta je misao o optimalni, optimalnom slušanju, naša višestruka primjena:

u rehabilitaciju sluha, adaptiranju slušnih proteza, terapiji govornih poremećaja, korekciji izgovora u učenju stranih jezika.
I na kraju još jedno prvenstvo! Guberina je 1954. osnovao Institut za fonetiku, koji je kasnije postao Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu; 1963. na prijedlog P. Guberine osniva se Katedra za teorijsku i primjenjenu fonetiku. Tako je Zagreb postao jedno od doista rijetkih mesta u svijetu gdje se fonetika može studirati kao ravnopravan predmet.

Ali, medalja ima i svoje naličje! Pomoći zajednice znanstvenom, stručnom i nastavnom radu, na kojem je Guberina u zemlji okupio oko stotinjak ljudi (a taj u inozemstvu čak je i veći), bila je više no škrta. Novac za znanstvene projekte dobivao se iz inozemstva (Francuske, SAD); zajednica čak ne financira u cijelosti ni redovitu nastavu fonetike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu; ovaj se rad, kao i mnogi znanstveni radovi, financiraju od prihoda što ih članovi Zavoda za fonetiku ostvaruju proizvodnjom aparata za rehabilitaciju sluha i govora, te radom samostalne škole stranih jezika.

Nagrada naša domaća uglavnom je slava osporavanja. Već godinama u našim domaćim defektoškim krugovima vuče se »problem« Guberine. A dotle mu gluhi iz svih krajeva zemlje i svijeta pišu pisma puna zahvalnosti; u inozemstvu se pišu postdiplomske radnje i doktorske disertacije o verbotonalnoj metodi, a vrhunski stručnjaci u njoj vide napredak na području sluha i slušanja. (Ovdje prvenstveno mislimo na knjigu: Aubry-Pialoux, Progrès en ORL, izšla u Parizu 1969). Nerijetko se naši stručnjaci nađu u neprilici u svijetu jer se na upit o Guberini pokaže kako znaju manje od stranih stručnjaka. To je naše promicanje vlastite znanosti. Tako izgleda prodror naše znanosti u svijet.

Ivo Škarić i
Branko Vučetić

VERBO TONAL SYSTEM

of auditory training

Study the Verbo Tonal System of Auditory Training in Columbus, Ohio for five weeks and in Zagreb, Primošten, Brussels, and Paris for five weeks. This course is to be taught by Professor Petar Guberina of the University of Zagreb and Professor John W. Black of The Ohio State University. Receive 15 quarter hours of credit.

The Spring Quarter at Ohio State begins on March 30. The chartered plane to Europe leaves on April 30. When the overseas portion of the course is completed, students will have approximately one week of free time prior to the return flight to Columbus on June 17.

This study tour is open to advanced and graduate students in Speech and Hearing Sciences and Education of the Deaf. For applications, costs, and additional information please contact Professor John W. Black The Ohio State University, 154 North Oval Drive, Columbus, Ohio 43210. Telephone 614 422 2361.

Plakat kojim američko sveučilište iz Columbusa (Ohio) najavljuje seminar o Guberinom verbotonalnom sustavu

**U POVODU PRIJEDLOGA OPĆEG
I NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA
ZA OSNOVNE ŠKOLE**

Radno vrijeme naše djece

Tekst druga Magjera objavljujemo kao prilog raspravi o pripremama promjenama našeg odgojno-naobrazbenog sustava, zanimljiv po tome što načinje jedan važan aspekt te problematike, inače zanemaren u dosadašnjim razmatranjima.

Već nekoliko godina se raspravlja o novom Općem i nastavnom planu i programu osnovne škole. Smatra se, s opravdanjem, da sadašnji ne odgovara jer je preoprešan, nedovoljno precizan, neusklađen i što je najboljnije, radno vrijeme učenika je preveliko. Učenik, koji želi udovoljiti svojim obvezama, ima najmanje devetstavno dnevno radno vrijeme (šest sati nastave u školi i tri sata priprema kod kuće), odnosno 54-satni radni tjedan. Roditelji tih žrtava suvremenog napretka i kulture imaju, naprotiv. Ustavom osiguran radni tjedan od 42 sata i eventualno, slobodnu subotu. Prije malo vremena je objavljen Prijedlog za javnu diskusiju novog Općeg i nastavnog plana i programa osnovne škole kojim se, navodno rješavaju navedeni nedostaci.

Bez fraza, poštjući postojeće uvjete

Valorizacija sadašnjeg općeg i nastavnog plana i programa, jest, najblaže rečeno, vrlo čudnovata. »Odgojno-obrazovna struktura osnovne škole je po svojoj konцепцијi suvremena i progresivna...« Odgojno-obrazovnu strukturu i zadatke osnovne škole, te njen opći i nastavni plan i program, moguće je u potpunosti ostvariti tek u produženom, odnosno cijelodnevnom boravku učenika u školi (Prijedlog 1, str. 4).

Pošto svaki stručnjak, svaki nastavnik proučava dio Prijedloga za svoj predmet, vjerojatno je uvodni svezak (prvi) pisan da se piše, ali ne i da se čita. Konstatacija da je koncepcija prema postojećem programu suvremena i progresivna — kada bi i bila točna, a nije — bila bi besmislena zbog uvjeta cijelodnevnog ili produženog boravka. Jer, ako se u tom smislu raspravlja, može se programirati da svaki učenik ima svoja tri privatna nastavnika i svatko će, vjerujem, potvrditi da bi to bilo vrlo dobro i korisno. Znamo, na žalost, ne samo da trenutačno nemamo prostora za potpuni produženi ili cijelodnevni boravak, već znamo da ga još u dogledno vrijeme nećemo imati (i da se u jednoj zgradi stiže više škola i više turnusa), pa je potrebno govoriti i raspravljati u okvirima naših sadašnjih uvjeta.

»U uvjetima potudnevnog rada, znatan broj osnovnih škola tek sa negdje oko 50% ostvaruje koncepcionalni ili programski utvrđene odgojno-obrazovne zadatke, dok određen broj škola ostvaruje izrazito niske rezultate u vannastavnim djelatnostima. (Prijedlog 1, str. 4)

Kako se može tvrditi da je program dobar, odnosno »suvremen«, ako ga »znatan broj osnovnih škola ne ostvaruje? Kada bi postojeci program kao takav i bio teoretski dobar, budući nije prilagođen postojecim uvjetima, zbog čega se u danim uvjetima ne može ostvarivati

— beskoristan je i suvišan.

»Nastavni i opći plan osnovne škole vremenski je predimenzioniran, a nastavni program je formuliran odviše općenito, globalno, tematski i često našire orijentaciono. Zbog toga se znatan broj nastavnika u sadašnjem nastavnom programu teško snalazi. Ta okolnost prouzrokuje veliku neusklađenosć škola u interpretaciji nastavnog programa. U ocjeni što je bitno, a što sporedno nastavnici i škole se međusobno značajno razlikuju, što su pokazala mnoga ispitivanja znanja učenika.« (Prijedlog 1, str. 4)

Predimenzionirani i neracionalan program

Konstataciju »vremenski je predimenzioniran« treba dvostruko podvući, jer je, mislim, glavni povod svih nesporazuma. Mislim da konstataciju »vremenski je predimenzioniran« treba shvatiti da su i obveze, osobito obveze učenika koje rezultiraju iz takvog »nastavnog i općeg plana«, predimenzionirane, pa prema tome zahtijevaju i previše radnog vremena da bi bile ispunjene. Iako je i samim Prijedlogom konstatirano da je satnica učenika prevelika, prema tom istom Prijedlogu ona je samo simbolično smanjena.

»Uzveši u cijelini, nastavni sadržaji se ponекad nepotrebno ponavljaju u slučajevima kad su dani po principu koncentričnih krugova u istom, srodnom ili različitim nastavnim predmetima. Isto tako ima i sadržajne neusklađenosć i nedovoljno koordiniranost u nastavnim predmetima u okviru istoga razreda. Jedno i drugo prouzrokuje neracionalnost u iskoristavanju vremena, ekstenzivnost u obradi nastavnog gradiva i relativno niske odgojno-obrazovne rezultate.« (Prijedlog 1, str. 4-5)

Princip »koncentričnih krugova« je u ovakvoj situaciji, kada je radno vrijeme učenika preveliko i preopterećeno obvezama — upravo neodgovorno rasipanje tudeg vremena. Čemu u istoj školi, a tvrdi se ne prestano i ja to prihvatom, da je osnovna škola jedinstvena, različiti programi pod različitim nazivima predmeta za, u biti, ISTU materiju! Učenik osnovne škole će (prema Prijedlogu nastavnog plana) zbog »koncentričnih krugova« predmeta poznavanja prirode i društva, izgubiti 665 nastavnih sati godišnje, odnosno punu godišnju satnicu prvog razreda, odnosno 60% godišnje satnice osmoga razreda. Izbacivanjem balastnih »koncentričnih predmeta«, bez ikakvih drugih promjena, mogla bi se skratiti nastava — prema sadašnjem programu — za dvije trećine školske godine! K tome bi otpale sve one neugodnosti navedene u prethodnom citatu, pojednostavljivo bi se i uzbiljio sistem nastave koja je upravo zbog tih »koncentričnih predmeta« zbrkana i šarolika. Stoga kada broj nastavnih sati i ne bi bio kritičan, trebalo bi te predmete izbaciti iz programa nastave osnovne škole.

Na kraju ovog čudnog poglavlja Prijedloga krug se zatvara i daje se neka vrsta opravdanja sadašnjem programu zato što je »suvremen i progresivan« — ili možda zato jer to upravo nije slijedećom konstatacijom:

»Cilj i odgojno-obrazovni zadaci škole kao i neka druga poglavija knjige »Osnovna škola — odgojno-obrazovna struktura« — pisani su prije jedanaest godina, pa su danas neke formulacije neadekvatne zbog političkog, društvenog i pedagoškog razvoja.«

U srži — koncept zaostale škole

Mislim da se ne radi o »neadekvatnim formulacijama«, jer zbog samih formulacija nije trebalo tako dugo raspravljati i gubititi i vremena i novaca i živaca. Čini mi se da je u pitanju ono što se iza tih »neadekvatnih formulacija« krije, ato je u svojoj biti — zaostala škola.

U našoj »suvremenoj« osnovnoj školi učenik — o kojem se ne prestano govori — uopće ne postoji kao živa ljudska jedinka, ili je kod određivanja konkrenih postavki na posljednjem mjestu. Za njega odlučuju čitavi nizovi staratelja neobzirnih spram njegovih želja i potreba za igrom i radošću.

Navodi se i podvlači razvitak tehnike i nauke, ističe se povećanje opće mase nastavnog gradiva. Od osnovne škole se traži sveobuhvatnost na polju nauke, tehnike, umjetnosti, traži se potpuno opće obrazovanje, barem u osnovnim pojmovima i pogledima na pojedinu području ljudskih djelatnosti. Sve je to dobro ispravno i lijepo, ali — napravimo pomalo grubu analogiju — točna je i tvrdnja da je zbog rentabilnosti i racionalnog korištenja industrijskih pogona potrebno raditi mnogo više i mnogo duže na dan, nego što se radi, pa ipak ne produžujemo radno vrijeme u tvornicama i ustanovama. Naprotiv! Ne želimo se upuštati u brojne i složene, a svakako i valjane razloge zbog kojih nastojim SKRATITI i SMANJITI radno vrijeme odraslog čovjeka. Želimo tek ustvrditi da ne postoje valjani razlozi zbog kojih bi — u slučaju djece — činili suprotno od toga!

Bez slobodnog vremena

Naša djeca — zbog opsežnosti nastavnih planova i prevelikog broja sati nastave tjedno — moraju ići u školu šest dana u tjednu, a sedmog dana, umjesto da se bezbrižno igraju i zabavljaju — barem onoliko koliko je to omogućeno njihovim nastavnicima — moraju pisati domaće zadaće i učiti. Izgleda na žalost, da su njihovi roditelji — jedini prirodni zaštitnici — digli ruke od jalova posla i pustili da stvari teku uhoodanim dosadašnjim tokovima. Nastavnici koji bi o tome također trebali voditi računa, dapače tvrde, da imaju premašno nastavnih sati za određeno nastavno gradivo! I tako se kolo vrti, dok djeca gube zdravlje, postaju nervozna, opterećena osjećanjima nesposobnosti ili krivnje zbog neudovoljavajućih obvezama. Opravданje za to nalazi se, s jedne strane, u pritisku društvenih potreba, a s druge strane u potrebi »suvremene i napredne nastave« po kojoj se može i novo znanje ili znanje obuhvatiti »starim« vremenom, a koja je »suvremena i napredna« zato što djeca moraju puno učiti i puno naučiti da budu »pametna« i korisna društvu. Istina je, i nitko to ne može nijekati, da se djeca trebaju razvijati u pozitivne i korisne članove društva, i da se to dijelom postiže odgojem, znanjem i disciplinom. Ali ih se na to nikako ne smije prisiljavati nehumanim po-

stupcima kao što je obvezno devet-satno dnevno radno vrijeme intenzivnog intelektualnog rada.

Ako predloženu strukturu nastavnih sati usporedimo s jednom (vjerojatno zastarijom, jer je iz 1959. godine) francuskom strukturu nastave, možemo još jasnije uvidjeti nehumanost našega programa. Evo strukture sati u francuskim školama za odjeljenja koja odgovaraju našim razredima osnovne škole od petog do osmog: V razred: 23 obavezna sata tjedno (naš Prijedlog 26 i 1/2 sati); VII razred: 22 obavezna sata (Prijedlog 30 i 1/2 sati), VIII razred: 24 obavezna sata tjedno (Prijedlog 32 sata), VIII razred: 23 obavezna sata tjedno, te 1 i 1/2 sat fakultativno (naš Prijedlog 32 obavezna sata tjedno, te dodatna nastava u svim razredima).

Postavlja se pitanje, da li su naša djeca toliko gluplja od francuske, pa im treba mnogo više tuviti u glavu da nešto shvate ili su nakon završene osnovne škole naši učenici za 30% obrazovanji i odgojeniji od francuskih, ili — možda ovakvo pitanje — da li su naši nastavnici za 30% nesposobniji od francuskih? Prijedabiranja bilo kojeg odgovora (mislim da niti jedan ne bi bio dobar) treba se podsjetiti na prije citiranu tvrdnju iz Prijedloga da »u uvjetima poludnevnog rada, znatan broj osnovnih škola tek sa negdje oko 50% ostvaruje koncepcionalni i programske utvrđene odgojno-obrazovne zadatke...«

Prijedlog

Kod izrade novog plana i programa potrebno je po mojem mišljenju voditi računa o slijedećim do sada zanemarivanim čimbenicima: Prvo: o ustvrdjenim optimalnim fizičkim i intelektualnim mogućnostima DJETETA U ODREĐENOJ DOBI. A na temelju toga: koliko se dijete odredene dobi mora odmarati, koliko se vremena dnevno mora igратi i koliko vremena dnevno dijete smije raditi. Tu treba uzeti u obzir da je svaka obveza rad, pa makar obveza bila nogometna igra ili bilo što drugo. Tek kada se raspolaže podacima o radnom vremenu, odnosno, količini dopuštenog dnevnog radnog vremena za dijete određene dobi, mogu se odrediti i njegova dnevna zaduženja. Drugo: u skladu s tim, predmetni nastavnici i stručnjaci moraju odrediti predmete koje treba obuhvatiti u nastavnim planovima i programima kao i gradivo za pojedine predmete. Treba odrediti i količinu nastavnih sati za obradu određene mase gradiva. Kod određivanja radnog vremena učenika za pojedine predmete, treba uzimati u obzir ne maksimalno radno vrijeme natprosječnog djeteta, već optimalno radno vrijeme prosječnog učenika određene dobi, njegove sposobnosti akceptiranja određenog znanja s određenom trajnošću memoriranja itd.

Bez obzira kako će izgledati naša obavezna osnovna škola, uvjeren sam da radni tjedan učenika ne bi ni u kojem slučaju smio biti duži od 36 sati (prema 42 sata radnika). Od toga bi dvije trećine otpadale na rad u školi, odnosno nastavu, a jedna trećina na rad kod kuće, odnosno na učenje u produženom boravku ili cijelodnevnom boravku. Sve što prelazi tu satnicu, bez obzira da li je riječ o radu u školi ili kod kuće, u znanstvenom i ljudskom smislu neopravдан je i nedogovoran zahtjev na našu djecu i omladinu, koji ugorjava njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Nedjeljko Magjer

Razgovori s istraživačima (3)

O sugovorniku

U jesen 1961. godine dr Marija Brida organizirala je rad zadarske katedre za filozofiju, gdje se od tada do danas — unatoč neprekidnog manjka nastavnog osoblja katedre — okupila sve više studenata, koji se posvećuju filozofiskom studiju. Ove se godine upravo navršava puno desetljeće otkad se predaje filozofija na Filozofskom fakultetu u Zadru, gdje dr Marija Brida i danas obavlja svoju nastavničku dužnost. Osim drugih svojih dužnosti i preokupacija dr Marija Brida radi također i na proučavanju hrvatske filozofske baštine. Nedavno je birana za predsjednika Hrvatskog filozofskog društva, na kojem je položaju također čekaju ozbiljni zadaci.

Susret s nepoznatim

P. Smisao istraživanja hrvatske filozofske baštine danas više nije tako neodređen ili čak negativno determiniran, kako je još donedavno bilo pokušavano da ga se obezvrijedi. Međutim, osim već odavno uistinu jasne načelne smislaonosti koju kroz povijesnost i filozofičnost zrači sama priroda predmeta istraživanja, osnažena imperativom sabiranja hrvatske nacionalne kulturne svijesti, postoje uvijek i neke osobne pobude, niki subjektivni afiniteti. Što biste o tome željeli reći obzirom na Vaš vlastiti istraživački rad?

O. U filozofiji, i uopće, privlači me prvenstveno susret s nepoznatim. Stoga sam i bila poduzela istraživanje života i djela jednoga od naših renesansnih misilaca koji nam je bio gotovo sasim nepoznat; vjerojatno će napraviti još neke takve pokušaje. Inače, unutar samoga djela, nastojim otkriti trag osobnosti filozofa; ponekad se radi o originalnosti, no češće samo o ličnom početku ili posebnom osvjetljenju u kojem misilac vidi problematiku koju tretira. Velikom većinom to je uobičajena problematika jedne od struja europske filozofije; neke od tih struja danas možda više i ne uvijek i po svemu bile interesantne, no to ne umanjuje naš interes za odnos tadašnjeg čovjeka spram njih, naročito kada se radi o ljudima koji su, krenuvši u mladost, sa ovih obala na kojima mi danas mislimo i radio, po svim zemljama Europe nosili u sebi sjećanje na zavičaj i izražavali to, ako, neki od njih, već i nisu mogli dručiti, a ono barem s upornim nastojanjem da sačuvaju čisti hrvatski oblik u pisanju svoga porodičnog imena. Inače, većinom su oni navraćali u zavičaj i bili tako rekavši sudsinski vezani s njime. To se, npr. najjasnije vidi iz korespondencije Rude Boškovića. Mislim da je dobro kada uz proučavanje filozofske misli svraćamo pažnju i na te njihove veze sa zavičajem.

Uvjet samoosvještenja nacije

P. Premda je istraživanje povijesti hrvatske filozofije — kao što znamo — još daleko od toga da bi uskoro bilo privredno kraj, ipak se već sada mogu nazrijeti konture kontinuiteta filozofiskog interesa u Hrvata od renesanskog

OBLIKOVATI KRITIČKU SVIJEST O VLASTITOJ DUHOVNOJ PROŠLOSTI

O FILOZOFSKOJ BAŠTINI HRVATA RAZGOVARAMO S DR MARIJOM BRIDOM

Marija Brida

doba pa dalje. Kako svi od tih kulturno-povijesnih filozofskih dokumenata ne dosižu svogu »svjetsku razinu«, često je čuti — po našemu mišljenju pogrešan — prigovor da bi najveći dio te naše duhovne povijesti bilo najbolje prepustiti zaboravu, kad već ionako nema prvorazrednu vrijednost? Kako vi gledate na moguće razlike vrednovanja u pristupu proučavanju naše filozofske baštine?

O. Smatram potrebnim da jedan narod formira kritičku svijest o vlastitoj duhovnoj prošlosti. To je jedan od uvjeta samoosvještenja nacije, a povezan je s njezinim stvaralačkim projektiranjem budućnosti. Držim stoga da bi prvenstveno bilo potrebno prirediti javnosti pristupačna izdanja sabranih djela naših najznamenitijih, značajnih filozofa, i starih i suvremenih. Djela nekih u drugih zemljama poznatih naših misilaca, npr. Jurja Dubrovčanina, uopće nemamo u domaćim bibliotekama. Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu sada pribavlja kserografske snimke njegovih Peripateticae disputationes.

— Radj stjecanja pogleda na kontinuitet filozofske misli u Hrvata bez sumnje je potrebno proučavati i takve pojave koje ne dosižu »svjetsku razinu«. Istraživači stoje pred zadatkom da prouče i te manje znatne pojave, ili dosad nepoznate, i stoga da bi se dobili podaci za jednu kritičku selekciju. Ponekad, nai-me, ima potcjenjivanja, no ponekad i precjenjivanja. Mislim da jedno i drugo može biti jednakost.

Teškoće naših istraživača

P. Zbog činjenice da u istraživanju hrvatske filozofske baštine nisu dovršene sve potrebne predradnje, veliki dio dugotrajnog i mukotrpnog rada svakog istraživača nužno je faktografske prirode, često nimalo »filozofičan«, a nerijetko i s minimalnim rezultatima obzirom na uloženi trud. Kako spominjate ove divergencije s filozofiskim interesima?

O. U nužnom utvrđivanju činjenica bila bi korisna suradnja sa historičarima koji u tome imaju više rutine. Inače, faktografski rad ne mora uvijek biti nezanimljiv, pa čak ni sasvim »nefilozofičan«, naročito ako je riječ o negiranju krivih podataka.

P. Kakove su, prema Vašem osobnom iskustvu, mogućnosti odnosno teškoće u istraživanju hrvatske filozofske baštine izvan Zagreba, budući da je poznato kako taj posao ni u našem znanstvenom i kulturnom središtu — Zagrebu — ne naizlazi na potrebno razumijevanje i podršku (Institut za filozofiju do danas nema ni jedne vlastite prostorije, »zastenice« Instituta i njegovih stalnih članova nije uvijek najsigurnija, materijalne mogućnosti više su nego skromne itd.)?

O. Mogućnosti za istraživanje hrvatske filozofske baštine izvan Zagreba mogu biti dobre stoga, što, naročito na nekim mjestima uzduž naše obale, postoje knjižnice s arhivskom gradom, u kojima još dosta toga ima da se istraži. Takav je slučaj i u Zadru. Poznato mi je da bi neki naši eminentni istraživači ovdje rado boravili i na tome radili. No, glavna je potreškoće što ustanova kojoj su i inače potrebiti, konkretno Filozofski fakultet u Zadru, ne može raspisati natječaje za nekoliko neophodnih mješta, jer za to nema finansijskih sredstava.

Otkrića Benedikta Benkovića

P. Ipak, Vaš istraživački rad urođio je plodom. Prijе Vaše studije o Benku Benkoviću znali smo vrlo malo. Molim Vas da ovom prilikom za šire čitateljstvo ukratko rezimirate Vaša otkrića.

O. O Benediktu Benkoviću postojali su u našoj filozofskoj literaturi krivi podaci. Vjerojatno uslijed zamjene s nekim licem iz porodice Begna, uz dodatak mašte, uzimalo se da je bio slavan profesor na Sorbonni i autor većeg broja filozofskih spisa. Podaci u dokumentima franjevačkoga reda (kojemu je on pripadao) bili su točni, ali nepotpuni — Na temelju dokumenata iz arhiva franjevačkoga samostana u Zadru uspjeli smo utvrditi njegove roditelje i srodnike, naime da potječe iz staroga hrvatskoga plemičkoga roda Benković (Benković-Unačac), koji je u 15. i 16. stoljeću imao posjede u okolici Zadra, gdje je i Benedikt Benković rođen. Bio je vrlo ugledna ličnost u skotističkim krugovima početkom 16. stoljeća. Većinom je boravio u Rimu kao profesor na franjevačkom studiju generale Aracoeli. Inače je dosta putovao obavljajući razne dužnosti, pa je kratko vrijeme bio i u Pragu na dvoru Ljudevitog Jagelovića, a u više je navrata dolazio u Zadar. On je, uz Jurja Dragišića, naš najstariji filozofski pisac. No, više je religijski misilac i znanstvenik nego filozof u užem smislu. U njegovom Navigium (Lyon, 1498), kroz skolastičke forme i religioznu tematiku, nalazimo često u poetskim poredbama prikazane egzistencijalne nemire, stremljenja i nade tadašnjega čovjeka. Vidljiv je u njega voluntarizam, koji je jedno od obilježja filozofije Dunsa Scota, uz koju je Benković pristajao. Pirredio je za tisak priručnik skotističke logike, u dva sveska. (Pavia, 1520), u kojemu se nalaze spisi sedmorice tada cijenjenih autora. Druga njegova tiskana ili pisana djela nisu poznata i vjerojatno ne postoje. (Moj rad o B. Benkoviću izdao je Institut društvenih nauka, Beograd, 1967.!).

Razgovor vodio: Zlatko Posavac

ZADNJA GODIŠNJA SKUPŠTINA JUGOSLAVENSKOG UDRUŽENJA ZA FILOZOFIJU

NOVI NAZIV

Sjedište u Ljubljani, za predsjednika izabran dr Jerman

sadržajnim prilogom u kojem je s načelnog stajališta postavljen problem značenja nastave filozofije u srednjim školama i na sveučilištu. Posebna komisija sastavila je kratak tekst zajedničkog saopćenja o položaju nastave filozofije u srednjim školama, koje je skupština jednoglasno prihvatala.

Iako predstavništvo nije unaprijed obavijestilo da će na dnevnom redu biti i statutarna pitanja, predsjednik Ivan Focht, otvarački skupštini, nudio je pod drugom točkom dnevнog reda »diskusiju o mogućnosti rada nove uprave«. Prije početka skupštine čuli su se prigovori da bi se tom »diskusijom« moglo dovesti u pitanje samo Udruženje. Skupština je konstatirala da JUF nema i, zbog sve jače »federalizacije«, ubuduće ne može imati sadržaj rada kao što ga je imao nekoč, pa su se delegati skupštine složili u tome da se to stanje i statutarno izrazi. U tom smislu usvojen je i novi naziv Udruženja: Savez filozofskih društava Jugoslavije.

Zivlja i borbenja diskusija bila je oko časopisa »Filozofija«, kojemu je izdavač bio JUF. Delegacija Srpskog filozofskog društva nastupila je s tvrdnjom da spomenuti časopis, uz suglasnost Upravnog odbora JUF-a, vodi uredništvo sa sjedištem u Beogradu, da su urednici pretežno iz SR Srbije i da je časopis u posljednje vrijeme bio financiran sredstvima SR Srbije, te da je prema torže časopis »Filozofija« de facto već časopis Srpskog filozofskog društva. Delegacija tog društva postavila je skupštini pitanje želi li JUF, odnosno odsad Savez filozofskih društava Jugoslavije, biti »suizdavačem«. Delegacija HFD odgovorila je protu-pitanjem, ne bi li časopis »Filozofija« Savez mogao izdavati kao internacionalno izdanje na stranim jezicima gdje bi se objavljivali vrijedni prilozi naših filozofa i tako upoznavala inozemna filozofska javnost s radovima iz područja filozofija u nas. Na to

pitanje odgovorio je delegat Srpskog filozofskog društva da su finansijske mogućnosti za takav časopis minimalne, a s druge strane da već postoji internacionalno izdanje časopisa »Praxis«, te da za jedan takav časopis nema potrebe, jer to izdanje »Praxis« ionako objavljuje oko polovicu tekstova iz časopisa »Filozofija«. Delegacija HFD-a nije se zadovoljila tim obrazloženjem, konstatirajući da ni Savez, a ni republička društva nemaju sada časopise koji bi bili njihovi organi. Časopis »Praxis«, naime, nije ni organ Saveza (odnosno JUF-a), a ni organ HFD-a. Diskusija oko časopisa »Filozofija«, završila je time što je Skupština glasanjem zaključila da Savez filozofskih društava neće biti suizdavač, a da o imovinskom stanju časopisa dosadašnja redakcija podnese izvještaj novoizabranoj upravi Saveza, sjedište kojega je u Ljubljani, s novoizabranim predsjednikom dr. Jermanom. Čitava diskusija oko časopisa »Filozofija« teklila je prilično nervozno i užurbano, pa će se vjerojatno postaviti još po koje pitanje unutar pojedinih filozofskih društava kako bi se stvari oko toga časopisa rasvijetile. Delegacija HFD-a učinila je što je mogla, a da je bila na vrijeme obavijestena i mogla se spremiti, kako za tematski tako i organizacijski dio rada Skupštine, učinila bi sigurno više i bolje.

F. Z.

Napis o lokalnim radio-stanicama u prošlom broju HT, objavljen u inače meni simpatičnoj rubrici »Karte na stol«, koju prvu pročitam u vašem listu, potakao me na pomisao kako bi Hrvatski tjednik bio pogodna tribina s koje bi se mogao razmrsiti gordijski čvor nesporazuma i neobavijestenosti javnosti o lokalnim radio-stanicama, osobito u Zagrebu i drugim većim gradovima gdje nema lokalnih radio-stanica. Vjerojatno znate da lokalnih radio-stanica ima najviše u Hrvatskoj i da se to pojava u drugim republikama često naziva »hrvatskim fenomenom lokalnog radija«. Uvijen sam da bi sustavni »zahvat« Hrvatskog tjednika u ovu problematiku pridonio i pomogao da se razjasne mnogi nesporazumi o kojima — upravo zbog napisa poput onoga iz rubrike »Karte na stol« — javnost vjeruje da leže između lokalnih radio-stanica i Radio-Zagreba. To, međutim, uopće nije točno, iako se u to vjeruje, onda je to rezultat neobavijestenosti o biti problema.

Ja sam (na svoju sreću, ili na svoju žalost) jedan od odgovornih rukovodilaca lokalnih ustanova u Hrvatskoj koje pre red novina imaju u svom sastavu i radio-stanicu. Istina je, i to mi je veoma žao, ali ne mogu negirati loš ukus i nizak nivo emisija po željama slušalaca na »mojoj« i na svim drugim lokalnim radio-stanicama. U tim emisijama najčešće sviramo komercijalni šund koji se prodaje pod firmom narodnog melosa, što nije prilog kulturi nacije, ali jo osobno vjerujem da takav prilog nacionalnoj kulturi ne predstavlja ni sviranje drogiranih urlatora sa Zapada, koje, inace, ispunjava poprišćen dio programa velikih radio-stanica. Možda nije od mene lijepo i fair da kao direktor lokalne radio-stanice priznajem kako najčešće zatvaram prijemnik kada je na programu emisija po željama, ali ja ga zaista zatvaram, jer to ne mogu slušati. To je naša »rak-rana«, i upravo zato pozivam Hrvatski tjednik u pomoć, jer dok god ne nademo nova sustavna rješenja i dok nam kolege budu s visoka samo predbavili »neznanje, neusk i zlonamjernost...«, bojim se da će sve ostati nepromijenjeno. A to bi bila šteta. Danas se pojava lokalnog radija i njegova popularnost kod slušatelja ne mo-

LOKALNE RADIO-STANICE

KAKVI UVJETI — TAKVA PJEŠMA

gu više negirati, jer bi to bio školski primjer političkog sljepila. Ipak, gospodarska egzistencija lokalnog radija nije riješena, pa se ljudi koji na njemu rade — mahom veliki entuzijasti —, snalaze kako najbolje znaju i umiju. Za razliku od lokalnih listova, radio-stanice, u pravilu, nisu dotirane od komuna, pa pre red nekakvih prihoda od ekonomskog propagande žive uglavnom od želja slušalaca i s tim sredstvima, uz niske osobne dohotke, financiraju sat ili sat i pol dnevno programa koji je rado slušan i koji je nezamjenljiv za lokalnu sredinu. To malo liči na De Sici koji od zatrede na nekoliko komercijalnih filmova snimi jedan velefilm, na kojem redovito gubi, ali film ulazi u povijest kinematografije. Prema nekim (neslužbenim) procjenama, od pet radio-prijemnika koji su uključeni u času kada rade lokalne stanice, četiri su udešena na valnu dužinu lokalnog radija. Zato mi, poštovani kolega, ne tražimo od Radio-Zagreba da odriješi »svog« prihoda, već tražimo dio sredstava što ih slušatelji plaćaju za slušanje radio-programa. Zahvaljujući zakonu koji je donesen prije desetak godina, kada gotovo i nije bilo ni jedne lokalne radio-stanice, sav novac od radio-preplate pripada Radio-Zagrebu. A danas je situacija sasvim drugačija, jer Radio-Zagreb nije više (kao prije 10 godina) jedini proizvođač i organizator radio-programa u Hrvatskoj. Odatile je

potekao i naš zahtjev za jednom desetom radio-preplate. Postotak koji tražimo od radio-preplate dokazuje da nismo nikakvi megalomani, ni usjane glave, koji bi — kako se to često iskujuje javnosti — željeli staviti znak jednakosti između lokalnog radija i Radio-Zagreba... Mi čak i ne inzistiramo na dijelu radio-preplate, već samo tražimo od zajednice da nam riješi gospodarsku osnovu za kakav-takav normalni rad. Onih 10 ili 20 milijuna st. dinara koliko općinske lokalne radio-stanice uberu u prospektu od želja slušatelja u toku jedne godine jedva pokrivaju ono što se u naobrazbi naziva osnovnom djelatnošću, a svoj program i dalje emitiraju preko odašiljača, najčešće izrađenih u kućnoj radinosti, i sa »studijskom« opremom kojoj se pojedinačna vrijednost ne mjeri milijunima, već desetinama ili možda stotinama tisuća starih dinara. Možda je ovo malo bombastično i teatralno, ali vas uvjeravam da je situacija s lokalnim radnjom još jedna karika u lancu tragedija što se posljednjih godina zbivaju u hrvatskom gospodarstvu. U biti, mi uopće ne inzistiramo na dijelu radio-preplate. Za nju smo se »uhvatili« jer nam se činila najbližom i najlogičnijom za početak naše zajedničke akcije, što smo je poveli preko Udrženja sredstava lokalnog informiranja SRH. Međutim, od nje ćemo odustati čim nam netko predloži ili ponudi neko drugo rješenje (naravno, rješenje za sve, si-

stemsко, a ne rješenje za jednu ili nekoliko radio-stanica), rješenje koje će lokalnim radio-stanicama osigurati stabilnu gospodarsku osnovu za rad. Tada nas mogu s punim pravom pozivati i na odgovornost za ono što radimo. Međutim, naš problem nije riješen, i do sada ga nitko nije ni pokušao rješavati. A nekako se rješenje mora naći, jer je lokalni radio postao sastavni i nezamjenljiv dio lokalnog političkog, društvenog, gospodarskog i kulturnog života svoje sredine. Tu više nitko ne može nazad. Tu se više ne može nazadni kod seoskih radio-stanica, na koje i mi — općinski i višeopćinski radiji — često gledamo sa sumnjom. Lokalnu informaciju ne može zamijeniti ni regionalni, a kamoli nacionalni mediji. Rješenje se mora kad-tad naći, i zato je najbolje da ga potražimo što prije... Moram se složiti s tvrdnjom u rubrici »Karte na stol«, da »o programu lokalnih radio-stanica treba povesti više računa...« ali ne samo dijeleći lekcije s visoka, i osobito ne sa stranica Hrvatskog tjednika koji je u svojih 8 brojeva pokazao da nije sklon dijeljenju paušalnih ocjena. U devetom je, doduše, odstupio od toga načela ali dopuštam da je to napravljeno zbog bockavo-provokativnog karaktera ove rubrike. Zato vas molim, zavirite malo »pod kožu lokalnog radija, pa ćete se uvjeriti da u lokalnim radio-stanicama rade ljudi kojima se i samima diže kosa na glavi od tog industrijskog folklora koji se sve više lansira kao »jugoslavenski« narodni melos i koji je najniži komercijalni proizvod, proizvod iz kojega se sve slabije nazire pripada li Bosni, Šumadiji ili Vranju, jer u njemu ima svega malo, od jednog. Ipak, mi smo prisiljeni da iz dana u dan lansiramo upravo taj glazbeni unitarizam i morat ćemo ga lansirati i dalje, sve do god ljudi koji imaju odlučujući riječ u hrvatskom gospodarstvu i u hrvatskoj kulturi budu sjeđili skrtenih ruku i prepustali lokalnim stanicama da se samostalno snalaze i bore u lokalnim uvjetima za svoju egzistenciju. Sve dotle morat ćemo i dalje primati niske udarce u obliku lekcija o nekulturi i o zlonamjernom odnosu prema hrvatskoj kulturi.

Josip Tropčić

DVA PITANJA UZ »ŠIMIĆEVE SUSRETE« U DRINOVCIIMA

U Drinovcima, rodnom mjestu istaknutih hrvatskih književnika Antuna Branka i Stanislava Šimića, održavaju se posljednjih godina, potkraj mjeseca svibnja, kulturne manifestacije pod nazivom »Šimićevi susreti«. Od prošle godine postale su to i redovne književne priredbe. Kulturna javnost time vraća dio duga svojim velikim sinovima, a to je ujedno prigoda za stasanje i afirmaciju mladih pjesnika, osobito s područja Hercegovine. S druge strane ovakve manifestacije znače uvijek ugodno osvježenje pa i pravi kulturni blagdan za pučanstvo ovog kraja, razbucano po gomilama krša i pomalo izolirano od izvořišta kulture, da drugo i ne spominjem. Stoga nije čudo da ove priredbe s velikim zanimanjem prate ne samo kulturni radnici već i obično priprosto žiteljstvo iz Drinovaca i okoline. Štoviš, čini se da je ovaj jednostavni puk sposoban shvatiti pravu pjesničku poruku i intimno se u nju uživjeti mnogo više no što se to obično može očekivati. Takav se dojam stekao na prošlogodišnjim Susretima.

Lanjski »Šimićevi susreti« ostali su, inače, u svakom pogledu u veoma lijepoj uspomeni. Bio je to pravi blagdan poezije. Uz ostalo, slušateljstvo se tada posebno dojno ugodni govor predsjednika Društva književnika Hrvatske i Jugoslavije, dra Ive Frangeša, izrečen toplo i dubokoumo u isto vrijeme. Hercegovačko općinstvo osjetilo se posebno počašćenim kad je tom prigodom u svojoj sredini vidjelo poznate hrvatske književnike iz Zagreba, poput Mihalića, Kaštelnika, Horvatića, Frangeša i drugih. Razumljivo je to oduševljenje naroda, kao što je razumljiva i nazočnost istaknutih hrvatskih književnika na »Šimićevim susretima«. Jer, konačno, i Šimići su hrvatski književnici, a svoje su životno djelo ostvarili baš u glavnem hrvatskom gradu Zagrebu. Ovogodišnji Susreti — zbog svih tih

okolnosti — očekivani su s još većim zanimanjem. Tim prije što su prilično reklamirani i u dnevnom tisku. Cijela zapadna Hercegovina nalaže se kulturnom događaju prvoga reda. Nitko nije sumnjao u dolazak većeg broja književnika i predstavnika Matice hrvatske iz Zagreba. Ali, očekivanja nisu ispunjena. Dan ovogodišnjih »Šimićevih susreta«, 30. svibnja 1971. protekao je bez i jednog velikog imena iz glavnog grada Hrvatske. A nikome nije bilo jasno zašto. Nejasnoća je bila to veća što su mnogi znali da se tih dana u susjednom Imotskom nalazio predsjednik Matice hrvatske dr. Ljudevit Jonke, a u Drinovcima se ipak nije pojavio. Dojam je djelomično popravljen time što je pjesnikinja Marija Žaja pozdravila skup u ime Matice i kulturnih radnika iz Zagreba. Publike je željela žive ljude, a ne samo pozdrave. Istina, valja priznati da je program uzorno vodio mjesni nastavnik hrvatskog jezika i pjesnik Vlado Pandžić, da je nastupilo više mladih ili već afirmiranih pjesnika (kao što je Mak Dizdar), da je priredbu uveličao i djevojački zbor Muzičke škole iz Mostara, s veoma uspјelim višeglasmnim zborškim pjesmama, ali to sve skupa nije moglo popuniti prazninu o kojoj je riječ. Treba se čuditi: Antun Branko Šimić napose je mnogo zadužio hrvatsku književnost i kulturu, a eto, književne priredbe u njegovu rodnom mjestu — posvećene njemu — kao da se pomalo izoliraju od glavnog hrvatskog kulturnog središta, Zagreba.

Na kraju, neka mi bude dopušteno postaviti dva pitanja:

Prvo, jesu li predstavnici Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske pozvani u Drinovce? Ako su pozvani, zašto nisu došli (kao što su lani bili)? Drugo, ako nisu pozvani, zašto nisu? Netko reče da je posrijedi bojazan od poznatog kompleksa »dušobrižništva« koje se stalno spočitavalo Matici hrvatskoj iz drugih Republika. Osobno ništa ne prejudiciram i nikoga ne okrivljujem; samo mi stvari u vezi s tim nisu jasne. Ni meni, a vjerujem, ni biojnom slušateljstvu, koje je, unatoč kiši, pozorno pratilo ovogodišnje »Šimićeve susrete« u Drinovcima.

Jakov Bubalo

PREDSJEDNIKU SAVEZA ARHITEKATA HRVATSKE

PISMO ARHITEKTA DUŠKA RAKIĆA

Zagreb, 16. VI. 1971.

Cijenjeni druže Predsjedniči!

Kako ću se danas, dne 16. VI. 1971., na dan plenarnog sastanka Saveza arhitekata Hrvatske, nalaziti na službenom putovanju, molim Vas, druže Predsjedniči, da se tokom diskusije na večerašnjem plenumu pročita ova moja izjava.

Iz materijala koji su mi bili dostupni, a to su izvještaj sa kongresa arhitekata u Sarajevu, štampan u dnevniku POLITIKA, izjave prof. arh. Nevena Šegvića, štampane u dnevniku VJESNIK, stekao sam jasnu i nepobitnu sliku događaja na kongresu u Sarajevu.

Stavljujući, samo u ovom času, u drugi plan nastup prof. arh. Šegvića, dok ne dobijem uvid u stenogram njegove diskusije, želio bih se osvrnuti na one momente koji su, po mom mišljenju, presudni ne samo za organizacione strukture arhitektonskih Saveza nego i za sva društvena kretanja naše zajednice. Ako, dakle, u prisustvu delegacije Saveza arhitekata Hrvatske, nastaje situacija u kojoj:

arh. U. Martinović izjavljuje da nije potrebno naglašavati svoju nacionalnu pripadnost, da se, samim tim, što je arhitekt osjeća unitaristom, da se sudbina Jugoslavije neće rješavati niti u Sarajevu niti na Brijunima i sl.,

onda, ne želeći uopće polemirizati sa takvim stavovima, obraćam svu svoju pažnju isključivo na držanje delegacije Saveza arhitekata Hrvatske!

Kako nije dovoljno samo verbalno podržavati zaključke i odluke X. sjednice CK SKH, nego ih treba i politički inteligentno provoditi u život, smatram da delegacija Saveza arhitekata Hrvatske, ne suprostavljajući se takvim štetnim političkim istupima, nije pokazala svoju političku zrelost niti istakla svoju političku orijentaciju.

Smatram, nadalje, da delegacija Saveza arhitekata Hrvatske, svojim pasivnim stavom nije opravdala povjerenje svoga članstva, nego je u odsudnom času oskvrnula dostojanstvo pripadnosti i svome Savezu i svojoj naci.

Radi gornjih razloga podnosim ostavku na položaj člana Predsjedništva Saveza arhitekata Hrvatske obzirom da niti pod kakvim uvjetima ne mogu biti i nadalje član organizacije koja u odsudnom momentu nema dovoljno jasnu političku platformu.

Duško Rakić
dipl. ing. arh.

Elias Canetti

KNJIŽEVNIK I FILOZOF

Austrijski književnik i znanstvenik Elias Canetti, koji je nedavno, na poziv Austrijske čitaonice u Zagrebu, posjetio Jugoslaviju – u nas je gotovo nepoznat. Razlog je tomu što ništa od njegovih djela nije prevedeno na hrvatski. Canetti je, međutim, počevši 1932., objavio tri drame (»Svadba«, 1932; »Komedija taštine«, 1934; »Odredeni smrću«, 1952), jedan opširni roman pod naslovom »Zator« (»Die Blendung«), 1935, nekoliko eseja, te jednu veliku studiju o Kafka (»Drugi proces, Kafkina pisma Felici«, 1969); objavio je putopis kroz Maroko (»Glasovi iz Marakeša«, 1967), dvije knjige zapisa opsegom i sadržajem sličnih Krležinim »Davnim danima«, te temeljni sociološko-psihološki rad »Masa i moć« (1960).

Tko se bavi djelom i životom Eliasa Canettija, bit će začuđen paralelitetima s jednim drugim književnikom-filozofom koji je, doduše, dvadeset godina stariji, ali koji ipak pripada istoj književnoj generaciji. To je Hermann Broch (1886-1951), autor mnogobrojnih djela i poznatog romana »Smrt Vergila«. Obojica svoje najvažnije intelektualne poticaje poprimaju u Beču od Karla Krausa i Sigmunda Freuda; njih ne zanimaju samo književnost i umjetnost nego i prirodne znanosti i filozofiju – obojica su, naime, studirali matematiku, filozofiju i psihologiju; obojica moraju – kao poznati intelektualci židovskoga podrijetla – pobjeći iz Beča i emigrirati kad nacional-socijalisti preuzimaju vlast i u Austriji; i na kraju, obojica se – a to je već zapanjujući paralelizam – intenzivno bave pojmom mase; Broch prvenstveno psihologijom mase, a Canetti još šire, tj. i njezinim sociološkim, antropološkim, filozofskim i psihološkim izvorima. U tom znanstvenom radu Canetti je psihologiju i sociologiju plodno obogatio svojim neposrednim i temeljitim pristupima.

Kad se govori o Canettiju, ne može se odijeliti filozof od književnika: oba čine jedinstvenu cijelinu, iako je svaki za sebe razumljiv i zaokružen, no krug problema isti je za jednoga i drugoga. Osnovni je problem određivanje vrednota našega doba, u kojem se svjetovi smjenjuju brže no ikada prije. Time čovjek gubi svoj kontinuitet, svoju predanu funkciju – gubi svoj smisao u otuđenom svijetu i kozmosu uopće. Čovjek odba-

čen od svijeta sve više se povlači u sebe, u s v o j svijet; on postaje specijalistom koji prirođan kontakt s realnim svijetom oko sebe više ne poznae, koji na taj način postaje nesposobnim za pravu ljudsku komunikaciju i koji se boji dodira sa stranim svijetom. Ukratko: kako ljudi gube svoj svijet, oni istodobno gube i sami sebe. Ta spoznaja, iz koje proizlazi očajna borba za ljudski opstanak u otuđenom svijetu, veže Canettijevo djelo ne samo uz Brocha nego isto tako uz drugu dvojicu njegovih zemljaka i suvremenika: Roberta Musila i Franza Kafku.

Svi ti pisci traže jednu novu osnovnu orijentaciju i pokušavaju stvoriti jedan književni lik koji bi nadindividuelno i simbolično predstavio svoje, tj. njihovo vrijeme, krhkost i kolebljivost kojega svi njihovi protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocha; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettievu romanu »Zator«.

Rasap ljudskoga društva, koji je tipičan za sve te autore, kod Canettija se temelji na rasapu samega jezika, što mu je otkrio Karl Kraus. O tome je Canetti rekao slijedeće:

»Zahvaljujući Karlu Krausu ja sam počeo shvatiti da svaki pojedinac posjeduje svoju jezičnu fizičionomiju kojom se on razlikuje od svih drugih. Shvatio sam da ljudi jedni drugima govore, no da se ne razumiju; da su njihove riječi samo udarci koji se odbijaju o riječi drugih. Nema veće obmane od ove da je jezik sredstvo komunikacije među ljudima.«

Kako su spomenuta djela Kafke i Musila tek u novije vrijeme naišla na puno razumijevanje, tako je i Canettijev roman »Zator«, nakon dva gotovo nezapažena izdanja 1935. i 1948., tek u svom trećem izdanju 1964. osvojio i uzdrmao kritičare i publiku. Proces dubljeg sagledavanja Canettijeva sveukupnog djela zapravo je tek otpočeo. Time je još jednom potvrđena konstatacija da je pravi umjetnik – »Naslonivši uho na šutnju što ga okružuje i muči« – uvijek nosilac tek dolazećega.

Rupprecht Slavko Baur

Iz Šutri

P. Gospodine Canetti, rođeni ste 1905. u Bugarskoj, a u svojoj ste roditeljskoj kući naučili ponajprije španjolski, zatim kao slijedeći jezik — otprikljike sa šest godina — engleski, zatim francuski, a tek onda, nešto kasnije, njemački kao četvrti jezik. Danas bi jezični pedagozi takvu mješavinu smatrali štetnom za razvoj jezične sposobnosti.

U Vašem romanu »Zator« (Die Blendung) značajnu ulogu igra pitanje komunikacije, tj. razaranja komunikacije uslijed stanovite pometnje jezika koja vodi do opće pometnje života. S tog razloga bilo je moguće da američki i francuski prijevod romana izdane pod naslovom »Kula babilonska«. — Moje pitanje glasi: Je li Vas Vaša osobna četvorojezičnost suočila s problemom — kao što je to rekao jedan kritičar — »babilonske pometnje jezika?« Je li Vam njemački jezik bio jedini mogući jezik kao jezik Vašeg poješnjećog izraza?

O: Na to bih morao reći da je naslov »Kula babilonska«, izabran za američko i francusko izdanje, bio privremeni i kratkotrajan, tako da je kasnije izmijenjen i da ga danas nigdje više nema. Uza sve to što roman »Zator« upućuje svakako i u smjeru babilonske pometnje jezika. No, ne mogu reći da je činjenica što sam sâm odrastao u četiri jezika pridonijela mom bavljenju nemogućnošću komunikacije između ljudi. Naprotiv, ja čak vjerujem da mi je činjenica što sam bio u mogućnosti korektno naučiti ta četiri jezika i što sam ih neprestano usavršavao lektirom i razgovorom u obitelji, da mi je ta činjenica, dakle, izoštala ojećaj za miješanje jezika, koje sam doista doživio tek u Beču. Tada, u Beču, postalo mi je jasno da svaki čovjek govori vlastitim, privatnim jezikom, koji ga dijeli od drugih. Ipak bih Vam rado još rekao kako mi je njemački jezik postao najvažniji jezikom. To je vrlo osobna stvar, te je mogu objasniti samo ako ispričam pončito iz svog najranijeg života.

Moji su roditelji kao djeca bili poslani u Beč na škole. Oni se tada još nisu poznavali, a oboma je vrlo mnogo značio Burgtheater. Njihova sjećanja sačinjavali su velikim dijelom dojmovi iz Burgtheatra. Kad su se kasnije, u Bugarskoj, upoznali i vjenčali, upravo je ta zajednička supstancija sjećanja bilo ono što ih je zbljžilo, te su oni stoga običavali i dalje među sobom govoriti njemački. Moglo bi se reći da je to bio njihov osobni, tajni jezik. Mi djeca nismo ih razumjeli. A ja sam oduvijek bio vrlo znatiželjan, možda i više od drugih, i kad sam čuo svoje roditelje kako govore njemački, za mene je to značilo muku ne razumjeti što oni govore. Oni me nisu htjeli odmah naučiti tom jeziku, nego su ga čuvali za kasnije, te bih da tada običavao odlažiti u pokrajini sobu i za sebe uvežbavati njemačke rečenice koje sam čuo ili bio čuo, a da ih nisam shvaćao; bila je to za mene neka vrsta farabognog jezika. Time je njemački za mene vrlo rano stekao sasvim izuzetno značenje i privlačnu moć. A kako mi je bio najnerazumljiviji, smatrao sam ga istodobno i najlepšim jezikom. Sve do danas ostale su mi u glavi neke riječi, za mene posebno nabijene afektom.

Kasnije su se moji roditelji preselili u Englesku, gdje mi je vrlo rano umro otac, nakon čega majka odluči preseliti u Beč, u grad koji je najviše voljela. A da bih u Beču mogao ići u školu, na putu prema Beču kratko smo se zadržali u Švicarskoj — i u roku od tri mjeseca naučila me njemački. I to na tako silovit, gotovo nasilni način da sam ja, jednostavno iz ljubavi prema njoj i iz straha od njezinog negativnog suda, taj jezik zaista i naučio u tri mjeseca. Tada sam u Beču mogao odmah ići u školu, i tada je njemački postao za mene najvažnijim jezikom, i nikada nisam pomislio pisati kojim drugim, iako smo kod kuće i dalje njegovali i druge jezike. Dakle, tomu je doista tako, da je njemački za mene isprva bio tajni, magični jezik kojega nisam razumio, a zatim jezik kojem me je, nekom vrtom nasilja, vrlo brzo naučila moja majka. Njemački je dakle moj materinski jezik u pravom smislu riječi.

Uspomena iz djetinjstva: smak svijeta

P: »Povremeni udarci, neočekivano primljeni, daju ljudima njihov smjer u životu« — stoji na početku Vašeg romana, gospodine Canetti. Danas, osvrnući se, prepoznaće li odlučujuće udarce koji su neočekivano odlučili smjer Vašem životu?

O: Svakako. Već sam Vam naveo jedan primjer. Odlučujući doživljaj u mom životu bila je rana, neočekivana smrt mog oca. Umro je u trideset prvoj godini, potpuno iznenadno, na razmedu dvaju trenutaka. Vjerujem da se većina onoga što me je kasnije zaokupljalo dade na kraju svesti na taj rani događaj.

No, mogu Vam navesti i jedan drugi primjer. Kao dijete doživio sam u Bugarskoj Halleyevu kometu. Čitav je grad tada mislio da propada svijet. Vladalo je srednjovjekovno raspolaženje propasti svijeta. Ta predodžba da će, eto, sada propasti svijet, jer tu stoji golema kometa na nebu, koja je — kad sam je ja vidi — pokrivala četvrtinu neba, zahvatila je čak i moje roditelje, koji su bili vrlo prosvijećeni ljudi. I ja se sjećam noći u kojoj smo mi dieca smjeli bdjeti jer će sad skoro skončati svijet. Vjerujem da je moj osjećaj za apokalipsu, za prijetčeću propast bio jako suodređen tim doživljajem.

P: Od 1921. do 1924. pohađali ste gimnaziju u Frankfurtu na Mainu. Kasnije ste o tomu zabilježili: »Bili su turbulentni dani njemačke inflacije. Vidio sam neku staru ženu kako se srušila na ulici od gladi. Vidio

Ije koja okružuje...

RAZGOVOR S ELIASOM CANETTIJEM

sam nakon umorstva Raternusa na Zeilu prve velike demonstracije. Slika mase me od tada nije napušta. Slijedio sam je gdje god sam mogao... 1924. upisao sam se na Sveučilište u Beču. Većer sam provodio u pisanju. Bilo mi je nešto preko dvadeset godina kad mi je jednoga dana, na ulici, pala prva misao o nekom djelu o masi. Bilo je to kao prosvjetljenje: zaključio sam posvetiti svoj život ispitivanju mase.

Vi ste tu ondašnju odluku i slijedili. Sve do danas. Vašo vrlo započena studija »Masa i moć«, izšla 1960. neposredan je plod tih dugogodišnjih istraživanja. A ona prožima i Vaše literarno djelo. No, o tomu kasnije. Ponajprije jedno drugo pitanje: nacionalosocijalizam bio je tipičan pokret mase, te je zacijelo morao potaknuti Vaše zanimanje, kao idealan objekt studija za Vašu opsesiju; ipak, godine 1938. napustili ste Beč?

O: Možda bih, prije svega, trebao napomenuti da sam vrlo budno pratio godine u kojima se nacionalosocijalizam nametnuo kao tema razgovora. Često sam putovao iz Beča u Berlin, gde sam promatrao borbe između nacionalsocijalista i protivničkih radničkih partija. No dosta sam dugo gledao trijumfirajući nacionalosocijalizam i u Beču. Upravo dokle god je to bilo moguće. »Nazi« (naci) su došli u Beč u ožujku 1938. pa iako su svi moji prijatelji navaljavili savjetima, nisam se mogao odmah odlučiti na bijeg iz Beča, usprkos velikoj opasnosti u kojoj sam se nalazio kao intelektualac Židovskoga podrijetla. U Beču sam ostao sve do takozvane kristalne noći, dakle do kraja studenoga 1938. U to pola godine bio sam posvuda: na ulicama, po lokalima, i razgovarao s ljudima koje sam sretao. Rado bih ustvrdio da sam u to pola godine posve konkretnog iskustva s nacionalosocijalizmom naučio o mnogo više nego svih prijašnjih godina.

Zanimanje za Kinu

P: Već se često upućivalo na mnoge veze koje se daju izvući iz Vašeg velikog romana »Zator«, izšlog 1935., i Vašeg djeła »Masa i moć«. A upućivali ste i sami. S tim u vezi, čini mi se zanimljivo što je prof. Kien, protagonist romana, sinolog. Poznato je da Kinez predstavljaju najveću »masu«, te je nakon kraja stoljeća strah od tzv. žute opasnosti latentno prisutan u mnogim civilizacijama. Jeste li, možda, na taj način — svjesno ili nesvesno — u svoj roman integrirali kinesku masu kao jednu od najvažnijih?

O: Rekao bih da ni u kom slučaju ne postoji nikakva veza između navodne prijetnje kineskih masa, takozvane žute opasnosti, i mog romana »Zator«. Kad sam pisao knjigu, meni sigurno nije bila pred očima takva nekakva veza. Zanimanje za kineske stvari u meni se probudilo vrlo rano. Prvo, kad mi je bilo sedamnaest godina a dopao mi ruku prijevod kineskih filozofa iz pera Richarda Wilhelma, koje sam tada čitao. Od tada sam se vrlo podrobno bavio kineskom filozofijom i literaturom; to je nedvojbeno jedna od civilizacija koje mi najviše znače. Dublji razlozi koji su me doveli do sinologa kao protagonista romana tako su kompleksni da ih ovde ne mogu ukratko raspraviti i kratko odgovoriti na pitanje, no ipak bih dodao da je moje zanimanje za kineske stvari od tada još poraslo, i biva sve jače. Gledao čisto filozofski, vjerujem da mi uopće nijedna filozofija, izuzev ranogrčke, nije toliko značila, a znači još i uvek, kao kineska.

Odnos prema Freudu

P: Upravo sam spomenuo riječ nesvesno, što, nedvojbeno, igra veliku ulogu u masi, njezinim akcijama i reakcijama. Ono nesvesno, ili podsvesno, izravanja u Vašemu romanu, na primjer, u vizionarskim snovima straha sinologa Kiena. U svom prvom snu on sanja kako njegova vrijedna biblioteka od preko 25.000 knjiga, koja predstavlja dio njegovog Ja, izgara zajedno s njime. I taj san, na kraju, biva jezivom zbiljom. Kien, prema metodama psihanalize, razlaže san u njegove sastavne dijelove — ako ga i ne tumači freudistički. Kienov brat u romanu jest psihijatar.

Ti detalji iz Vašega romana, kojima bi se mogli pridodata i mnogi iz Vašega spisa »Masa i moć«, nagovješćuju da ste se vrlo temeljito moralni baviti Freudovim tezama. Iznenadju, kao što to utvrđuje kritičar i esejist Joachim Schickel, da u Vašemu djelu izostaje svaka uputa na Freuda. Ima li Schickel pravo kad iza tog zaobilazeњa Freuda naslućuje vrlo komplikiran odnos prema njegovu djelu?

O: Svakako. No bilo je tako da je svatko tko je u ono doba, u mladim godinama, živio u Beču toliko čuo o psihanalizi te je na svaki način mnogo od toga i usvojio. Moglo bi se reći da su tada mladi intelektualci Freuda uslavili s majčinim mljekom. No, to znači da se i ranije dolazilo do kritičkih reakcija. A što se tiče mog vlastitog stava prema Freudu, on je takav da se, po njemu, ne slažem s trima dijelovima njegova djela, a posebno ne s tri aspekta njegova djela. To je ponajprije njegov spis »Masovna psihologija i analiza Ja«, u kojemu on pokušava objasniti psihološku masu. Njegov pokušaj objašnjenja smatram potpuno nedostatnim. On se suravava u opisivanju mase kod Le Bona i drugih ranijih knjiga, koje nam se danas moraju činiti nedovoljnima već i stoga što smo mi u našemu stoljeću stekli mnogo veće iskustvo o fenomenu mase. Kao primjer mase on navodi vojsku i Crkvu. te se

njegovo vlastito tumačenje oslanja na oba ova konkretna primjera. No upravo vojsku i Crkvu, u pravom smislu riječi, ne važi shvatiti kao masu, jer su one strukturirane i hijerarhijski raščlanjene. Poznato Vam je koliko je u vojski značajan red zapovijedi. Ona funkcioniра samo utoliko ukoliko ne djeluje kao masa.

I hijerarhijska raščlanjenost Crkve isto je tako prozirna i poznata. Ja stoga nikada ne bih pokušao, objašnjavajući fenomen mase, posizati za tim dvama konkretnim primjerima. Jedna druga Freudova teorija, koja danas posvuda vrijedi kao nadisrena te se više ne prihvata ni u psihijatriji, jest njegovo tumačenje paranoje, koju on svodi na potisnutu homoseksualnost. To ponekad može objasniti paranoju, no ne smije se poopćiti. U »Masi i moći« pokušao sam postaviti novu teoriju paranoje, koja nema ničega zajedničkog s Freudom.

No, možda je treća točka što me dijeli od Freuda, i najznačajnija. To je uvođenje nagona za smrću u njegovu djelo, uvedeno kasno, no ono je ipak uvelike obilježilo psihanalizu. Ja ne vjerujem u postojanje nekog nagona za smrću, te stoga ne mogu prihvati mnogo toga što se u Freudovu učenju iz njega izvodi. No, točno je da se nigdje u »Masi i moći« nisam razračunavao s Freudom. Razlog zašto se to nije dogodilo jest slijedeći: moj princip u toj knjizi, koja me je zaokupljala mnogo godina, zapravo desetljećima, bio je ovaj: fenomene koje smo mi u ovom vremenu svi i sami doživjeli treba promatrati nanovo i konkretno, te iz njihova konkretnog zora i analize doći do zaključka koji su ponekad neočekivani, no u svakom slučaju drukčiji od onih koje smo već gotovo formulirane prihvatali iz drugih teorija. Smatram vrlo važnom zadatacom da svako doba još jednom iznova promisi o svemu što ga konstituira i što mu je važno. Pri tom se pokatkad dolazi do zaključaka koji se potpuno poklapaju s rezultatima ranijih misaonihs aksioma i teorija. Jasno je, na primjer, da mnoštvo marksističkih zaključaka ostaje valjanim, te da mogu biti pokazatelji svakom pojedincu. No, ja osobno vjerujem da to nije dovoljno. Smatram da nam je potrebno više, potrebiti su nam uz to još i rezultati složenog mišljenja. Čini mi se vrlo važnim, kad se radi na novoj teoriji, da i pojmovi koji se uvode budu novi. Kad se, zatim, dode do vlastitih rezultata, oni se tada lako mogu konfrontirati, usporediti s pojmovima ranijih teorija, no novouvedeni pojmovi imaju, prirodno, stanovitu svježinu i neposrednost i nisu tako istrošeni kao raniji, koji su često bili zloupotrebljivani. Smatram, dakle krajnje važnim da se stvari ne samo iznova promotre nego da se iznova i imenuju. I to je razlog zašto sam u prvom dijelu »Mase i moći« svjesno izbjegavao svaku polemiku, na primjer s Freudom.

Ja sam se, naravno, za sebe samoga, prihvatio mnogih kritičkih radova u kojima sam Freudovu teoriju istraživao u pojedinostima — dijelom je prihvatio, a dijelom je kritizirao. Kasnije, kad su bili prihvativi, a dijelom je objavljeni — namjeravam objelodaniti i neke svoje kritičke radeove o različitim problemima. No, to za mene nije od primarne važnosti.

Smrt i zlo su jedno

P: Vi, gospodine Canetti, ne otklanjate samo Freudovu teoriju o nagonu za smrću nego u cijelosti otklanjate smrt, koju je naše društvo prihvatio. Jednom ste ustvrdili da su ljudi zli jer znaju da moraju umrijeti; oni bi bili još lošiji kad bismo od početka znali — kada — [Tu svoju predodžbu obradili ste i za pozornicu u svojoj dramskoj »Rokom odredeni« (Die Befristeten), koju ste objavili 1956. Možda u citiranju izjavi leži i objašnjenje Vašemu beskompromisnom neprijateljstvu prema smrti. Sto Vam je primarno: neprijateljstvo prema smrti, ili neprijateljstvo prema zlu?

O: To je pitanje na koje ne mogu lako odgovoriti, jer su meni već desetljećima smrt i zlo identični. Moje se neprijateljstvo, naravno, odnosi na zlo i na smrt, a oboje je za mene postalо jedno. Utjecaj prihvaćene, akceptirane smrti na naše društvo smatram upravo pustošćim. Mislim da smo toliko navikli smatrati smrt nečim samim po sebi razumljivim te u svom svakodnevnom životu podnosimo mnoštvo stvari koje bismo zapravo moralj otkloniti. Važan aspekt te pojave obradio sam u »Masi i moći«. Pokušao sam dokazati da osnovni osjećaj moći proizlazi iz trijumaфа živućega nad onim što pred njime leži mrtvo. Jednostavno je tako da svaki čovjek koji preživljuje nekog drugoga, priznao on to ili ne, a većinom to ne priznaje jer s pravom to vrijedi kao ružan osjećaj. svaki, dakle, osjeća neku vrstu trijumaфа što je još na životu. U mnogih ljudi taj osjećaj trijumaфа postaje strast koja teži stalnom ponavaljanju. Najopasniji su političari, osobito pak fašistički političari našega doba, ljudi koji upravo žele i zahtijevaju masovnu smrt. Jer, što više nebrije, a često i prijatelj, nadizvijuju, to je jači njihov osjećaj moći. No, to je samo jedan od najizrazitijih aspekata, pa sam ga stoga i vrlo opisno prikazao. Ali ima i drugih manifestacija. Ipak je tako da uopće ne smatram neobičnim što računamo na smrt drugih, što ljudi drugog čovjeka uzimaju i koriste u svoje svrhe, pri čemu je prirodno, pa se o tomu mnogo i ne razmišlja, da se ti drugi ljudi izlažu opasnosti, da pogibaju i umiru. Svi smo navikli čekati na to da naslijedimo neke stvari, a kad je riječ o tomu da se nekoga naslijedi, nitko se ne osjeća nepošteno što očekuje tdu smrt. To vrijedi kao najprirodnija stvar na svijetu, osobito kada je riječ o članovima obitelji, roditeljima i djedovima. To su samo najočitije pojave iedne te iste stvari.

Stavio sam sebi u zadatku da u pojedinostima pratim djelovanje prihvaćene smrti u našem društvenom životu, te sam o tomu već vrlo mnogo i zabilježio. No, cijelovit prikaz tih stvari još nisam objavio. Jedan od mojih najstrastvenijih interesa — što je začudilo mnoge koje poznaju »Masu i moć« — jest istraživanje religija; a pod tim mislim sve religije koje su bile značajne tijekom povijesti. Ono što me u njima uglavnom zaokuplja jest njihov odnos prema smrti. Kao što nam je poznato, zadatok mnogih religija jest pomoći ljudima da prijeđu preko smrti. Mnogima je smrt bliskih srodnika nešto nepodnošljivo, te im je od pomoći izgled što ga otvara religija: da će, naime, nekoga tko im je bio vrlo važan, opet jednom vidjeti u nekom drugom životu. No, pitanje je nije li utjeha što je u tom slučaju pruža religija i koja pojedincu osobno može koristiti, nije li, gledana u cijelini, možda i vrlo opasna. Jer, to znači da se pomici bitni akcent, koji bi morao ležati na našem sadašnjem životu, na onome što imamo izvršiti ovdje, na čovjekovu ispunjenju u ovom životu. Mogu se obećati kasnije stvari o kojima ništa ne znamo, a zanemariti one o kojima znamo vrlo mnogo i oko kojih se moramo truditi svom snagom. Meni, u svakom slučaju, nije dosta misliti da bi negdje jednom moglo biti drukčije, da bi možda negdje jednom bio moguć takav vječni život; čini mi se mnogo važnijim produžiti ovaj život ovdje, što ga mi sigurno posjedujemo, isputiti ga sa sve više sadržaja, i suzbijati smrt, koju ne možemo ukinuti. Pa bilo to moralnim otklanjanjem ili biološkim sredstvima koja omogućuju fizičko produženje života. Naš cilj ima biti: priskrbiti puniji, bogatiji i odgovorniji život.

Nevidljive mase ili nacionalizam i socijalizam

P: Iznenadjući, važan i nov aspekt u Vašem bavljenju masom jest njezino diferenciranje i dijeljenje. Vi, medu ostalim, uvodite takozvane NEVIDLJIVE MASE, masu mrtvih i masu još nerodenih, i obje mase smatrate svakodnevno djelatnim elementima našega života. Koja od tih dviju mase sada, po Vašemu mišljenju, djeluje snažnije?

O: Za ovo sam Vam pitanje vrlo zahvalan, jer mi ono dopušta reći nešto o biti nevidljivih masa i njihovu djelovanju. Masa mrtvih nedvojbeno je bila donedavno u našoj civilizaciji mnogo djelatnija i mnogo je odlučnije određivala život čovjeka. Danas je tu stanje vrlo čudnovato, jer su močne i nevidljive masa mrtvih i nevidljiva masa nerodenih. Moglo bi se dapače reći da upravo u tomu počiva bitna razlika između nacionalizma i socijalizma, ukoliko se govori o njihovu afektivnom korijenu. U nacionalizmu odlučujući je osjećaj za masu mrtvih: domovina je zemlja otaca, te predodžba koju većina ljudi svjesno ili nesvesno ima kad se pribraja određenoj domovini jest predodžba svih onih koji su u njihovoj zemlji živjeli prije njih, te su u bilo kojem obliku i danas prisutni, kao dužnost, kao tradicija, itd. Suprotno tomu, u socijalizmu je akcent na masi onih koji se tek trebaju roditi. U socijalističkim državama čovjek isprva sebi nameće velika odricanja, imajući uvijek pred očima ono što će ljudi kasnije posjedovati. Dobar će život doći kasnije, te se zamislja da će potomci, svi oni koji će doći, moći uživati taj bolji, kasniji život, koji mi možda nećemo dostići. Dakle, socijalizam i nacionalizam izvorno su upravo u tomu izrazito oprečni. Masa mrtvih je osjećaja u nacionalizmu, masa kasnije rođenih u socijalizmu. No, oboje postoji istodobno u čovjeku. I, upravo u političkim kretanjima našega doba spajanje nacionalizma sa socijalizmom jedna je od najuočljivijih pojava. Svi su nam prijelazi pri tomu poznati. Naravno, ta pojava miješanja i prožimanja moguća je samo zato što obje nevidljive mase u nama istodobno djeluju. Pomicanjem akcenta katkad je jači nacionalizam, a katkad socijalizam. Primjer je važan, jer se njime može dokazati da promicanje masi, koje su nevidljivo djelatne u ljudima, može dovesti do dalekosežnih zaključaka. U istraživanju masa nije riječ samo o tome da se prepoznaju i analiziraju oblici mase koji konkretno postoje, koje doista srećemo na ulicama. Športskim igraštim, na skupovima, koji u borbama navaljuju jedan na drugog, nego je riječ i o masama što ih sebi samo predstavljamo, koje žive samo u našim predodžbama.

P: Smatrate li Vi da predodžba nevidljivih masa neizbjegljivo dovodi do niještanja sadašnjosti, te da zato negativno utječe na naš život?

O: To je važno pitanje o kojem i danas mnogo razmišljamo. Do uistinu obvezujućih rezultata u tomu još nisam došao. To je upravo jedna od točaka koje bi imale biti obradene u ostalim svescima moje knjige. Stoga bih više volio govoriti još o tom krugu problema.

Razgovor vodio

Rupprecht Slavko Baur

14 jezik i knjževnost

HRVATSKI JEZIK

između dviju krajnosti

Hrvatski književni jezik u svom životu prolazi različita razdoblja, od kojih su veoma značajna ona od pobjede hrvatskih vukovaca, a posebno od 1918. do danas. Nije sada prilika da ulazimo u njihova razmatranja, osvrnut ću se samo na najnovija.

Razdoblje od 1954. do 1965. značajno je po nastojanju da se stvori srpskohrvatski književni jezik. Težilo se za stvaranjem jedinstvenih srpsko-hrvatskih normativnih priručnika u kojima bi se izmiješalo sve što se izmiješati može, a praksa bi odbacila jedno (zna se koje). Ali praksa je odbacila takva nastojanja. Hrvatski književni jezik dovoljno je izgrađen i snažan da je tu krajnost odbacio.

Razdoblje od 1967. do danas u znaku je vraćanja izvornom hrvatskom književnom jeziku. Velika spremnost da se prihvati sve što ima hrvatsko jezično obilježe omogućila je da se za kratko vrijeme postigne mnogo. Ali ne bih sača govorio o uspjesima, oni su očiti, nego o opasnosti koja nam prijeti: da odemo u drugu krajnost. Spomenuo sam je već u ovoj rubrici, ali nisam naveo konkretnih primjera. Učinit ću to sada.

Ima pojedinaca koji u vraćanju prošlosti odlaze u preduboku prošlost, a od novoga žeze odbaciti gotovo sve što je došlo u posljednjih pedesetak-stotinjak godina, bez obzira zašto je došlo i kakvo mjesto ima u hrvatskom jeziku. Takvo gledište druga je krajnost.

Jedan čitalac iz Rijeke s pravom se buni što riječi kao obezbijediti, ubjediti, uvjerenje, prijem... potiskuju hrvatske riječi osigurati, uvjeriti, uvjerenje, primanje, primitak, ali među ostalim piše: »Na primjer, u nogometu se stalno upotrebljava riječ 'navijač', koja se je riječ (opet do završetka rata) upotrebljavala jedino na istoku. Ta je riječ za pojam nogometnoga 'kibica' ili 'drukera' posve neumjesna«.

Siguran sam da će se većina i bez posebnog objašnjenja složiti da je to krajnost. Druker pripada jezičnom sloju koji nestaje i iz hrvatskoga razgovornog jezika, kako onda da uđe u književni?! Kibic opstoji u književnom jeziku, ali u značenju promatrač, a navijač znači bodritelj. To nije isto. Navijati, navijač znači obogaćenje hrvatskoga književnoga jezika u skladu s njegovim jezičnim sustavom, zato je podrijetlo nevažno.

Drugi čitalac piše čitav članak u kojemu dokazuje da kao nehrvatski treba izbaciti načinski prilog gotovo, mjesto njega upotrebljavati skoro, a mjesto vremenskoga skoro upotrebljavati nedavno (za prošlost) i uskoro (za budućnost). Istina je da je gotovo noviji načinski prilog, ali to danas nije važno, važno je da se općenito upotrebljava, da se prilog skoro u hrvatskom književnom jeziku odavno i obilno upotrebljava i u vremenskom značenju, a kad već treba normativnim zahvatom napraviti red, tada ga treba napraviti u smislu kako je već 1911. predlagao Nikola Andrić u Braniču jezika hrvatskoga: u načinskom značenju — gotovo, u vremenskom — skoro (gotovo u svemu ima pravo — udariše preko livade skoro pokošene).

Jedan znanac prekorava prijatelja što se zove Grga, jer »hrvatski je Grgo«. Posrijedi je očito nepoznavanje jezika i kriva analogija. Istina je, hrvatski nije brka, Ciga, daba, švrca..., nego brko, Cigo, dabo, švrčo..., ali to ne vrijedi za imena Grga, Mika, Mija, Miha... Razlika je u naglasku: hrvatski nije Ciga, Cigē, ali jest Mija, Mijē, uz Mijo, Mijē. Tražiti da Grga bude Grgo, krajnost je.

Nije tome davno kako se nastojalo kao jedino hrvatsko nametnuti proti s dativom i nu. Jest, ima mnogo potvrda koje kazuju da se u starijim razdobljima hrvatskoga jezika upotrebljavalo proti tomu i nu, ali kakvu bismo korist imali da to danas uvedemo mjesto općenito usvojenoga protiv toga i no. Zar nije korisnije energiju ulagati da savladamo ono u čemu često grijeshimo, a svi se slažemo da je pogrešno. I prošlosti valja pristupati kritički, inače moramo govoriti plata, srećan jer su stariji hrvatski pisci i tako pisali. (Neki zbog sreća misle da je srećan pravilnije, ali onda bi prema žedu bilo žedan!)

Dobili smo hrvatsku jezičnu normu ponovno u svoje ruke i vladajmo se kao razboriti zakonodavci: odbacimo sve što treba odbaciti, ali odobrimo sve što je korisno, bez obzira odakle potjecalo.

Stjepan Babić

Branimir Donat

Branimir Donat

Psihologija bestselera i suvremena hrvatska književnost

Na temelju starog trgovackog iskustva, nakladnik će u promicanje te nove knjige uložiti mnogo sredstava, jer je svjestan da u svakoj industriji (a pravljenje bestselera nije ništa drugo no jedan oblik moderne industrije uspjeha) uspjeh njegova potvata zavisi od investicija. Prema tome, fenomen bestselera možemo smatrati isključivo čedom industrijske epohe i tržišta koje se ravna po zakonima ponude i potražnje jer izdavači su od proizvodnje književnih djela prešli na proizvodnju književnih uspjeha. Znajući stanovitu našu posebnost, postavlja se kao vrlo važno pitanje, kako nastaju bestseleri u hrvatskoj književnosti i može li se o njima uopće i govoriti kao o pravim bestselerima.

Uza sve uspjeh, neka knjiga koja se dugo nalazi na top-listi knjiga hrvatskih pisaca ne predstavlja pravi trgovacki uspjeh, jer je broj prodanih primjeraka tako malen da izdavač taj uspjeh može isključivo tretirati kao moralnu, a nikako kao materijalnu dobit.

No ostaje pitanje: što domaći nakladnik produzima da od jednog autora i od njegovih knjiga napravi trgovacki uspjeh? On ne produzima ništa ili gotovo ništa. Zašto? Jednostavno zato što je problem stvaranja tržišta knjigom i ostalim kulturnim dobrima u sredini gdje društvo nije kulturno integrirano čak ni pomoću mass-medija, gdje televizija, kao i dnevni tisak, posvećuju izvanredno malo prostora stvaranju navika za potražnju i potrošnju kulturnih dobara — što je, dakle, taj problem ostavio nakladnike da čak i u uvjetima tržišnih zakona djeluju na stari način, jer bi ulaganja u stvaranje jednog bestselera domaćeg pisca bila nerazmjerno veća od mogućnosti da se to pokrije prodajom. Dakle, izdavač bi se čak i u tom slučaju našao u ulozi staromodnog mecene.

Možda zato one knjige hrvatskih pisaca koje se dobro prodaju, još uvjek jamče staru kakvoću dobre literature, no taj glas je suviše slabašan i modernom čovjeku neutraktivan da bi ga mogao privući. Pjev modernih sirena dopire iz drugih medija, a oni su za suvremenu hrvatsku književnost zatvoreni. Integritet naroda nezamisliv je bez integracije i distribucije umjetničkih vrijednosti, a primjer bestselera govori da ona nije još uvjek ostvarena, a nečemu boljem uopće se i ne može nadati, ukoliko ne shvatimo da knjiga nije ipak samo stvar izdavača i pisca.

U traganju

BORBEN VLADOVIĆ:
BALKONSKI PROSTOR,
NAPRIJED I NARODNO
SVEUČILIŠTE, ZAGREB,
1971.

Književni fond mladih »A. B. Šimić« nedavno je odlučno (a istodobno nonšalantno) izbacio već i novu seriju svojih nagrađenika. Dok je, s jedne strane, pjesnik koji je lanjske godine postao prvonagrađenikom, tek sada objelodan svoju knjigu, mora se s druge strane razmišljati već i o sudbini tekstova ovogodišnjih nagrađenika.

Tek sada se može kazati nešto više o Borbenu Vladoviću, mlađom pjesniku, pjesniku koji nastupa, *pjesniku u traganju*. Knjiga pjesama »Balkonski prostor« potpuno staje u ovaj izričaj što mi je poslužilo i kao naslov prikaza. Riječ je doista o traganju, i to u raznim smjerovima. Hrvatsko poslijeratno pjesništvo stvorilo je stanovit pjesnički prosjek i stanovitu pjesničku pismenost, u kontekstu kojih vještiji i načitaniji stihotvorac može bez većih teškoća pisati osrednje, razmjerno dobre, ali ne i zanimljive pjesme. No, ono što nas nuka na čitanje pjesama Borbena Vladovića jest upravo činjenica da su one svjesne postojanja ovoga prosjeka pjesničke pismenosti, te činjenica da pokušavaju iz njega iskočiti, u čemu uglavnom i uspijevaju.

U okviru mlađega hrvatskoga pjesništva ove su pjesme eksperiment, premda ne i osamljen. One su izrasle iz moderne stvaralačke svijesti o vlastitom mediju, odnosno jeziku. Ta je svijest već gotovo cijelo jedno stoljeće ponajizazitija značajka europskoga pjesništva. Rođena iz pjesničkoga iskušta jednoga Appolinairea i Mallarme, u posljednje je doba postala prilično pomodnom, između ostalog i zato što je u međuvremenu probavila i jedan strukturalizam, lettrizam itd.

Svijest o mediju pjesme Borben Vladović provodi na dva kolosijeka: pisanjem pjesama koje se još uvijek povjerljivo odnose prema iskušanoj strukturi i iskušanim ri-

jećima, s time da su spoznale njihovu nedostatnost:
»samo ludački smijeh njemu je nađeni mir u metežu ojađenom umu i čudno mu je to užasnutom čudno toliko smrti u njemu a on svejednako izgovara izmjerene riječi«

(TIJELO KAOSA), te pisanjem pjesama koje su čisto pisanje, odnosno slikanje, odnosno slaganje znakova ili pak krhotina riječi, odnosno lagano prepuštanje stvarima koje bi pjesničkomu i inom viđenju svijeta htjeli vratiti izgubljenu neposrednost:

»model ok pr
no održan s
odel nazv a
ama vjen uv« (FORMA 2)
ili:
»Ne naginji se kroz prozor
Ne pas se pencher au dehors
Nicht hinauslehnen
E perikoloso sporgersi
Ne pas se pencher au dehors
Ne naginji se kroz prozor
E perikoloso sporgersi
Nicht hinauslehnen«

(PEJZAŽ GLEDAN IZ VLAKA)
O dometima i mogućnostima ovoga pjesništva, koje se, očito, napajalo na izvorima vizualnog i reističkoga pjesništva (što je kod nas iskušavano više no što se misli), teško je zboriti mimo govora o mogućnostima takvoga pjesništva uopće. Ono se vrlo često svodi na grafičku ili neku drugu dosjetku. A često je lako otkriti i mjesto izravnoga nadahnuća (RIJEĆ—KOCKA).

No, uza sve to, ova je knjiga zavrijedila da bude zabilježena. Na nju se može gledati sa simpatijama čak i u slučaju da vjera u njezine dosegne izostane. Suvremeno pjesništvo, već panično svjesno otrečnosti riječi koje su više krhotine razbijenoga zrcala svijeta nego neko čisto i cjelovito zrcalo, ponaša se poput djevojčice u priči o Snježnoj kraljici: magijski slaže komade leda, ali — reklo bi se — bez mogućnosti da se spasi suzom. I, ako po neko ostvarenje Borbena Vladovića i nije odveć pjesničko, put kojim je pošao i osnovni poriv svakako su pjesnički.

Stoga je »Balkonski prostor« svježa knjiga. I usput jedno staromodno pitanje: što dalje?

Bože V. Žigo

Hrvatsko pjesništvo u Francuskoj

U francuskom gradu Charleville-Mézières od godine 1928. izlazi ugledni časopis za književnost i druge umjetnosti »La grive« (hrvatski: Drozd). Nedavno je ta književno-umjetnička smotra pokrenula svoju vlastitu knjižnicu pod nazivom »Les cahiers de la grive«. Kao prva knjiga te biblioteke osvanula je »Poésie croate d'aujourd'hui« (Današnje hrvatsko pjesništvo). Izbor pjesama, predgovor, bilješke i prijevod priredio je poznati francuski pjesnik Marc Alyn. (Sudarник pri prevodenju bio je Zvonimir Mrkonjić.) U svom predgovoru Marc Alyn u nekoliko je riječi natuknuo i povjesnicu hrvatskoga jezika i pjesništva, spominjući Baščansku plo-

ču, Gundulića i Frankopana, da bi nakon Ujevića, Krleže i A. B. Šimića progovorio još nekoliko riječi o Kaštelanu, Mihaliću, Vesni Parun i Slamnigu. U svom predgovoru Marc Alyn između ostalog kaže: »U Francuskoj se malo zna o hrvatskoj književnosti, odveć često brka se ona sa srpskom, a nedvojbeno zbog izraza 'srpskohrvatski', koji je Ivan Slamnig, bez dlake na jeziku, definirao na zanimljiv način: 'taj jezik što ga dijelimo sa Srbinima kao zdjelu bravetine u sočivici...' Zapravo, ukoliko i postoji jezično zajedništvo između Hrvata i Srba, ipak treba uočiti dvije posebne književnosti, različite duhom, različite temama, različite sve do načina da se posluži zvučnošću riječi, koje se mogu pričinjati i jednakim.« U ovoj su knjizi tiskani stihovi Tina Ujevića, Miroslava Krleže, Antuna Branka Šimića, Nikole Šopa, Drage Ivaniševića, Gorana Kovačića, Jure Kaštela, Vesne Parun, Nikole Miličevića, Zvonimira Goloba, Slavka Mihalića, Josipa Pupačića, Miličeva Slavičeka, Vlade Gotovca, Ivana Slamniga, Zlatka Tomičića, Dubravka Ivančana, Vesne Krmpotić, Antuna Šoljana, Dubravka Skurle, Danijela Dragoevića, Mate Ganze, Zvonimira Mrkonjića, Dubravka Horvatića, Ante Stamaća, Igora Zidića, Željka Sabola, Stojana Vučićevića i Tonka Maroevića.

Likovni prilozi također su djela hrvatskih umjetnika: grafikama i crtežima zastupljeni su Juraj Dobrovic, Nives Kavurić-Kurtović, Julije Knifer, Ante Kuduz, Ivan Lacković-Croata, Ivan Pićelj, Hrvoje Šercar i Miroslav Šutej.

D. H.

pjesi

CROATE
D'AUJOURDHUI

PAR
MARC ALYN

Goran Babić

LIJEPO MORE

oni su davno pali
u nekoj od neznanih vojni,
sjećanj i mrzla noć na provi...
a ti si preostao i gledaš!
kako stiže lađa iz dalekih
strana
kako spušta sidro i barjak
joj leprša (korugva nam čuhta)
bila je rujanska noć...
čuk vrh Liberana,
i kost je djedova sjala
u stijeni... kako čudo,
a iza maestrala valjao se tamni,
priječeći, strašni jugo!
dok si se smijao brate
kapela pobegla na sjever
ili na zapad dobri
ili do crkve svetoga Roka
kao nekada davno
pelješki kapetani...

Adriana Škunca

GRAČIŠĆE

polje rastegnuto
praznim lozama
u zajedničkoj pustoši
mirno obnavljaš pogled
nigdje guštera
da oproba dan
tvrdna zemlja
pritisnuta stijenama
sol
rasuta u maglu
blisko u srcu
nevidljiva usta
okružena bolešću lišća
na ovom istom mjestu
vrijeme daje i oduzima

Dubravka Oraić

INDIJA U HRVATSKOJ

Kad bi se u Hrvatskoj pojario Kolumbo
Neki novi, neviđeni
I snažnim glasom pozvao sav narod
Na golem i svečan brod

Kad bi se u Hrvatskoj odjednom pojario
Kolumbo

S potpunim planom mora u rasporenoj utrobi
Sa slikom Indije, kojoj nema prigovora
Pred kojom bi svaka Hrvatska ponikla nikom
I predložio – da se cijeli narod ukrc na brod
Ostavi kopno i pođe bez riječi
Za njim

Sve bih učinila da raskrinkam
Takvoga Kolumba

Jer se do Indije ne dolazi ni plovidbom, ni
brodom

Ni uz najbolje vjetrove, najbolje mornare
Jer Indija nije već riješena, odlučena
Jer zadnja riječ o Indiji nije još ni rečena
Jer Indija ne čeka nigdje, nikoga, a najmanje
nas – u daljini

Kamo bismo mogli odnekud stići
Pa Indiju ubrati, kao da je plod
Mirisati, kao da je začin
Indija je i u Hrvatskoj
Treba je samo naći

MIHAEL STROJ, SLIKAR ILIRACA

Izložba u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu

Dva su osnovna motiva zbog čega likovna umjetnost XIX. stoljeća nije do kraja uklopljena u našu kulturnu tradiciju: jedan je uvjerenja da likovna ostvarenja iz tog razdoblja (u nas) nemaju gotovo nikakve vrijednosti, a drugi je motiv, sasvim suprotno, stav onih koji nisu uopće odmakli od prošlostoljetnih kriterija, gledajući prema njima često i u skromnoj zanatskoj produkciji »pravu i jedinu umjetnost — takvi, razumije se, ne mogu dograđivati mostove prema sadašnjosti. Dok je ove posljednje teško razuvjeriti jer im argumentacija rijetko kad počiva na razlozima, protiv predrasuda o »našem bezvrijednom Ottocentu« može se više učiniti, jer su upravo djela najčešće javnosti vrlo slabo poznata, a često nisu još ni stručno obrađena.

Zbog toga je izložba slovenskog slikara Mihaela Stroja višestruko korisna. Prethodno održana u Narodnoj galeriji u Ljubljani, popraćena studioznim i iscrpnim katalogom (autor dr. Ksenija Rozman), izložba je u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt ponešto modificirana: izostavljen je veći broj manje značajnih radova (najčešće portreta) iz slikareve »ljubljanske faze« a pridodata su poneka djela nastala za Strojeva boravka u Hrvatskoj. Ali cijelina opusa nije time nipošto okrnjena, a dobijeno je na kulturno-povijesnoj zanimljivosti. Jer Mihael Stroj je u Zagrebu i okolini ostvario neusporedivu zbirku portreta, mahom povjesno najznačajnijih ljudi u tom razdoblju.

Godine 1830. slikar je u »Agramer Zeitungu« objavio oglas nudeći građanima svoje slikarske usluge, a posebno reklamirajući portretističke sposobnosti. Izgleda da je imao odaziva i uspjeha jer je umjesto namjeravanog kratkog boravka ovdje ostao, uz kraće prekide, čitavo desetljeće. Izšao je na glas i bio tražen u višim društvenim slojevima, kako plemstvu tako i obogaćenoj građanskoj klasi. Budući da se upravo tada zbivaju prijelomni povijesni događaji, Strojeva svjedočanstva o njihovim protagonistima to su značajnija i vrednija. Ako Vjekoslava Karasa, koji stiže u Zagreb pri kraju Strojeva boravka, redovito nazivamo »ilirskim slikarom«, Mihael Stroj

M. Stroj: Fanny Jelačić rod. Sermage (oko 1832-1834)

M. Stroj: Stanko Vraz (1841)

bi zasluzivao naziv »slikar iliraca«. Jer nitko nije poput njega dao toliko podataka o izgledu pripadnika »ilirskog kruga«; portretirani su brojni članovi obitelji Gaj, Kukuljević, Jelačić, Ožegović, Vančaš, Stanković, Križmarić, Šuljok, Štoos i drugi, a posebno je zanimljiv (i likovno vrijedan) portret pjesnika Stanka Vraza te minijatura »njegove Laure«, Ljubice Cantilly. Izvan ove »ilirske galerije« Stroj je portretirao i crkvene dostojaštvenike i ostale uglednije Zagrepčane, načinio nekoliko oltarnih slika i profanih kompozicija (na primjer: 4 personificirana kontinenta u dvoru Trakoščan) te tako plodno ispunio desetljeće djelovanja u našoj sredini, vje-

rojatno najplodnije razdoblje u čitavom svome životu.

Premda je to razdoblje već ranije zaokruženo monografskim prikazom »Mihael Stroj u Hrvatskoj« dr. Anke Bulat-Šimić, objavljenim 1967. u izdanju Društva povjesničara umjetnosti, gdje su temeljna pitanja riješena a naslućena i rješenja ostalih problema, izložba kakvu vidimo doprinosi cijelovitosti naših spoznaja. Ne samo da smo u prilici uspoređivati rezultate što ih slikar postiže u zagrebačkoj i (poslije) ljubljanskoj sredini, nego se u međuvremenu ušlo u trag i zagubljenim radovima sačuvanim kod rodbine u Beču i Trstu. Oni znatno proširuju našu predodžbu o Stroju — portretistu nizom mrtvih priroda, pejzaža (logično je da za njih nije imao neposredne narudžbe), s nekoliko crteža, studija, s dva autoportreta, te povijesnom kompozicijom (replikom) na temu juriša Nikole Zrinskog, o kojoj je bilo spomena u literaturi.

Nesumnjivo je ipak da je Stroj svoja najbolja djela ostvario u nizu portreta, gdje se vještina opservacije udružila s disciplinom što je model nameće. Strogost njegova kista odgovarala je kolorističkoj škrnosti i suzdržanosti, a sve je bilo u punom skladu dok su klasicistički odjaci bečkog školovanja bili najdjelatniji, kao u času dolaska u Zagreb (portreti obitelji Martinčić). Unutar eklektičkog austrijskog bidermajera Stroj se najpotpuni je snalazio; od romantizma je mogao preuzeti tek impostaciju figure, a realistički postupak premetio je postignutu ravnotežu elemenata, dok je na tragu »nazarenaca« izgubio još mnoge od svojih vrlina. A te nisu neznatne:

po čvrstoći i zatvorenosti oblika, po finoj modelaciji (posebno ženskih ruku) i po virtuozi obradi tkanine njegovi blago idealizirani portreti upravo su uzorna ostvarenja određenog slikarskog pristupa. Ta se visina odmjerava ponajviše u métier-u, ali Stroj i nije stvaralačka osobnost u modernom smislu tog pojma, njegova tek razbuđena samosvest ne razlikuje se preko graniča prihvaćenog i naučenog stila, te je neprimjereno od nje zahtijevati iskaznicu »unutarnje nužnosti«.

T. Maroević

PRVE ODLUKE, PRETPOSTAVKE, NAČELA

IZLOŽBE SREĆKA CVEKA,
ŽELJKA BORČIĆA
I DEJANA JOKANOVIĆA

Među brojnim nedavno održavanim likovnim izložbama, tri male izložbe — prvenca možemo zajednički grupirati i po bezličnoj izvedbi i po izuzetno strogim načelima kojima stvaraoci žele voditi svoj rad. Iako izvedeni objekti i crteži imaju više karakter etida, varijacijā na temu no što su cijelovita ostvarenja, čini nam se važnim izložbe zabilježiti kao prva javljanja nove generacije likovnih djelatnika.

U »Galeriji G 12«, minijaturnom improviziranom izložbenom prostoru u Tomićevoj ulici koji je dosad pružio »utočište« brojnim mladim slikarima i kiparima, već dvaput je izlagao SREĆKO CVEK, svaki put s po jednim ciklusom takozvanog »Rastvaranja kocke«. To su različito grupirani i raspoređeni kvadrati, četvorine, trokuti (bez određenih aluzija na oblik kocke), sastavljeni od niza izmjenečno obojenih paralelnih vrpoli, koje povremeno izlaze van plohe. U drugom su ciklusu prostorni prodori naglašeniji. Ujednačeno nanesena intenzivna boja (svilotisak), proračunato suprotstavljanje crvenog i zelenog (kao svojevrsnih pozitiva i negativa) te pokušaj »oprostorenja« govore o Cvekovoj odluci da se (iza sva pojednostavljenja i tehnička ograničenja) priključi rasprostranjenoj struji Vasarelyjevih sljedbenika.

Drugi izlagач u istom prostoru, ŽELJKO BORČIĆ također neprikriveno proizlazi iz Vasarelyjeva nauka, ali se prvenstveno nadovezuje na njegovo figurativno, »grafičko razdoblje« (Zebra, 1943. na primjer) i, tehnički, na »transparencije« iz posljednjih godina. Borčićevi objekti iz serije »Nova« temelje se na jednom jedinom motivu (tri figure u plesu) najsumarnije prevedenom na nizove paralelnih vrpoli, a varijante zavise o korištenim bojama. Svaki pojedini izložak sastavljen je od dvije ploče (prednja prozirna) na kojima je otisnut isti motiv (ali u različitom tonu ili boji — zbog binarnog kontrasta) tako da se u prolazu pored njega linije podloge i linije na prednjoj ploči neprekidno spajaju i razdvajaju u oku promatrača, tvoreći iluziju pokreta, fiktivni kinetizam.

Crteži DEJANA JOKANOVIĆA izlagani u Studiju Galerije Forum i naslovjeni »N-prostor« grade iluzionizam druge vrste. Najminimalnijim sredstvima, ravnalom povućenim linijama s tek ponekom površinom boje, Jokanović razvrgava konvencionalno povezane geometrijske odrednice i njima očrtava »ne-euklidske« prostorne dosjetke.

Umjesto pojedinačnih vrijednosnih sudova reći ćemo samo da je stanoviti shematizam kod sve trojice nuždan biljež ranog ortodoksnog opredjeljenja.

T. M.

Kapitalno djelo iz hrvatske umjetničke baštine

GRGO GAMULIN

BOGORODICA S DJETETOM U STAROJ HRVATSKOJ UMJETNOSTI XII–XVI STOLJEĆA

MADONNA AND CHILD
IN OLD ART OF CROATIA

Luksuzno izdane velikog kvart-formata (24×31 cm), oko 150 str.; tvrde korice, najfinije platno, višebojni plastičirani ovitak. Knjiga je tiskana dijelom na najfinijem papiru za umjetnički tisak, a dijelom na finom bezdrvnom papiru.

Prvi put će javnost imati priliku na jednom mjestu vidjeti antologiju ljeputu likovnog oblikovanja velike teme kršćanstva »Bogorodice s djetetom« u staroj hrvatskoj umjetnosti. U kamenitim crkvama hrvatske obale, u Boki Kotorskoj i na otocima Jadrana visjele su ove slike naslikane na drvenim pločama kao žarišta i simboli kulta Marije Djevice Bogorodice. Bijahu to užvišene slike najviše ljepote koje su umjetnici tada mogli izmaštati. Na njima su umjetnici prikazali ne samo bice iskrilo iz njihove vjere nego i iz njihova ljudskog iskustva i dubine emocionalne vezanosti za lik majke i djeteta, za najprirodniju i najdublju ljudsku ljubav majke prema djetetu i djeteta prema majci. Ikonografska tema Bogorodice s djetetom bila je, kao drugi pol duboke pobožnosti puka, najjednostavniji prikaz Marijina kulta sveden na bitne oznake Svetе Djevice koja je rodila Boga, ali za moreplovce s naših obala bila je to Zvijezda mora, *Maris stella*, koju su zazivali u brodolomima, i kojoj su se, za

oluja, u dugim danima neizvjesnosti i čekanja, utjecale žene ostavljene u gradovima i selima.

Autor djela jest prof. dr. Grgo Gamulin, koji je svoj antologički izbor dopuno znaločki pisanom studijom, svim potrebnim popratnim bilješkama i iscrpnom bibliografijom. Monografija sadrži 124 slikovna priloga, od toga 64 višebojne reprodukcije velikog formata.

Autori fotografija u boji poznati su stručnjaci: Krešo Tadić i Nenad Gatatin, a likovna i grafička oprema povjerena je Alfredu Palu, slikaru iz Zagreba.

Knjiga izlazi na hrvatskom, engleskom, talijanskom, francuskom i njemačkom jeziku, a tiska se u Grafičkom zavodu Hrvatske u Zagrebu. Izdavači su Matica hrvatska i Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Hrvatsko i englesko izdanje izlazi 1. VIII. 1971. Cijena u pretplati iznosi 210.- d (plativo i u tri rate po 70.- d), a za inozemstvo 15 dolara, plativo odjedanput.

Nakon izlaska iz tiska cijena knjige bit će znatno veća. Knjiga se dostavlja odmah nakon izlaska iz tiska svi ma koji su uplatili cijelu pretplatu. Talijansko, francusko i njemačko izdanje iziće će kako se predviđa, do studenog 1971.

NARUDŽBENICA

Ovime se kod Kršćanske sadašnjosti (4100 Zagreb pp. 02-748, Marulićev trg 14) neopozivo preplaćujem na primjeraka BOGORODICA S DJETETOM. Preplatu ću poslati na Žiro-račun broj 301-620-1001-1-7153-22897/098 (Kreditna banka Zagreb, naziv računa: Kršćanska sadašnjost) u tri uzastopne mjesecne rate od 70 D svaka, počevši s prvom najkasnije do 1971.

MOJA ADRESA: _____

U _____, dne 1971.

Moj potpis: _____

Iz inozemstva preplatu u visini od 15 USA dolara poslati na devizni račun 301-620-1001-3200-527 (Kreditna banka Zagreb).

18 kazalište

LOŠ IZBOR TEKSTA - VELIČANSTVENA IZVEDBA

Varšavsko dramsko kazalište vratio posjet zagrebačkom kazalištu »Gavella«

Na početku proteklih kazališnih sezona u Varšavi je gostovalo Dramsko kazalište Gavella i postiglo vrlo zapažen uspjeh izvedbom Kraljevina Kraljeva i Weissovih Patnji gospodina Mockinpotta. Uzvraćajući posjet svojim zagrebačkim kolegama, Varšavsko dramsko kazalište, jedno od najuglednijih u Poljskoj, izvelo je na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta 11. lipnja Kraljevske kronike Stanislawa Wyspianskog i idućeg dana Hadrijana VII Petera Lukea.

Svaka opaska o izboru predstava s kojima neko kazalište gostuje u drugoj nacionalnoj sredini vrlo je nezahvalna, jer savršenog izbora, čini se, jednostavno nema. Ipak o izboru igrokaza s kojima su nam došli gosti iz Varšave valja nešto reći. Ni Kraljevske kronike Wyspianskog ni Lukeov Hadrijan VII nisu dramski tekstovi značajnije vrijednosti. Nijedna se od tih predstava, dakle, nije mogla pretežno osloniti i nije se oslanjala na značenje izgovarane riječi. Osobito se to osjećalo u izvedbi Kraljevskih kronika, u kojoj su dikcija i

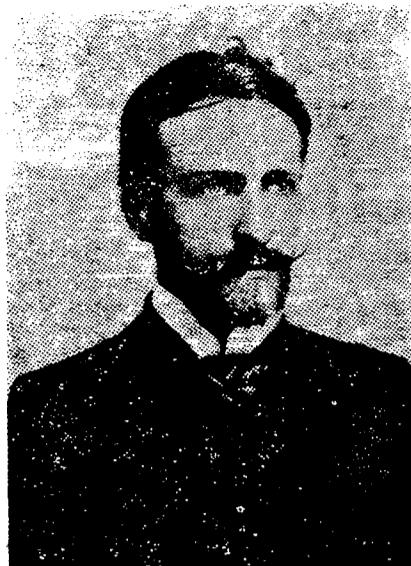
Lutajući od dvorane Pionirskega kazališta do one u Domu JNA, služeći se, dapače, i opatijskim kinematografom, Hrvatska drama Narodnog kazališta »Ivan Zajec« u Rijeci ispunila je svoj ovosezonski plan i izvela svih šest nastavljenih premjera. Biti beskućnik, i još k tome u lošem finansijskom položaju, možda znači unaprijed se pomiriti s kvalitetno nedostatnim plodovima svoga truda. Hrvatska drama sezunu 1970/71. privodi kraju a da pritom nema mnogo razloga za bilo kakvo zadovoljstvo sa samom sobom.

Na samo estetička vrednovanje

Glumišnom prosuditelju nemoguće je prosuditi rad jednoga kazališta ako ima u vidu jedino estetička, umjetnička mjerila vrednovanja, i to upravo zbog spomenutog gomilanja organizacijsko-tehničkih čimbenika koji djelomično onemogućuju ostvarenje artistički vrijednih predstava. Međutim, optužiti jedino te i takve čimbenike za umjetničke promašaje, značilo bi neobjektivno i jednostrano suditi o cijelovitosti jedne pojave kojoj svekoliki dijelovi ipak nisu samo materijalne naravi. Već sam izbornik (reporator) Hrvatske drame rječito govorio sam za sebe o poremećenim mjerilima za vrednovanje njene vlastite djelatnosti, pak se tako moglo dogoditi da se na izborniku nadose čak četiri komedije, jedan recital i jedan prigodbeno-nazdravičarski dokumentarni dramski tekst. Ovakav izbornik imao je bjelodano zadaću da pod svaku cijenu privuče gledaoca, što je ispravna nakana ne dovodi li u pitanje umjetničku i — rekao bih — općedruštvenu zadaću kazališta.

Pokazalo se da ne bijahu u pravu dobromjerni poklonici glumišta koji mišljaju da će loš izbornik biti kvalitetno realiziran i da će se samim predstavama uimanjiti njegova prijepornost.

Prva premijera bila je sjajan početak i ona nedvojbeno izmiče dosad izrečenim sudovima. »Muškardine« Angela Beolca zvanoga Ruzante, u režiji gosta Francesca Macedonia i izvršnom prijevodu dra Zorana Kompanjeta, bijaše pravo otkriće za riječku publiku, nenaviku na

Stanislaw Wyspianski

uopće načelo dobre slušnosti bili krajnje zanemarivani. Na prvi pogled može se učiniti da su dramske predstave koje gledalištu saopćavaju smisao više svim ostalim izražajnim scenskim sredstvima nego govorom najpogodnije za izvedbu pred publikom koja ne razumije glumčev materinski jezik. Ta je pogodnost ipak samo prividna, jer se praznina, površnost, banalnost govorenih riječi ne može dokraja sakriti ni največanstvenijom gestom. ni najbogatijom prozodijom, ni najprivlačnijom kulisom. Zato mislim da su gosti iz Varšave krivo učinili što su nam došli s lošim umjesto s dobrim tekstom Wyspianskog, sa Svadbom na primjer. Također bi nam bilo mnogo draže da smo umjesto poljske verzije jednog osrednjeg suvremenog engleskog teksta vidjeli scensku izvedbu neke suvremene poljske drame. Sa žaljenjem moram kazati da smo s izborom izvedbi prethodnog poljskog kazališnog gostovanja u našem gradu (1965. ne varam li se) bili zadovoljniji, jer vidjeli smo tada predstavu jednog dobrog teksta iz klasičnog poljskog dramskog repertoara (A. Fredro, Doživotna

renta) i dvaju dobrih suvremenih poljskih dramskih tekstova (S. Mrožek, Carobna noć i Zabava).

S tekstovima Stanisława Wyspianskog (1869—1907), velikog poljskog dramskog pisca i značajnog slikara, naše kazalište nije imalo sreće. Već na početku ovog stoljeća, još za piščeva života, Julije Benešić preveo je jednu njegovu manje značajnu dramu, ali ni ona nikad nije bila postavljena na sceni (iza scene, međutim, u tipično našem stilu odigrala je neslavnu ulogu u svojedobnoj hajci na njezinu prevođicu). Prvi tekst Wyspianskog koji se izvodio na sceni današnje zgrade Hrvatskog narodnog kazališta bila je dramska etida Ofelijina smrt, koju je 1910. interpretirala glasovita poljska tragetkinja Stanisława Wysocka. Cetiri godine kasnije na istoj sceni, s istom glumicom i u hrvatskoj jezičnoj verziji izvedena je drama Wyspianskog Suci. Te dvije izvedbe Wyspianskog očito nisu bile dovoljne da se ime i djelo tog pisca udomaći na hrvatskoj sceni. Poslije se nikad više na njoj nije pojavljivalo. Ono što je prije pola stoljeća propušteno danas se teško nadoknaduje. Pravo vrijeme za prvo Wyspianskog odavno je prošlo. Možda bi još ujvuk vrijeđilo otkriti i usvojiti Svadbu...

Kraljevske kronike nisu pravi Wyspianski. To je montaža fragmenata, mahom iz nedovršenih piščevih tekstova, koju je sačinio redatelj varšavske predstave Ludwig René, montaža fragmenata tematski okvirno vezanih uz osobne nekolicine poljskih kraljeva između XIV. i XVI. stoljeća. Tako, iz nedorečenih odlomaka, sastavljen tekst nema, razumije se, ni jedinstvene radnje ni jedinstvenih protagonisti. što suvremenog kazališta gledaoca, čini se, nimalo više ne čudi i ne zbumuje. (Ne bih se kladio da je itko danas gledalaca Kraljevskih kronika spontano posumnjavao u autorsku autentičnost iigranog teksta!) Iskidane naracije, pune ponavljanja i neprestanog započinjanja, ta predstava, prikazujući stalno nešto drugo, rasipajući se u mnoštvu motiva, dijeleći se na trideset šest uloga — ako sam dobro izbrojio! — ipak uporno govoriti jedno te isto. A to jedno-te-isto prema kojemu se sve što se u svijetu te predstave događa mjeri i opredjeljuje, taj je jedini sverazorni i svegradeći princip — POLJSKA. Kraljevske kronike scenska su, anakronična kostimirana metafora o jednom zatvorenom svijetu koji usprkos neprestanoj mijeni svog povjesnog o-

blika traje kao vječna poljskost. Poljskost je njegov apsolut koji se na tipično modernistički i poljski način potvrduje u majestetu vlasti, ljubavi i smrti. U tom se svijetu veličanstveno vlasta (kult Vode), veličanstveno ljubi (kult Žene) i veličanstveno umire (kult Smrti). Toliko veličanstvenosti koliko su nam te večeri poljski umjetnici pokazali, teško se igdje još može doživjeti. Od geste do kostima i kulisa (kraljevske dveri, crkvene vitraže), sve je na tim daskama bilo veličanstveno. I muklo u svojoj nestvarnosti.

Između mnogobrojnih glumaca koji su se te večeri podjednako zalagali i, sudeći po završnom aplauzu poluprazne dvorane, s podjednakim uspjehom, izdvojio bih ipak Ignacyja Gogolewskog, koji je u ulozi Zigmunta Augusta, nesretnog supruga još nesretnije Barbare Radziwill, vladao i ljubio s punom mjerom besprijekornog akademizma, ali i bez diskretnog osobnog šarma.

Ako su Kraljevske kronike bile ekstaza vjere zdravom razumu usprkos, Hadrijan VII bio je parada ironije čistoj vjeri usprkos. Ako su Kraljevske kronike bile demonstracija savršeno uvježbane kolektivne igre (a bile su to i kao forma i kao sadržaj), onda je Hadrijan VII bio — Gustaw Holoubek. Od male drame bivšeg sjemeništarca razočaranog crkvom i nesuđenog svećenika Gustaw Holoubek, jedan od nekoliko najvećih suvremenih poljskih glumaca, napravio je veliku dramu suvremenog intelektualca svjesnog činjenice da je snaga duha duka tlapnja u zbiljskom svijetu totalitarne prisile. Premašujući za tri kopiju reformistički recept autora drame, prema kojemu je dobrovoljni akt odricanja od vlasti ključ čovjekova oslobođenja. Holoubek je plemenitim umijećem svoje glume od jednog brbljavog teksta napravio DRAMU ŠUTNJE UŠUTKANIH. Prateći tu predstavu, u kojoj je režiser Jan Bratkowski domišljato istakao oprek između malogradanske stisnutosti zbiljskog života i prostranosti nestvarnosti, prateći Holoubeka u njegovu zdvojnom, brodomlomčkom, sve dubljem poniranju u svijest o konačnoj, nepovratnoj i nepopravljivoj vlastitoj nemoći (pa ipak: svijest o nemoći je ironija moći), navrare su asocijacije na tolike naše suvremenike kojih je sudbina tragična potvrda usužnenosti uma, dokaz neslobode. Da im spomenem imena?

Zdravko Malić

Riječke glumišne bilješke

THALIA SMRKNUTA LIKA

svremen scenski izričaj i jedan posve intelektualno domišljen redateljski pristup djelu. Očekujući površnu, pomalo lascivnu renesansnu komediju »dobre zabave radić, gledaoci bijaju zatećeni redateljevim proničljivim traganjem ispod površine prividne komičnosti Ruzanteove i temeljnim timbrom pesimističkog malodušja koji davaše ton predstavi. Dostatno bijaše vidjeti igru Slavku Šestaku kao Ruzantea pa da se uoče bitne odrednice redateljeva pristupa djelu. Taj talentirani i svestrani glumac iskazao je u ovoj predstavi pun raspon svoje bogate izražajnosti i unio je na riječku pozornicu dodat nepoznatu tjelesnost kao stil igre. Zahvaljujući njegovoj virtuoznosti i pomoći ostalih čimbenika, ova predstava ostaje jedina svijetla točka sezone, štoviše, uzor kojega osnovne premise valja slijediti.

Blistav početak — slab završetak

Nakon ovog uspjeha (gostovanje i na pozornici HNK u Zagrebu) došlo je do nenadanog obrata pri slijedećim premjerama. Od Hadžićeva »Političkog vjenčanja« nije se mnogo ni očekivalo, ma da je zagrebačka kritika dobro primila Parvu režiju ove predstave u »Komedijskim Riječima«. Riječka je izvedba pokazala kako se lako može kvalitetno dvojbeni tekst potpuno scenski upropasti ako mu se pristupi nekritički i neodgovorno. Redatelj Vlado Vukmirović posao je krvim putem, uvjeren da se nizanjem gegu na geg dade napraviti svrhotiva i duhovita predstava, ali je još većma pogriješio dopustivši glumcima da sasvim nemotivirano i besmisleno iz slabašne komedije naprave priglupu burlesku. Umjesto ironičke kritičnosti i britkosti Hadžićeve, vidjemosmo ludiranje kojemu je cilj

Ruzanteov MUŠKARDIN na riječkoj pozornici

bilo najprijezminije draškanje publike. I, ako smo se moralni indignirati takvim potcenjivanjem naših kazališnih nazora kako nas je tekdar osupnuo redatelj Leo Tomasić uprizorivši Roksandicevu »Ženidbu«! Bila je to neusporedivo zazorana predstava, bez i trunca mjere i ukusa, dozloboga provincijalskih i krajnjih obesporovljajuća za mnoge iskrne prijatelje riječke Hrvatske drame. Pomisao o kraju umjetničke scenske riječi na Rijeći bila je nazočna nakon tih, po mnogo čemu žalosne premijere. Valjalo se prisjetiti Šenoinih riječi: »No kada već umjetnički zavod imamo, to nam je sveta dužnost da nam kazalište ne bude prosti vašarska komedija, već da tomu zavodu prisvojimo neki plemenitiji, užvišniji značaj, oplemeniti naše općinstvo, buditi u njemu ukus i želju za pravom umjetnošću...« Pjesničko-glazbeni recital »Korablja činjave« samo se periferno veže za dramski izbornik, a pokušaj scenskog ostvarenja pokazao je sve znane nedostatnosti kazališnog recitala. Trudeći se da pjesme poveže crvenom niti fabule, redatelj Vlado Vukmirović ostao je na pola puta i tekar mjestimice uspijevao je ostvariti svoju nakanu. Cjelovitost dojma krnji mjestimice krajnje shemati-

zirana mizanscena i nametljiva patetičnost pojedinih izvođača.

Komorno i prigodno

Albeejev »Vrt« na riječkoj sceni jest pokušaj ostvarenja komornog stila igre i mora se priznati redatelju (Vlado Vukmirović) da je djelilice uspio u tome. Međutim, osobitosti komornog stila nisu lako svidljive, te se ansambl teško prilagodio složenoj zadaći. U tome je neprijeporno ponajbolji bio Miodrag Lončar, imponirajući svojom ležernosću i finom razradom mnogih nijansi svoje uloge. Štandekerova »Kova je nasa«, pripravljena uz obilježnicu Labinske republike, nije kreativan autorski tekst, već prijepis povjesnih iskaza i sudskih zapisnika, te pripada tzv. dokumentarnom teatru i dade se zanimljivo uprizoriti. Redatelj Vlado Vukmirović nije ni pokušao napraviti ništa više od realističkog snimka teksta, pa je predstava ostala siva i pomalo monotona reportaža kojoj se ipak ne može odreći profesionalna solidnost. Na kraju ovoga krokija može se bez pretjerivanja reći da je ovo bila jedna od najtežih i po mnogo čemu najlošijih sezona Hrvatske drame u njenih 25 godina postojanja. Ako je i bilo, tijekom četvrt stoljeća, kriznih situacija i poteskoča, bjeđodano je da su one doživjele svoj klimaks upravo u ovoj jubilarnoj godini i da su pogibeljno ugrozile smisao zbiljskog djelovanja Hrvatske drame.

Igor Marduljaš

PREMINUO TOMISLAV TANHOFER

U Splitu je u 73. godini života preminuo istaknuti hrvatski redatelj i teatrolog Tomislav Tanhofer, dugogodišnji direktor drame Narodnog kazališta i jedan od osnivača Splitskih ljetnih priredaba. »Hrvatski tjednik« će se opširije osvrnuti u slijedećem broju.

POGLED IZ NASLONJAČA ZNACI LJETA...

Savršenstvo kojim se ponavljaju neke stvari na televiziji gotovo je zadivljujuće. Nastupom ljeta nastupaju i tzv. ljetni problemi; što će reći da dnevni raspored počinje ozbiljno hramati. Uvode se nove filmske serije (»Hondo«) i završavaju stare (»Vještak«), premda ni nova (sudeći po prvim pričama), ni stara neće odviše oduševiti pomalo ojađenog televizijskog gledaoca. Zaredali su i sportski prijenosi, što je dobro za općesportsku naobrazbu nacije, ali nije dobro ako se to zbiva svaki dan i to po nekoj putu. Svi napeto očekujemo ljetne kvizove, »Modefest« i ostale zabavnoglažene atrakcije u kojima ćemo kao i dosada slušati poznate pjesme i gledati kako se zabavljaju naši trudbenici zabavne glazbe, turisti i premoreni televizijski umjetnici. Uvlači se polako bauk televizijske i ljetne dosade. A dosadom opleteni tv-gledalac izmišlja kokekve ružne stvari...

Jedan prigovor dobro obavljenom poslu

Nema dvojbe da emisija »Film, teatar itd.« pripada onom malobrojnom krugu redovitih mjesecnih emisija koje nisu dosada nene. Ta emisija može jednom biti bolja ili slabija, ali nije dosadna. Dosadnost nije estetička kategorija, ali je u svakom slučaju stvar dobrog odgoja ne biti dosadan. Dotična emisija se bar trudi da razlučenim gledaocima servira zanimljive pojave i probleme iz filma, kazališta, »show-businessa« i sociologije predstavljačkih fenomena. To je jasno. Međutim, proši put, razgovarajući sa švedskom filmskom glumicom Ingrid Thulin, inače veoma vješta i prijevra radnica te emisije Silvija Luks, napravila je po mome mišljenju jedan pomalo začudujući »faux pas«. Čemu ono naivno, lažnosenzacionalističko i kvazi-plesbojsko pitanje o tome da li se ta izvanredna filmska glumica »svlačila« ili nije, da li je bila »naga« ili nije i tome slično. Pa i ono pitanje o Brigitte Bardot. Čemu to? Ne treba čovjek biti »puritanac« i »moralistički hipokrit« pa prigovoriti takvim pitanjima. Mislim da je Ingrid Thulin mogla odgovoriti na mnoga zanimljiva i »šakaljiva« pitanja nego što su bili ti nesretni upiti Silvije Luks. Ne trebamo uvihek dokazivati svoj »šarm balkanske neposrednosti«. Svi to znaju. Ako se televiziji hoće tobožnjih senzacija onda i nadalje može pričati o golotinju poznatih umjetnika, a ako želi prikazati prave senzije onda bi se trebala pozabaviti slučajem iz Podravske Slatine. Tamo će naći i »golotinje« i prvorazrednih »senzacija«.

Završila je još jedna dosadna serija

Već sam u početku ovoga članka naglasio da je tv-serija »Vještak« izuzetno dosadna. Odlučiti se za prikazivanje takve serije znači nepoznavati temeljne konvencije jednoga žanra. A redovito praćenje te serije znači mazohistički užitak i mrvotorničku »zabavu«. Kriminalistički roman, pripovijetka, film i tv-serija, već su odavno odmaknuli od tzv. scientistico-laboratorijske metode i stila. Mikroskop, daktiloskopija, laboratorijsko ispitivanje vlakana iz kravate i kapljicā krvi s potpetice osumnjičenoga, davno su zaboravljeni instrumentarij konandojlovske orijentacije u klasičnom detektivskom romanu i filmu. Toga više nema. Druga je stvar što u kriminalističkoj praksi sve više dolazi do izražaja scientizam, kompjuterizam i »laboratorijske usluge«. Ako se željelo gledaocima pokazati jednu tv-seriju koja sliči dokumentarizmu, onda je trebalo odabrat takvu seriju, koja jest dokumentarna, odnosno istinita i koja podsjeća na fikciju, a ne fikciju koja bi trebala dočarati uvjerljivost dokumentata. Obrnuto. Jer od takvih serija gledalac ipak očekuje zabavu, a ne pouku. To je postao opasni sindrom naše televizije: pouku pretvarati u zabavu, a zabavu u pouku. Sve naopako. I to je svojevrstan »šarm«.

Vladimir Vuković

Oproštaj s Hladnikom

»MAŠKARADA« — po scenariju Vitomila Zupana, re-datelj Boštjan Hladnik — Proizvodnja »Viba-film« i »Kinematografi« — Zagreb

Slovenske bi filmske cenzore doista trebalo pozvati na društvenu odgovornost: zašto, zaboga, rade protiv doстоjanstva filma? Njihovo je uporno, tvrdoglav i višekratno zabranjivanje Hladnikove »Maškarade« dalo izliku autoru da se odrekne ove verzije filma osakaćene na jedva 75 minuta trajanja, a to znači da mu je nezasluženo pružena prilika da izbjegne punu moralnu i umjetničku odgovornost za vjerojatno najgluplji i najjadniji film koji je ikada snimljen u Jugoslaviji.

Pisati o Boštjanu Hladniku u povodu ovoga filma (makar i lišenog nekoliko stotina metara kvazipornografskih prizora) može se samo s tugom, kako već i dolikuje nekrologu nad iščezlim umjetnikom. Valja se prisjetiti da je točno prije deset godina »Ples v dežaru« (»Ples na kiši«) tog istog Hladnika naglo podigao filmsku temperaturu do usijanja: diljem Jugoslavije istinski su ljubitelji filma bili oduševljeni (a autori iskompleksirani!) što se pojavilo djelo koje nije samo svjedočilo o suverenom vladanju svim elementima tehničke strane filmskoga posla, nego je i nametnulo nov, moderni i fascinantni način filmskoga mišljenja i izričaja. Godinu kasnije »Peščeni grad« (»Peščani dvorac«) ulijevao je također respekt, premda s prvim navještajima sumnje. Slijedile su nekakve pričice o šikaniranjima zbog kojih da je autor morao potražiti posla u Njemačkoj, odakle su pak vijesti bile škrte i uglavnom nepovoljne. »Sončni krik« (»Sunčani krik«), prije tri godine, gotovo da više nije ostavljao mesta sumnji: praznjikav film isforsirane veselosti u kojem se još ovdje-ondje osjećala majstorska ru-

Golotinja bez erotike (Vida Jerman u »Maškaradi«)

ka u montaži. Pa ipak, uspomena na onu »Kišu« koja je tako plodonosno natopila jugoslavenske filmske njive nije mogla biti izbrisana. Čak ni sada nakon »Maškarade«, tog samoubilačkog čina jednog umjetnika koji to više nije i ne može biti. Oprostimo se stoga s njime, a Hladnik neka i dalje snima svoje filmove (ako mu netko da novaca).

Tu nesretnu »Maškaradu« gledao sam u 4 popodne, prvoga dana prikazivanja, s onom mladarijom koju su privukle najave o zabranjenom voću. Trebalо je čuti njihovo bučno, ali uvihek točno primjereno reagiranje na tu sterilnu golotinju bez truna erotike, na te imbecilne dijaloge kao ispisane u »oblacićima« najgorih strijava ili foto-romana, na snobovsku laž ambijenta u onoj vili s bazenom gdje kao živi i umire socijalistički bogatun, na čitat taj filmski ričet koji se nadimje do nekakve kao drame ili čak tragedije o ljubavi, smrti i projekciju među naraštajima! Dok su se glumci trsili, u okvirima svojih nadasve skromnih mogućnosti, »dramili dramu« po uputama redatelja, mlada se publika zdušno sprdala sa svime,

ponajviše s tobože »komercijalnim« ostacima ostataka onih pornografskih prizora koji su toliko šokirali cenzore. To sprdanje najprikladnija je reakcija na takav filmotvor, daleko zdravija i umjesnija od zabrane! Pa i tu je mladarija pokazala da ima više kriterija nego što se to obično misli: upadice su utihnule samo u jednoj sekvenci filma, u onom nizu lirske prizora ljubavi Luke i Petre gdje je jedino bljesnulo nešto od nekadašnjeg Hladnikova talenta!

U prvi mah ovaj mi je film asocirao onu krčmu »kad Darinke« u selu Žabno gdje goste poslužuju sisate djevojke obučene kao »zečice« iz bjelosvjetskih »Playboy« klubova. Kič kao neprimjerena imitacija. Usپoredba ipak nije dobra! U Žabnom su te cure od krvi i mesa, a kič ispunjava svoju funkciju: privlači ljude. »Maškarada« nije čak ni kič: ne zadovoljava ni najniže ukuse. Uostalom, »Maškarada« nije čak ni pornografija: njezina golotinja nije u stanju nadražati čak ni bubuljčave mladunce u hormonalnoj groznici. »Maškarada« je ništa — u obliku filma.

Ivo Škrabalo

SUPROTSTAVLJA- NJE

Ako ne gledamo iz naslonjača

Odgovor
Vladimiru Vukoviću,
ako dopušta

Nisam se želio sporiti s Vladimirom Vukovićem i čini mi se da sam imao pravo s njegove strane očekivati barem dio tolerancije koju sam ja pokazao začuđen i u njegovom podrškom seriji u koju ja nemam povjerenja. Odgovarajući mi, spomenuti kritičar kao da je pisao jednu od onih, po zlu poznatih, karakteristika u orahovackom slučaju, ustvrdio, između ostalog, da sam bušio gume njegova bicikla dok je on, ustaši na časak iz svog naslonjača, pio špricere. I odlučio je da mi za uzvrat demontira čitava kola.

Uvjeren u štetne posljedice prikazivanja serije »Kuda idu divlje svinje« ja mogu, naravno, i ne biti u pravu, ali i u tom slučaju razgovarati je moguće pristojno ili nikako. Vuković nije odabrao ni jednu od spomenutih mogućnosti — on je odlučio da bude duhotit. Ali, ne može da bude zabavan tekst u kom se oviše često upotrebljavaju riječi: **dopuštam i ne dopuštam**, sa uskličnikom na kraju. I dok sam ja, ne pripisujući autoru zle namjere i ne tražeći Stivićevu glavu, upozorio na štetne posljedice prikazivanja spomenute serije **u ovom trenutku**, Vuković moju intervenciju naziva zlonamjernom političkom insinuacijom. Kad ne bih vjerovao da je postupio nepromišljeno i brzopledo

bio bih uvjeren da je ta nekorektnost prema sugovorniku posljedica onih špricera i koje je i sam spomenuo u početku svog odgovora. No, tema je još uvihek Stivićeva serija i zbog toga citati iz Vukovićeva odgovora treba da mi posluže samo zato da bih bolje objasnio pobude svoga prosvjeda. Da bi razgovor odveo na sporedan kolosijek Vuković dokazuje nešto što nitko ne osporava, a to je: da među Hrvatima ima beskičmenjaka, lažaca i zločinaca. Takvih ima u svakom narodu i nijedan nema monopol na dobro ili na zlo. Ali zašto, želim ustrajati na tome pitanju, Stivić i televizija, upravo u ovom času pojačane aktivnosti unitarizma, pa i šovinizma, kleverte, podvala i poluistina jednog dijela tiska i sredstava informiranja, smatraju potrebnim, korisnim i zabavnim prikazati Hrvate-svercere. Hrvate-doušnike i Hrvate-agente okupatora, dakle zle Hrvate, situirajući to zlo u vrijeme rata i na području periferije Zagreba? Iako se radi o seriji koja treba da zabavi i ništa drugo, dakle o seriji s pravom na fikciju, iako autor ima pravo reći da NOB ovog puta nije bila njegova tema, pa nitko i ne smije u toj seriji tražiti ono što ona ne sadrži, prihvatio bih taj izgovor da se radnja događa u neko drugo vrijeme, da ekranom ne šetaju ustaše, šverceri i doušnici okupatora, što znači da su se Hrvati ipak opredijelili u određenoj povijesnoj situaciji, ali da su stali na stranu okupatora. Okupacija je okvir, a slika u tom okviru vidjeli smo kakva je. Bez njega ova bi serija mogla imati značenje koje joj sada dio kritike uzalud želi dati i tražeći za nju isprike kojih ne može biti. O otporu okupatoru u toj se seriji samo šuška, Čaplja se, vidjeli smo, izležava u nekom štaglju ili časka o djetinjstvu s prijateljem svećenikom u njegovoj sakristiji. A Čaplja je, verbalno, ilegalac, komunist i borac dok otpor okupatoru, na svoj način i iz svojih razloga, pružaju jedino šverceri i avanturisti. Tkpo poznaće radove nekih istoričara novije naše povijesti zna priličan broj tekstova koji nama Hrvatima ospo-

ravaju značajniju ulogu u ustanku, svodeći je, kao u nekom kazališnom djelu, na »glas oca iz kuhišnje«. I Vukoviću je poznata jednadžba Hrvat=ustaša, ali on je naziva »provjednim upočavanjem za lakovjerne«. Ja, ali, nisam toliko naivan, ni toliko bezbrižan, da bih tu njegovu karakteristiku prihvatio. Slične se etikete odviše dugog ponavljanja i u njihovu ponavljanju ima odviše mnogo sistema, što dokazuje da na tu »provjednu lakovjernost« netko i nešto ozbiljno računa. Vukovićev vjerovanje da istina mora pobijediti, pa je ne treba ni izgovoriti, demobilizira svaki otpor insinuaciji i klevetu. I zato kad isti kritičar piše: »ne dopuštam da se iz(treba: od, nema mi V. oprosti) »hrvatstva prave špekulacije« — te je riječi imao uputiti onima koji klevetu, a ne onima koji se kleveti suprotstavljaju.

To su, otprilike, razlozi koji su me ponukali da reagiram kao što sam reagirao u »Hrvatskom tjedniku« od 4. VI, ove godine, uvjeren da neke stvari treba nazvati pravim imenom. Možda sam u tome i pretjerao, možda sam neke stvari dramatizirao, možda sam podcijenio dobar dio gledalaca, ne znam. No, poznato mi je da u takvu gledanju nisam osamljen, što opet znači da moja bojazan nije bila bezrazložna. I, na kraju, da ponovimo: ovakva kakva jest i prikazana u ovom času ova serija ne dolazi nam dobro, jer, htijući da nas zabavi, ona stvara određenu klimu koje korozivno djelovanje pogoduje stvaranju tla za kojekakve, ako hoćete i podravsko-slavinske, slučajeve, tim više što dolazi iz vlastite kuće. Iako, naravno, nitko ne može reći da među nama Hrvatima nije bilo švercera, zločinaca i beskičmenjaka, neke reakcije na seriju koja jedino o takvima govori, dokazuju i to da među nama, uz već spomenute, postoje i oni koji osjećaju potrebu da prljaju vlastito grijezdo, kao i oni koji tome povlađuju — u ime autonomije književnosti ili zabave, svejedno.

Zvonimir Golob

20 glazba

MICHELANGELO GLASOVIRA

Koncert Artura Benedettija Michelangelija u Hrvatskom glazbenom zavodu

U svom djetinjstvu Arturo Benedetti Michelangeli (po vlastitu priznanju) nije volio glasovir. Stoviše, strastveno ga je mrzio: sam zvuk tog glazbala izazivao je u njemu bijes i dovodio ga do ruba histerije. Kao da je već tada, siromašak, slatio da će se na tijesnom prostoru klavijature voditi doživotna bitka za njega samoga i da će se tu, i samo tu, odlučivati njegova sudbina. Instiktivno je znao da se ono golemo ptice krilo iznad glazovira nije uzdiglo zato da bi poletjelo nego da bi uz štropot poklopilo i uhvatilo u klopku onoga koji pokuša ući u posljednje tajne crnog glazbenog sanduka. Na slučaj malog Benedettija moglo bi se primijeniti ono što je Maurois zapisa o mladome Proust: »On je dobro znao da ima dara, ali je predosećao da će onoga dana kada zaista prione na jedini rad za koji je bio stvoren, tome radu dati svoj život i on se pred tom žrtvom nagonski povlačio.«

Ali koliko je kao dječak mrzio svoj sudeni instrument, toliko je, kaže, volio violinu. Možda samo tako, tom starom ljubavlju možemo objasniti neusporedivu pjevnost njegovih muzičkih rečenica, a vjerojatno samo tako možemo shvatiti i činjenicu da i onda kada u skladbi nema dominantne melodijske nego se glomazni akordi prospipaju amo tamo po klavijaturi, njemu polazi za rukom da sačuva legato svih deset prstiju, da sve te razbacane akorde veže kao nekim nevidljivim a gorostasnim gudalom u jedno bogato i sočno zvukovno zajedništvo orkestralne punoće i sjaia. A zar okolnost da njega na svim turnejama prati kamion na kojem je natovaren glazovir i da su troškovi njegovih koncertnih nastupa opterećeni dnevnicama i honorarima Šofera, nosača i »štimera«, ne govori samo po sebi dovoljno jasno o jednoj izrazito violinističkoj psihologiji bizarno primijenjenoj na jednu brilljantnu pijanističku karijeru? U stvari, on, Arturo Benedetti Michelangeli, velikodostojnik glazbe, izborio je od svojih menadžera onaj privilegij slatko ga ima svaki Cigo kad vlastitim alatom i uz »gudi, gudi gudalo povrh tankih žica« izmamljuje hiljadarke koje će mu pijane seoske gazde lijepiti na čelo.

Zastanimo na trenutak! Vrijedno je razmisliti zašto ni jedan od najvećih pijanista današnjice ne postavlja takav zahtjev? Nakon Franza Liszta, koji je kao prvi i najefikasniji promicatelj klavirske umjetnosti (u vrijeme kada još proizvodnja glazovira nije bila svjetski standardizirana) morao silom prilika na svojim putovanjima vući i svoj ogledni instrument, svi pijanisti latalice zadovoljavaju se onim što nađu, i unatoč povremenim razočaranjima, priliježu uz one tipke koje im domaćini ponude. Što je, na primjer, s našim starim pozanicima Rubinsteinem i Rihterom? Čini se da je obojici tih najkarakterističnijih predstavnika suvremenog pijanizma zapravo svejedno na temu sviraju. Rubinsteina zato jer mu je svaki glazovir podjednako dobar, Rihteru zato jer mu ni jedan nije — dovoljno dobar. Rubinstein pristupa glazbalima kao sveti Franjo pticama, Rihter (kad poslije koncerta ostaje u dvorani do jutra prikovan za klavir) naslijednik je biblijskog Jakova koji se cijele noći rva s Andelom. Glazovir voli Rubinsteinu jer osjeća da tom starcu nije do savršenstva, nego do radosti muziciranja, glazovir pruža otpor Rihteru jer se boji te genijalnosti s preduvišnjem. Sigurnost nastupa u Rubinsteinu — to je samouvjerenost

čovjeka koji pouzdano zna da se u njemu otjelovila sama priroda glazbe, on ne strahuje od ponekog krivog tona ni od bilo koje druge greške jer mu je jasno da iz njegovih ruku ne može proizaći ništa nemuzikalno, kao što se i Prirodi dogodi te rodi nešto ružno i nakazno ali nikada — neprirodno. Rihterovo nespokojstvo, Rihterov demonizam — to je vjerojatno posljedica njegove spoznaje o sebi samome, spoznaje da je njegova prisutnost u glazbenoj stvarnosti opterećena jednim čudnim poslaniem: za njega je svaki nastup na podiju alkemičarski čin u kojem on uvijek iznova pokušava nadmašiti mogućnosti svog glazbala i iz prirode glazovira, svakojakim čarolijama, izvuči eliksir jednog novog, još nečuvenog, zvuka.

Racionalni mistik

Arturo Benedetti Michelangeli možda je jedini pijanist koji je postigao rubinsko-pijanističku prisutnost i povjerenje glazovira, nakon što je sam prošao sve peripetije dramatske Muke po Rihteru. On je skladni demon, razbarušeni perfekcionist, buntovni tradicionalist, on je vedri mračnjak, snažni mukusac, najnormalniji osobenjak, destruktivni graditelj, racionalni mistik, on je dotakao prstima sve krajnosti, on se otvorio svim nemirima i ne smirujući ih sklopio je među njima mir. Ukratko, njegova je svirka danas pijanistički Apsolut.

Budući da živo pamti cijenu kojom je platio svoju pobedu i budući da zna kako su hrhka savršenstva sagrađena na titrajušu zraku, on na podiju ne privrivača nikakva iznenadenja, čak ni prijatna. On se ne može povjeriti glazbalu, kojemu ne poznaje dušu i s kojim nije postigao sporazum o krajnjim pitanjima, pa čak ako je taj instrument objektivno bolji, zvučniji i podatljiviji od onog prilično plehnato-zvučnog »Petrofa« koji je iz nekih čudnih (vjerojatno neglazbenih razloga) zamjenio njegovog nekadašnjeg vjernog pratioca, plemenitog »Steinwaya«. Uostalom, Benedetti ni sebi na koncertu ne dopušta ni jedan posebni inspirirani trenutak, ni jedan nepredviđeni kreativni potez. On, naime, smatra da je čitav proces te takozvane kreativnosti oko neke skladbe obavio davno prije nego što se pojavio pred publikom, pa čak prije nego što je note dotične skladbe stazio na glazovirski pult.

Michelangeliju uopće nije potrebno čuti svoju glazbenu interpretaciju da bi ona u njemu živjela, onako krvavo i stvarao živju kao Deveta simfonija u gluham Beethovenu. Njemu, zapravo, uho služi samo kao tehnički posrednik između one unutarnje, imaginarne, i one vanjske njegove interpretacije; tom uhu nije dopušteno uživanje u glazbi jer bi se možda raznježilo i zalijenilo a ono mora ostati nepodmitljivo i besčutno kažnjivim instrumentom, kao jezičak na vasi, kao ona nemirna kaplja u libeli; to uho mora biti spremno da u svakom trenutku signalizira ako se poremeti ravnovesje između vizije i realizacije, kopije i originala.

Neko veće, u dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda, prisustvovali smo jednom trenutku takve uzbune. Svirajući Debussyja (»Images«), jedan akord nije zazvučao baš onako kako je bilo predviđeno po strogom scenariju Michelangelija i on je, bez premišljanja, automatski, taj akord ponovio. Zahvaljujući

Ruke Michelangelija

razlivenoj formi Debussyjevih impresionističkih slika, nitko u dvorani (osim rijetkih pijanističkih zanešenjaka koji su sav program pratili iz nota) nije primijetio tu nečuvenu drskost i izazov koncertantnom bon-tonu. Ali Arturo Benedetti Michelangeli, taj despot volje i nasilnik svog sna, ponovio bi taj incident u svaku vrijeme i na svakom mjestu, i bio bi spreman za to podnijeti i najteže posljedice. On, jednostavno, drukčije ne može. Jer sav svoj uspon i slavu svoga imena, Michelangeli zahvaljuje svojoj fanaticnoj vjeri u apsolutno. Silna sugestivnost svake njegove interpretacije dolazi nam kroz zračenje njegova vlastitog uvjerenja da je njegovo shvaćanje neke skladbe jedina i nepobitna istina o toj skladbi. Dopustiti bilo kakav kompromis, za njega je isto što i pomiriti se s pukotinom na brodu koji se otisnuo daleko od svake obale. Imu umjetnika koje je skepsa učinila velikima. Michelangeli treba vjeru, bez nje on gubi ono što njega čini njime samim. Zbilja, teško je onima koji misle da nemaju ništa ako nemaju sve!

Bombe među notama

Michelangeli je poznat u svijetu i kao umjetnik koji u posljednji čas otakuje koncerte, koji dovodi u očaj vlasnike gramofonskih tvrtki; poznato je da mrzovljeno izbjegava javna mesta i javne ljudje. Uglavnom, dao je dosta povoda da ga smatraju čudakom. Nekim je on mag novog pijanizma, romantički hladne osjećajnosti, drugi ga drže afektiranim oholcem, glumcem koji bijedilom i ukochenosću svog izraza lica, prezirno indifrentnim ponasanjem na podiju fascinira labilne slušaoce, izigravajući tako neko polumetafizičko biće, itd... Međutim, nemamo nikakvog razloga sumnjati u iskrenost njegovih vlastitih izjava kada govoriti o sebi kao o čovjeku koji ne želi biti ništa drugo do vjerni izvoditelj glazbenih djela, savršeni zanatlija, objektivni (u gotovo prirodoznanstveničkom smislu objektivnosti) istraživač glazbenih vrijednosti. Prema njemu, iz metode tumačenja glazbe morala bi se isključiti svaka literarna primjesa, a prilikom javnog izvođenja svaki estradni efekt. Drugim riječima, on je jedan od onih koji nam savjetuju da u umjetnost ulazimo kao u džamiju, bez cipela, kako ne bismo unijeli blato našeg subjektivnog, privatnog okoliša.

Takvim samozatajnjim shvaćanjem svog udjela u poslovima glazbe Michelangeli

podsjeća na svog imenjaka, kipara Buonarrotija, koji je smatrajući sebe samo obnoviteljem antike umjetnosti, pokušavao kao mladić prodavati vlastite skulpture kao — iskopine. I pijanist Benedetti Michelangeli za ovu je koncertnu priliku iskopaо dvije Beethovenove sonate (u C-duru op. 2, i u Es-duru op. 7.), koje se, kao »rani radovi« — kako bi rekao Marx — rijetko nalaze na repertoaru virtuoza. Ali pripremajući ta djela on nije znao zaboraviti golemo iskustvo svog pijanizma; ostvarujući savršenstvo svoje izvedbe, nije mogao odoljeti nagonu da usavrši malo i Beethovenu. U tim mlađenčkim stvarima Michelangeli je lako našao zametke ideja iz kojih su kasnije nastali čitavi glazbeni pokreti; njegov spretni prsti brzo su napisali tempirane bombe, pakljene strojeve koje je Beethoven brižljivo skrivaо medu notama i ostavljaо ih neispaljene jer još nije bilo vrijeme da prva njegova eksplozija protrese povijest glazbe. Michelangeli jeva pijanističko-pirotehnička strast našla je načina da aktivira te opasne naprave, i pred nama su te dvije sonate bukunule poput »Appassionate«, poput simfonija. I još više, iz tog plamena iskrisnuo je odjedanput čitav Schubert. Schumann i sve što se tokom jedno stoljeća Beethovenom hranilo i Beethovenu kalilo.

Naravno, prijetila je opasnost da ta zakašnja eksplozija ne raznese nešto bez čega nema mladog Beethovena: srdačnu naivnost i krepko duševno zdravlje. Michelangeli je na svoj bizarni način i o tome vodio računa: u punoči njegove bujne interpretacije Beethoven je postao još zdraviji — bolestan od zdravlja.

I, na kraju, jedno pitanje koje na koncertima Artura Benedettija Michelangeli postavljaju sebi svi prisutni pijanisti: ima li još uopće nekog smisla da oni opet sjednu uz glazovir? Ima! »Slučaj Michelangeli pokazuje da najglasoviti majstori današnjice, konkvištadori-latalice, bojovnici, glazbe, samotni loviči na Apsolut, moraju svoju glad za pobojama danas već tražiti samo u opasnim, neveselim, neprohodnim područjima, u pustinjskom bespuću, uza sam rub svemirske studeni i tame. A ostavili su za sobom nepregledno polje za strpljiv rad, za anonimne ruke koje uranjuju u glazbu žilavosću korijena. Jer ipak, priznat ćete, ima nekog čara i u »normalnim« glazbenim priredbama, kada je opus 2 ipak samo opus 2, opus 7 samo opus 7, i kada se zna da je opus 13 — već »Patetična« i da njome počinje nešto novo.

Zvonimir Berković

PO ZAVRŠETKU ANNALA KOMORNE OPERE I BALETA U OSIJEKU

Poticaj stvaraocima i izvodiocima

Pred kraj Annala komorne opere i baleta u Osijeku bilo je rečeno: »Da takve glazbene priredbe u nas nema, valjalo bi je izmisli.« Misao nipošto originalna, ali, što je važnije: točna. Jer Annala, koji se ove godine održao po drugi put, nije samo neizmjerni dobitak za kulturni život Osijeka nego i važna priredba za svu Hrvatsku.

Najvažnije je pri tom ono što je predsjednik Društva hrvatskih skladatelja, Branimir Sakač, nazvao »potica-

jima, pomaganjem i stimuliranjem našeg glazbenog stvaralaštva. Jer, u 12 večeri Annala bilo je šest djela hrvatskih skladatelja, od toga jedna scenska prizvedba (»Heraklo«, komorna opera Bruna Bjelinskog), na natječaju su otvorena dva oveća djela (Bjelinski, Stojanović), koja su i nastala na poticaj Annala, prizvedbu će doživjeti dogodine, na narednom Annalu. Osim toga, osjeća je publika prvi put čula neka moderna hrvatska djela (Fribec, Detoni, Miletić, Bjelinski).

Brojni razgovori za tzv. okruglim stolom okupili su istaknuti hrvatski skladatelje, muzikologe i kritičare, i tako se ne samo raspravljalo o izvedbama, što je bila prvenstvena namjena tih diskusijskih večeri, nego i o stanju glazbe u Hrvatskoj i mnogim problemima koji tiše tzv. glazbenu pokrajinu (ako se pokrajinom uopće i može nazvati kraj u kojem djeju opera, daju se redoviti koncerti, itd.).

Jednako značenje imala su i gostovanja ostalih hrvatskih opera u Osijeku: Narodnoga kazališta »Ivan Zajc« iz Rijeke i baleta Hrvatskoga naroda

kazališta iz Splita. Nedostajala je samo Zagrebačka opera, pa da to bude »susret hrvatskih opera«, ali ipak ni Zagreb nije izostao: tamošnji Studij za komornu operu izveo je »Herakla«, a bilo je predviđeno (a na žalost, u posljednji čas i otkazano) i gostovanje Male glazbene scene Teatra ITD. Nedolazak tog ansambla to je neugodnije iznenadio što je uza nj trebao nastupiti i Ansambli za staru glazbu »Universitas stadiorum zagabiensis« s programom »Musica antica croatica«, što bi — uz suvremene autore Odaka, Matza, Fribeca i dr. — pružilo uvid i u izvore hrvatske glazbene misli i na taj način upotpuniло sliku stvaralaštva na ovom našem tlu koje je odvajkada davalо istaknuti stvaraocu.

Uvid u stvaralaštvo u Hrvatskoj upotpunili su koncert osječkog Komornog ansambla »Franjo Krežma«, uz koji je s vlastitim stihovima nastupio i istaknuti naš pjesnik Drago Ivanšević, te dječja lutkarsko-pantomimska igra osječkog autora Bohdana Slavika »On i on«, igra koja je bila izvareno primljena.

Dakako, uspjehu su nemalo pridonijeli i gosti iz Srbije (Novosadska opera,

»Krug 101« iz Beograda), te četiri nastupa inozemaca. To je Annalu dalo pečat raznovrsnosti i međunarodnog reda, no sve zajedno ne bi mnogo vrijedilo da se kvalitetna predstava nije kretala od dobrog pa do izvrsnoga.

Da se na kraju ponovno poslužim riječima skladatelja Branimira Sakača izrečenima u Osijeku: »Annale je već danas ustaljeno i značajno žarište našeg glazbenog života i glazbene kulture, i svaki uloženi trud u njegov daljnji razvitak predstavljat će nov prilog cijelokupnom razvoju naše glazbe. Pri tom bih dodaо: uza svu kakvoću i zanimljivost gostovanja iz daleka, koja su i dalje poželjna — još veća pažnja hrvatskom glazbenom stvaralaštvu (a ona ni dosad nije bila mala!) može biti ona spona koja će u Osijeku vezati sve hrvatske produktivne i reproduktivne glazbenike u ovo doba godine i biti još veći poticaj glazbenim stvaraocima i izvodiocima da kvalitetom pokažu kako stabilom hrvatske glazbene kulture kolaju životvorni sokovi. U tom smislu Annale ima i te kaku budućnost! Ivo Slavićek

U godini poletnog društveno-političkog preobražaja Hrvatske, kao da je uslijedio i preporod hrvatskog športa. Ni jednom u posljednja četiri desetljeća nije se dogodilo — kao ove preporodne godine — da su u dvije vrlo popularne športske grane — u košarci i u nogometu — borbu za primat vodili hrvatski klubovi: Jugoplastika i Lokomotiva; Hajduk i Dinamo. I napadno je sličan bio završetak. Tek u završnici splitska se Jugoplastika oslobodila pratrje zagrebačke Lokomotive, a isto tako je Hajduk, dva kola prije formalnog završetka prvenstva ostao sam na čelu, a jedno kolo prije kraja sam je odlučio o pitanju prvaka! Zanimljivo je u ova slučaju, svečana promocija prvaka obavlja se usred Splita, uz sudjelovanje najvjernijih i najoduševljenijih bodritelja svojih klubova koji postoje u našoj zemlji.

Hajduk se u pravom smislu riječi pokazao dostojan svog velikog imena i sjajne tradicije. Poslije punih 16 godina, izborio je više nego zasluženo naslov prvaka. Četrnaest kola unatrag Hajduk se probio na prvo mjesto. U posljednja četiri kola rješavao se jednog po jednog od svojih najopasnijih suparnika. Najprije Partizana, pa Željezničara, a dva kola prije završetka i Dinama, tako da je s izrazitom a rijetko postignutom prednošću sam ostao na čelu. U posljednjoj svojoj utakmici izveo je upravo jedinstven podvig. Iako je Partizan neočekivano lako poveo sa 3:0, Hajduk je, zahvaljujući svom visokom borbenom moralu i pravom junačkom hajdučkom srcu, ne samo izjednačio nego i pobijedio sa 4:3!

Pratio sam i dobro se sjećam svih borbi za naslov prvaka države (17 prije i 24 poslije rata). Tvrdim: nijedno prvenstvo nije bilo ovako dramatično i uzbudljivo, a pogotovo se nije dogodilo da jedan klub — aspirant za prvaka, u odlučujućem dvoboju 3:0 pretvori u 3:4! Zbog svega toga Hajduk zavređuje svaku

SLAVLJE SPLITA I CIJELE HRVATSKE

Nakon šesnaest godina »Hajduk« izborio naslov prvaka

priznanje i najiskrenije čestitke iz dubine srca. Pogotovu zbog toga što je ovo Hajduku prvi naslov poslije punih 16 godina i što pada u vrijeme kada slavi 60. obljetnicu svog postojanja. I Hajduk i Dinamo, u međuvremenu, bili su više puta pri vrhu, ali nikada do sada i na samom vrhu, iako su to prema svojim stvarnim vrijednostima zavređivali. Dinamo, koji je svoj posljednji naslov slavio prije 13 godi-

na (1958), imao je u dva prvenstva čak i po pet bodova prednosti, pa ipak nije osvojio prvenstvo? Oba puta je ostvarivao takvu prednost kada su odlučujuće utakmice sudili inozemni suci. U nastavku, pošto je redovno uslijedila zabrana »vozaca stranih sudača«, pretekli bi ga spretniji takmaci u ovom poslu. Hajduk je, sâm, bez ičije pomoći osvojio naslov prvaka. Pitanje Dinamovog mesta, drugog ili trećeg, rije-

šit će se u nedjelju u posljednjem kolu. Bez obzira da li će Dinamo postići drugo ili treće mjesto, časni položaj Dinama u cijelosti nas može zadovoljiti. Iako neki smatraju da je Dinamo mogao postići i više, mišljenja smo da je Dinamo, s obzirom na stvarnu vrijednost sadašnje njegove momčadi, postigao najviše što je mogao.

Ovogodišnje borbe za naslov prvaka kao nikada do sada s ogromnim je zanimanjem pratila i proživiljavala sva naša športska javnost, posebice u Splitu i Zagrebu. Navlastito treba pozdraviti činjenicu, koja nas i osobito raduje, da su se ovog prvenstva zajednički vijorile bijele zastave Hajduka i plavi barjadi Dinama, kao i da su pristaše jednog i drugog kluba zajednički klicali Dinamu i Hajduku — Hajduku i Dinamu. Konačno, pristaše Dinama su od srca pozdravili i pozdravljaju ovaj veliki uspjeh Hajduka, kao što bi i Hajdukovci pozdravili uspjeh Dinama.

Posebice se hrvatski športaši mogu pohvaliti i radovati što je grad Split osvojio ništa manje nego šest primata: u tenisu, plivanju, veslanju, košarci, ragbiju i nogometu. Kad se tome pribroji i veliki uspjeh u Puli odgojenog Mate Parlova (inače rođenog u Splitu, od roditelja iz Imotske krajine), koji je prvi od naših boksaca na evropskom prvenstvu osvojio zlatnu kolajnu, onda je naša radost još veća. Tu su i rukometari bjelovarskog »Partizana«, višestruki i također uvjerljivi prvaci Jugoslavije itd. Nesumnjivo hrvatski šport obnavlja svoje svijetle tradicije. Pobjeda Hajduka je gromoglasno odjeknula kako u Splitu tako i u Zagrebu, odnosno u cijeloj Hrvatskoj. Hajduku sa svih strana, pa i svih kontinenata, stižu srdične čestitke. I redakcija našeg lista s posebnim ushićenjem pozdravlja ovaj velebiti uspjeh Hajduka i najsrdičnije mu čestita! Hajdukov uspjeh je slavlje Splita i cijele Hrvatske.

Dr. Jerko Šimić

»ZLATO I SREBRO ZADRA I NINA«

FOTO-MONOGRAFIJA

RIJEČJU I SLIKOM PRIKAZUJE NEPROCJENIVU UMJETNIČKU VRIJEDNOST I ZNAĆENJE MATERIJALNE KULTURE HRVATA NA PODRUČJU ZADRA ČIJE PODRIJETLO DATIRA OD VREMENA STVARANJA HRVATSKE DRŽAVE I DOBA NJEZINIH NARODNIH VLADARA, PA SVE DO 19. STOLJEĆA!

Predgovor: MIROSLAV KRLEŽA

Glavni urednik: Ante Maštrović; Fotografije i likovna obrada: Mladen Grčević; Kataloška obrada: Marijan Grgić; Izdavač: »TURISTKOMERCI«, biro za turističku propagandu — Zagreb, Ilica 26/l; Rok izlaska iz štampe: 1971. godina.

80 UMJETNIČKIH FOTOGRAFIJA U 6-BOJNOM OFFSET TISKU; 40 UMJETNIČKIH FOTOGRAFIJA U CRNO-BIJELOM BAKROTISKU, NA NAJKVALITETNIJEM KUNSTDRAVCKI I BAKROTISNOM PAPIRU, SVE FOTOGRAFIJE VEĆINE 24×30 cm.

Tvrdi uvez s ovitkom u boji na najboljem papiru za umjetnički tisk; Format: 24×30 cm; Obujam: 200 stranica

FOTO-MONOGRAFIJA »ZLATO I SREBRO ZADRA I NINA« izlazi odvojeno na 5 jezika. Cijena u preplati: — za Jugoslaviju 240.— Din; — za inozemstvo 20.— USA dolara.

NARUDŽBENICA

Ovime neopozivo kupujem u preplati od »TURISTKOMERCI«, Zagreb . . . kom. foto-mono-grafije »Zlato i srebro Zadra i Nina« za preplatnu cijenu od 240.— d, najviše u šest mjeseci rata, a najkasnije do 31. prosinca 1971. g.; ili za 20.— USA dolara, najkasnije do 31. prosinca 1971. g. Ne izvršim li uplatu do navedenog roka, gubim pravo na preplatnu cijenu.

Prezime i ime:

Zanimanje:

Mjesto stanovanja:

Ulica i broj:

Broj pošte:

Vlastoručni potpis:

Troškove isporuke snosi »Turistkomerč« — Zagreb, Ilica 26/l. Uplate slati na dinarski žiro-račun br. 301-3-2204 i na devizni račun (External Account) br. 301-620-1001-32009-10-310.

IZ KULTURNE Povijesti

IZVORNO SVJEDOČANSTVO

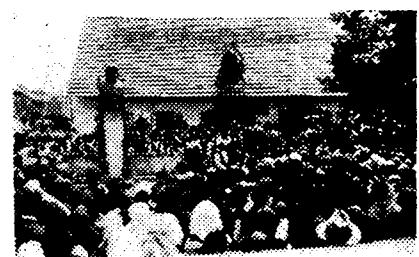
KAKO JE PODIGNUT SPOMENIK EUGENU KVATERNIKU U RAKOVICI?

Godine 1929. brzojavo sam premješten u Drežnik-grad, na osnovu zloglasnoga Zakona o zaštiti države; mjesto je samo nekoliko kilometara udaljeno od Rakovice, gdje su od 11. X. 1871. do 1921. godine u jarku kraj ceste trunule kosti Eugena Kvaternika.

Obisao sam to mjesto Kvaternikova groba, gdje je narod u znak sjećanja zasadio dunje, kasnije sam razgovarao sa starijim ljudima koji su se sjecali bune, a pročitavši Kvaternikov "Dnevnik", pomislio sam da bi mu trebalo podići spomenik.

U dogovoru s Rakovićanima osnovali smo odbor za podizanje spomenika; za predsjednika odbora izabran je Pajo Oresković, trgovac iz Rakovice, za tajnika ja, za blagajnika Franjo Rajković; članovi su odbora bili seljaci Joso Sabljak, Adam Stajduhar i Pero Oresković. Organizirali smo niz priredbi i dobrovoljno skupljanje novca za spomenik. Prilikom 60. godišnjice rakovičke bune održao sam prigodno predavanje u rakovičkoj osnovnoj školi, koje je bilo dobro posjećeno, i tu je ideja za podignuće spomenika bila spontano prihvjeta.

Osim ove priredbe bilo je i drugih održanih u Rakovici s istim ciljem, pa se tako popularizirala među narodom zamisao o spomeniku. Bilo je pokušaja

Otkriće spomenika hrvatskom borcu i mučeniku Eugenu Kvaterniku u Rakovici 4. VI. 1933.

velikosrpskih politikanata da se ta akcija onemogući, ali usprkos svemu mi smo uspjeli 4. lipnja 1933. na svečan način otvoriti poprsje velikom revolucionaru. Zeljeli smo da Kvaternikovo poprsje izradi Ivan Mestrović, pa smo ga i posjetili u Zagrebu i to mu ponudili, ali kako je on upravo radio spomenik rumunjskom kralju Karolu, taj je posao prepustio svom učeniku Marijanu Matijeviću uz vrio povoljne uvjete. Svakako, Mestrovicem osobnim zalaganjem omogućeno je podignuće Kvaternikova spomenika.

Nije bilo lako dobiti dopuštenje za podigneće spomenika. Bilo je to u vrijeme diktature, kad se svaka nacionalna proslava, osobito ako je imala hrvatski karakter, smatrala protudržavnom, pa je trebalo mnogo diplomatskih umjerenosti da bi se dobilo potrebno dopuštenje.

Treba spomenuti da je narod spontano prihvatio zamisao o spomeniku, sudjelujući besplatno oko klesanja i dovozjenja kamena za postolje, gdje se osobito istakao klesar DANE KOLIĆ iz Drežnika. I tako je ipak došao dan kad smo mogli svećano, uz nazočnost brojneg naroda iz bliže i daljnje okolice, otkriti poprsje rakovičkom buntovniku. Takva nacionalna manifestacija u vrijeme diktature bila je neobičajena, pogotovo ako je bio u pitanju hrvatski revolucionar.

Zato su službene vlasti htjele da tu proslavu oboje u velikodržavnu jugoslavensku manifestaciju pa su na nju poslale i svoga službenog predstavnika, pukovnika, a i odred jugoslavenskih skokola sa žandarmerijskim oficirom; pa ipak, održao sam jedini govor, u kojem sam zaobisao obvezu da spominjem Karadorevića, što se nije svidalo službenom predstavniku vlasti.

Bojeći se da se ta svečanost ne pretvori u neku velikodržavnu manifestaciju, neki hrvatski intelektualci, pa i članovi društva "Brace hrvatskog zmaja", nisu prisustvovali toj važnoj svečanosti, poprsje koje je simbolički preživjelo. Danas u Rakovici stoji Kvaternikovo poprsje, koje je simbolički preživjelo ratna razaranja, kao sjećanje na jedno burno i slavno vrijeme ovog borbenog kraja gdje se vjejkovima "krviju ručalo i krviju večeralo", i gdje je pred 100 godina Eugen Kvaternik digao svoj buntovni barjak.

Juraj Mravunac,
umirovljeni učitelj

DOPISNICI HT JAVLJAJU

SISAK

VELIČANSTVENA SMOTRA MLADOSTI

U povodu 30. obljetnice revolucije, u Sisku je 13. lipnja održan 11. slet bratstva i jedinstva, 13000 mladića i djevojaka SR Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine utkali su još jednu spunu u prekrasan vez naše velike

tekovine — bratstva i jedinstva naših naroda.

Završnu priredbu otvorio je pokrovitelj sleta, dr. V. Bakarić, član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ. Glavni dio nastupa počeo je u 15.30 pred oko 15.000 gradana. Nakon ophodnje dr. V. Bakarić izvršio je smotru preživjelih boraca Sisačkog partizanskog odreda. Pozdravljajući sudionike ove velike svećilištarice završila je pjevanjem Hrvatske narodne molitve, što ju je prema tekstu Stjepana Radića uglažbio Josip Čanić.

M. Bradarić

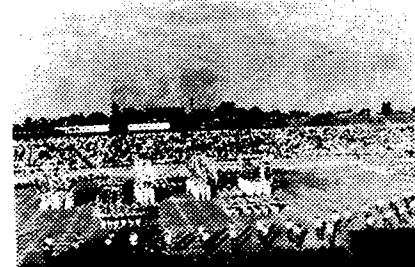
"Vi ste sproveli tu organizaciju i savjesno sproveste te sletove. Sproveste ih, ne tako da biste uniformirali omladinu i stvorili sive organizacione oblike, nego zato da biste se medusobno obogaćivali stečenim iskustvima. Vi činite velike naprave da pomognete da se naša zemlja brže i uspješnije kreće naprijed..."

"Mislim da je ovo dobar susret" — nastavio je dr. Bakarić — "jer pokazuje kakve su čvrste veze između tih drugova koji su prvi ustali da brane zemlju. Sisak je da taj prvi odred. Ono što je za njega karakteristično jest to da ga je dao bez direktnih, bez poziva, sam, na vlastitu inicijativu. Bio je to prvi partizanski odred u Hrvatskoj, a čini se i u Jugoslaviji..."

Nakon govora dr. Bakarića uz zvuke himne i podizanje sletske zastave počeo je trosatni program. Izvanredan dojam na brojne gledače ostavili su sudionici osnovnih i srednjih škola, radnička i seoska omladina Siska, Bihaća, Prijedora, Novog Mesta i Banjaluke, kao i prednici JNA.

Gradani Siska, grada domaćina, pokazali su vrhunac gostoljubivosti prema prijateljima iz hrvatskih republika.

I. Matijašević

Detalj sa sleta (D. Smernić)

ZAGREB PROSLAVA OBLJETNICA

HKD Sv. Cirila i Metoda proslavilo je neke najvažnije ovogodišnje obiljetnice objavljivanjem knjige "Obljetnice hrvatskih vježbana", te ciklusom prigodnih predavanja.

11. VI. održao je pozdravni govor glavni urednik Društva, prof. Radovan Grgec, a zatim je urednik prof. Stanko Tenšek govorio o značaju obiljetnica za budenje naše nacionalne svijesti. Dr. Vojimir Rabanović govorio je o Marku Maruliću u povodu jubilarne godine izlaska njegove "Judeite".

17. VI. o banu Jelačiću, prigodom 170. godišnjice njegova rođenja, govorio je urednik "Marulića" prof. Stjepan Krčmar, a o pogibiji Zrinsko-frankopanskog prof. Andelka Mijatovića, dok je prigodne pjesme recitirao Mirko Kovačević.

Predavanja se nastavljaju 24. VI. komemoracijom smrti Eugena Kvaternika u Rakovici i rođenja Ante Starčevića.

NARODNA MOLITVA NA RADICEVU GROBU

Savez studenata Hrvatske organizirao je 19. lipnja u Studentskom centru veličanstvenu priredbu u povodu stote obiljetnice rođenja hrvatskog velikana Stjepana Radića. Nakon uvodne riječi RENE HOLLOSA, predsjednika Odbora za kulturu SS Hrvatske o liču Stjepana Radića govorio je ZVONIMIR KULUNĐIĆ. On je evocirao uspomene na velikana hrvatske politike. Zatim je prikazan dokumentarni film iz života Stjepana Radića: bilo je doista dirljivo vidjeti nakon toliko godina zaborava živog nam Stipiću, pa makar i na filmskom platnu.

Potom je govorio ANTE PARADZIK, predsjednik SS Hrvatske, založivši se za ozivljavanje ideala Stjepana Radića.

Paradzikov govor nazočni su pozdravili snažnim odobravanjem. Nastup IVANA ZVONIMIRA ĆIĆKA, proektora Hrvatskog sveučilišta, bio je poseban doživljaj. Odjeven u slavonsku narodnu nošnju, Ćiđak je govorio o suvremenosti Radićeva djela za hrvatske sveučilištarce.

U svojem izlaganju — stalno prekidan poklicima odobravanja — prorektor je govorio o hrvatskoj sadašnjosti i budućnosti. Istakao je da je "strah najluči protivnik hrvatskog naroda". Straha se stoga moramo osloboditi. Ćiđak je uz podršku prepune dvoranje predložio da se u novom ustavu SR Hrvatske predviđi i mjesto Predsjednika hrvatske republike. Zatim je IVAN BORAS, studentski zastupnik u Hrvatskom saboru podnio zahtjev "da se brončani simbol zasluznog hrvatskog bana Josipa Jelačića vrati u prijestolnicu Hrvata na svoje mjesto".

Više od dvije tisuće nazočnih ustanovi na noge dugotrajnim poklicima burno je podržalo zahtjev.

U umjetničkom dijelu programa pjevao je VLADIMIR RUŽDAK uz glasovirsku pratnju STJEPANA RADIĆA, unuka slavnog hrvatskog vode. Potom su hrvatske narodne pjesme izvodile družine "Podgorac", "Sljeme", "Prigorac" i "Bosiljak", a hrvatska narodna kola izvelo je SKUD "Ivan Goran Kovačić".

Nakon govor je umjetničkog programa I. Z. ĆIĆAK je pozvao nazočne da se položi vijenac na grob Stjepana Radića. Mnoštvo je u dugačkoj povorci krenulo zagrebačkim ulicama pjevajući stare hrvatske pjesme i budnice. Prisutni gradani su se predružili sveučilištarima tako da je u dugačkoj povorci koračalo više od deset tisuća građana.

Na grobu Stjepana Radića, nakon otpjevane "Lijepu našek", govorio je DRAŽEN BUDIŠA, predsjednik SS Zagreba. Burno pozdravljen, BUDIŠA je aktualizirao

Radićevu misao u sadašnjem trenutku hrvatske povijesti. Potom je odusvijeno pozdravljen i I. Z. ĆIĆAK. Sveučilištarci i gradani podigli su u vis BUDIŠU, ĆIĆAKU i PARADZIKU srdačno im kličući. Ova uistina nevidena proslava hrvatskih sveučilištaraca završila je pjevanjem Hrvatske narodne molitve, što ju je prema tekstu Stjepana Radića uglažbio Josip Čanić.

M. Bradarić

STUDENTSKI DOM

»ANTE RADIĆ«

18. lipnja svečanom sjednicom Vijeća stanara Studentski dom "Cvjetno naše" promjenio je ime u Studentski dom "ANTE STARČEVIĆ". Na proslavi su bili nazvani Drazen Budija, predsjednik SS Zagreba. Pozdravni govor održao je Stejpan Sučić, član predsjedništva SS Zagreba.

M. B.

IZAŠAO JE

PRVI BROJ

HRVATSKOG ZNANSTVENOG ZBORNIKA

Zeleni pridonjeti promicanju hrvatske znanosti, Matice hrvatska, naša najstarija kulturno-znanstvena ustanova, pokrenula je HZZ; izlazi će najmanje dva puta na godinu, a posebno će nastojati, kako precizira Uredništvo u "Uvodnoj riječi", oko jedinstva znanosti, i nastojati okupiti stručnjake sa svih područja, posebno društvenih i duhovnih znanosti.

Iz sadržaja prvoga broja može se nazreti i tematska otvorenost zbornika: o "Chesteronovi knjizi o ortodoksi" objavljene fragment iz 1912. godine MIROSLAV KRLEŽA, "Opsegom povijesti hrvatskog jezika" bavi se R. KATIĆ, a o sličnosti Carla Goldonija, u povodu prijevođenja njegovih "Uspona" na hrvatski, piše F. Čale. O sedam posebnosti hrvatske kulture, u tekstu "Otvorenost hrvatske kulture", piše D. PEJOVIĆ, a dvjema temama iz novije naše povijesti bave se F. TUĐMAN (Slom vidovdanskog parlementarizma i državno-politička kriza Kraljevine SHS) i J. IVIĆEVIĆ (Održnice unitarističkog nacionalnog programa I i II Kongresa KPJ). O Engelsu piše D. RODIN (njegovom određenjem ideologije, znanosti i socijalizma), a o istaknutom hrvatskom pedagogu, Mariji Jambrišak, M. OGRIZOVIĆ. Povjesničari M. BRANDT i P. SELEM objavljaju dvije rasprave iz starije povijesti (prilozi o genezi neumanjejskog dualizma i pojedincima egipatskih božanstava na našem tlu), Zbornik obasiže preko 300 stranica. Urednici su S. Dodan, R. Katić i D. Pejović (glavni i odgovorni urednik), a u Uredničkom vijeću S. Babić, Z. Balešić, G. Gamulin V. Gotovac, I. Ivicic, S. Lipovčan, A. Marušić, Z. Posavac, M. Šicel i V. Švacov. Uspjelu likovnu opremu dao je H. Sercar. Kako obavještava uredništvo, drugi se broj HZZ-a nalazi već u tisku.

DOBITNICI NAGRADA

»V. NAZOR«

Ovogodišnje nagrade proglašene su 15. lipnja, a podijeljene 19. lipnja.

Za ŽIVOTNO DJELO nagradu su primili: SLAVKO BATUŠIĆ, povjesničar kazališta iz Zagreba, MARIJAN DETONI, ak. slikar, BLANKA DUŽANEC, keramičar, STJEPAN GOMBOS, arhitekt, KRSTO HEDEGOVIĆ, ak. slikar, LAVOSLAV HORVAT, arhitekt, VELJKO MARJIĆ, dramski umjetnik, BRANKO MARJANIĆ, filmski režiser, NIKOLA ŠOP, književnik, IVO TIJARDOVIĆ, skladatelj, te SAMOSTAN SV. MARIJE U ZADRU.

GODIŠNJE NAGRADA dobili su filmski režiser NIKOLA BABIĆ, likovni umjetnik JAGODA BUIĆ, skladatelj DUBRAVKO DETONI, ak. slikar ALBERT KINERT, književnik STANKO LASIĆ, kipar ZVONIMIR LONČARIC, redatelj MIRO MEDIMOREC, dizajner BRUNO PLANINŠEK, ak. slikar ZLATKO PRICA, arhitekt ANTE ROZIĆ, ak. slikar MILJENKO STANČIĆ, književnik ANTON SOLJAN, kazališni umjetnik FABIJAN SOVAGOVIC, te dva zagrebačka kazališta: GAVELLA i KOMEDIJA.

I. S.

SPLIT

NAGRADA

»SLOBODNE DALMACIJE«

Ovogodišnja Nagrada za umjetnost dnevnika "Slobodne Dalmacije" pripala je, većinom glasova stručne žirije, dipl. ing. arh. ANTI ROZIĆU iz Makarske za arhitektonski projekt i izvedbu objekta hotela "Berulia" i Turistički centar u Brelima.

U najuži izbor ušli su još: IVO BREŠAN za dramu "Predstava 'Hamleta'" u selu Mrduša općine Blatuša, Zvonimir Buljević za prozna djela "Zli otoci" i "Ožiljci" i Vasko Lipovcu za samostalnu izložbu u Zagrebu.

Nagrada, koja se dodjeljuje već treću godinu, pada na dan obiljetnice izlaženja "Slobodne Dalmacije" 17. lipnja.

T. L.

ŽUPANJA

U SPOMEN S. RADIĆU

U velikoj dvorani kina "Mladost" 11. lipnja na svečan način proslavljena 100. godišnjica rođenja Stjepana Radića, pod pokroviteljstvom FRANJE HUBERA, predsjednika Skupštine općine; prisutno je oko 800 građana iz mesta, okolnih sel, a došao je i prepun autobus iz Vidovice, selo iz susjedne Bosne. Ne pamti se da je ikada bio tolik posjet u dvorani od njenje izgradnje.

</

SA SJEDNICE OPĆINSKE KONFERENCIJE SKH I SSRNH

U Đakovu — pozitivno

Na zajedničkoj sjednici Općinske konferencije SKH i Općinske konferencije SSRNH Đakovo, što je održana 12. lipnja ove godine, pozitivno je ocijenjen rad Matice hrvatske u Đakovu. U glavnem referatu Općinskog komiteta SKH, pod naslovom »O nekim aktualnim pitanjima društveno-ekonomskog i političkog života u komuni, o Matici hrvatskoj u Đakovu« rečeno je ovo:

»Rad MH za ovo kratko vrijeme mogao bi se ocijeniti kao pozitivan, što je nedavno zaključio i OK SKH Đakovo. Organiziranjem književne večeri proslava 300. obljetnice pogibije Zrinskih i Frankopana kao i skora proslava 100. obljetnice braće Radić, očito se pokazuje zadružaj rada MH — njegovanje hrvatske kulturne baštine i održavanje nacionalne svijesti hrvatskog naroda. Osnivanje MH u Đakovu kod nekih je gradana izazvalo sumnju o osnivanju neke šovinističke organizacije, kojoj je cilj izazvati nacionalnu netrpeljivost, poglavito Hrvata i Srbu. Dosadašnji njezin rad pokazao je da su takva razmišljanja bile zablude, a ponekad i insinuacije, koje su često same pravile nacionalne probleme, tako ih faktički nije bilo. Nošenje hrvatskih grbova i nacionalnih zastavica, pjevanje rodoljubnih pjesama pripisuje se osnivanju MH u Đakovu. Točno je da je MH najstarije hrvatsko kulturno-prosvjetno dušto, koje u svom radu mora nositi i političku obilježju, utoliko ukoliko je kultura politika, i obrnuto (npr. proslava nacionalnog borca za Hrvatsku — političara Stjepana Radića), ali do sada MH u Đakovu nije djelovala u smislu kreiranja osnovne političke linije. Međutim, moramo se energetično suprotstaviti nekim mišljenjima, a među njima možda i mišljenjima komunista, da nošenje grba ili pjevanje hrvatskih rodoljubnih pjesama posvećenih ovoj ili onoj ličnosti kvalificiramo kao hrvatski šovinizam. Svi oni koji tako misle trebali bi ispitati svoju nacionalnu poziciju.

Još je manje istina da je osnivanjem MH počelo isticanje nacionalnih obilježja, jer je to bilo evidentirano i prije 6. XII. 1970., kada je bila osnovana MH u Đakovu. Uključivanjem komunista u rad MH u Đakovu stvorit ćemo, sigurno, perspektivu da MH stvarno ostane na pozicijama X. sjednice CK SKH i političkoj platformi Saveza komunista, a i do sada u Upravnom odboru djeluje nekoliko i staknutih društveno-političkih radnika, i komunista i nekomunista. Isto tako, treba se energetično suprotstaviti eventualnim nacionalističkim ekscesima pojedincima koji to poistovjećuju s MH. Nekakav nacionalistički istup ili istup pojedinca člana MH nije istup MH u Đakovu, nego njegov osobni, pa ga tako treba i okvalificirati. Uopćavanje i generaliziranje ne vodi rješavanju problema. Mislimo da treba pozdraviti inicijativu MH o skorom osnivanju knjižare MH u Đakovu, koja će sigurno pridonijeti afirmaciji hrvatske kulture šireći knjige i časopise među pučanstvo. Isto tako i davanje knjiga gradskoj knjižnici na uporabu što ih je MH prikupljala u vrijeme osnivanja seoskih knjižnica i čitaonica potvrđuje ideju da bi nakon izgradnje Doma MH Gradsku knjižnicu trebalo staviti u sastav tog doma. Smatramo da je MH u Đakovu još uvijek u organizacijskom sredenju i bez strogo određenog programa rada, pa bi bilo dobro da se ti organizacijsko-programatski problemi što prije srede. Ne bi bilo naodmet da sve Matice u Slavoniji održe sastanak na kojemu bi zajednički raspravile o načinu svoga rada. Možda bi ovaj skup trebala inicirati upravo MH u Đakovu.«

M. J.

DUBROVNIK

Važan čimbenik u kulturnom životu

U posljednje vrijeme Matica hrvatska u Dubrovniku postaje važan čimbenik u kulturno-prosvjetnom životu dubrovačkog kraja. Osnivanje novih povjereništava u mjestima dubrovačke općine, predavanja kulturnih, znanstvenih i društveno-političkih radnika na Katedri Matice, prolaska obiljetnicu istaknutih Hrvata, te izdavačka djelatnost, najvažnije su aktivnosti Matice hrvatske u Dubrovniku. Pored ranije osnovanih povjereništava u Kuni na poluotoku Pelješcu, Gradići i Župi Dubrovačkoj, prije kratkog vremena konstituirana su povjereništva u Cilipu, Stonu i Slanome. Osim organiziranja predavanja znanstvenika koji posjećuju Dubrovnik, povjereništva imaju zadaću razvijati i proširivati prilično umjertvljenu kulturno-prosvjetnu djelatnost na izvanzgradskom području. Uskoro će Matica hrvatska u Dubrovniku osnovati još neka povjereništva. Osobito se s nestrpljenjem očekuje ustrojstvo Matice hrvatske u gradiću Cavatu.

Casopis »Dubrovnik«, što ga već dugi niz godina izdaje Matica hrvatska, razvio se u posljednje vrijeme u jednu od najboljih periodika te vrste u Hrvatskoj. Članici istaknutih znanstvenika o trenutnoj političkoj situaciji u našoj zemlji, književni prilozi, te znanstveni radovi o dubrovačkoj prošlosti, osiguravaju časopisu sve veći broj čitatelja. Zbog velike interesa javnosti »Dubrovnik« će od ove godine izlaziti u šest brojeva na godinu, umjesto četiri broja, kako je bilo do sada.

Tijekom proljeća na Katedri Matice hrvatske u Dubrovniku održano je ukupno 15 predavanja. Između ostalih izlagali su Ivo Frangeš, Vlado Gotovac, Marko Veselić, Miko Tripalo, Andrija Dujić, Josip Sentija, Juraj Andrassi i drugi.

Na nedavnom plenarnom sastanku članova radnika Matice hrvatske u Dubrovniku rečeno je da je aktivnost Matice u dosadašnjem razdoblju bila plodna i politički dobro usmjereni, te da s takvim radom treba i dalje nastaviti. Istaknuto je, nadalje, da u rad Matice treba što više uključiti srednjoškolsku i studentsku mladež. Članovi radnici Matice hrvatske podržali su prijedlog Društva prijatelja dubrovačke starine da se u Dubrovniku otvore odjeljenja klasične gimnazije, jer tako naobraženih kadrova danas u Dubrovniku ima veoma malo. Posebna je teškoća u tome što Matica hrvatska nema vlastitih društvenih prostorija u kojima bi članovi mogli još znatnije razvijati kulturnu djelatnost, pa je u tom smislu apelirano na društveno-političke organizacije Dubrovnika da se taj problem što prije riješi.

P. Čupić

VARAŽDIN

Raznolika aktivnost

Već duže vrijeme osjeća se u Varaždinu organizirana i plodna aktivnost Matice hrvatske, koja se očituje u brojnim akcijama u kulturnom i društvenom životu. Matica hrvatska bila je jedan od organizatora svečane akademije u povodu izlaska knjige »Danice Ilirske«. Na akademiji je govorio prof. dr. Ivo Frangeš o Ljudevitu Gaju, koji je jedan dio svoga života proveo na školovanju u Varaždinu. U umjetničkom dijelu programa osobito je bio zapažen nastup netom osnovanog mješovitog pjevačkog zbora Matice hrvatske. Nedavno je Upravni odbor Matice hrvatske odborio da se zbor nazove imenom Ivana Padovca.

U povodu proslave tristote obljetnice pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana Matice je hrvatska organizirala predavanje o književnim značajkama romana »Urota zrinsko-frankopanska knjiga«, a predavač je bio prof. dr. Miroslav Šicel. Proslavi se pri-

družilo i Narodno kazalište »August Cesarec« dramskom kronikom »Zrinski-Tita Strozzi«. Varaždinska je Matica sudjelovala i u organizaciji središnje proslave u Čakovcu, gdje je nastupio i Matični zbor.

Za izgradnju auto-cesta Zagreb — Split i tunela kroz Učku Matica hrvatska iz Varaždina već je uplatila 1.000 dinara. Osim toga, 17. je svibnja održana priredba u korist tim akcija. Nakon uvodne riječi narodnog zastupnika Janka Peherde govorio je prof. Radovan Jandrasić o značenju tunela kroz Učku i buduće auto-ceste Zagreb-Split za daljnji ekonomski i kulturni napredak Hrvatske. Na priredbi je nastupio zbor Matice hrvatske »Ivan Padovac«, zbor RKUD »Sloboda« i nekoliko uglednih instrumentalnih solista. Ista je priredba ponovljena 28. svibnja u Novom Marofu, čak s većim finansijskim efektom, a održat će se i u Ludbregu i u Ivancu. Zbor Matice hrvatske »Ivan Padovac« nastupiće na festivalu amaterskih zborova u Petrinji i na proslavi 490. obljetnice osnivanja škole u Varaždinskim Toplicama.

Ogranci Matice hrvatske u Varaždinu, Čakovcu i u Koprinici zajednički počeli časopis »Hrvatski sjever«. Prvi je broj upravo u tisku, a izaći će u toku mjeseca lipnja. Matica hrvatska u Varaždinu izdavač je zbirke »Haiku poezija« Z. Petrovića, a angažirat će se i u potvratu da se objavi foto-monografija grada Varaždina.

Zaključeno je da se u suradnji s RKUD »Sloboda« dostoјno obilježi trideseta obljetnica podizanja ustanaka u Hrvatskoj. Pribrojimo li tome nedavno održano predavanje prof. Baučića o vanjskoj migraciji hrvatskog stanovništva, s posebnim osvrtom na okolicu Varaždina i na Medimurje, te veliku angažiranost članova na popularizaciji Hrvatskog tjednika i ostalih Matičnih izdanja, onda smo naznačili sadašnje oblike djelatnosti Matice hrvatske u varaždinskoj kulturnoj sredini.

I. Z.

SENJ

Inicijativa za osnivanje ogranka Matice

Slično kao i u drugim gradovima i mjestima u SR Hrvatskoj, tako je i u Senju pokrenuta inicijativa da se osnuje središte Matice hrvatske, gradu koji je ujviječio bio svjetla točka u povijesti hrvatskoga naroda u kulturnom i u političkom pogledu. Za tu se akciju pokazala potreba jer Senj, unatoč svoje kulturne tradicije, kulturno stagnira. Nekad kulturno središte svoga kraja, danas je Senj provincija.

Sa žaljenjem se mora utvrditi da za tu inicijativu nema u svih razumijevanja, iako ju je najveći dio senjske javnosti najtoplijie pozdravio. O tome svjedoči podatak da se u cijela dva dana u Matici hrvatsku učlanilo preko 200 članova.

Ogranak Matice hrvatske u Senju bit će prvi Matični ogrank na području od Rijeke do Zadra. Matica će hrvatska u Senju osigurati stalnu kulturnu djelatnost. Ali, kako će sve to uspjeti ne ovisi o pojedincima koji su pokrenuli ovu inicijativu već o tome hoće li je senjska javnost podržavati kao do sada.

I. M.

ZADAR

Rasprava o »Zadarskoj reviji«

Upravni odbor Matice hrvatske u Zadru organizirao je otvorenu raspravu o »Zadarskoj reviji«, jedinom časopisu koj izlazi u nekada tako velikom središtu Hrvatske. U izravnoj raspri, u trenutku i veoma oštrog, govorilo se o časopisu, jeziku u njemu, suradnicima, tematice i najposljednje o tome kakav bi trebao biti ubuduće. Prezentacija tema, izbor suradnika i jezik bili su središnja tema razgovora. Konstatirano je da su suradnici »Zadarske revije« uvijek iste osobe; istina, nitko nije negirao njihov znamstveni kvalitet ili umjetničku vrijednost. Jezik je nečist jer mnogi suradnici »Zadarske revije« pripadaju različnim jezičnim područjima. Stoga bi trebalo angažirati lektora da ujednačuje jezik časopisa u duhu hrvatskog književnog jezika. Bilo je i konkretnih prijedloga. Može suradivati tko god za rad ima volju, ali bi problematika koju obraduje, ukoliko nije književni prilog, morala biti usko vezana sa Zadrom i južnom Hrvatskom. Govoreći o suradnji mlađih kulturnih radnika, preporučeno je da se nametnu kvalitetom, a ne negodovanjem i neradom. Zadar ima nešto više od 40 doktora nauka, ali malo koji od njih, na žalost, suraduje u Reviji, već svoje radove objavljuju izvan Zadra u drugim časopisima. Trebalо bi osigurati veća sredstva za časopis, kako bi se suradnici mogli realnije nagraditi za svoj trud. Prihvaćena je ostavka dosadašnjeg glavnog urednika dra Dinka Foretića, koji ju je dao zato što smatra da ne bi mogao udovoljiti zahtjevima što su utvrđeni u raspravi.

Za novoga glavnog urednika Revije predloženo je književnik Ivan Aralica, koji će uskoro pred Izdavačko vijeće i upravni odbor Matice hrvatske u Zadru ići s prijedlogom programa daljnje rada Zadarske revije.

M. Vasilj

Kratke vijesti

PREDSJEDNIK MATICE HRVATSKE U IMOTSKOME

U Imotskom, središtu Krajine potkraj svibnja boravili su poznati hrvatski kulturni radnici: prof. dr. Ljudevit Jonke, prof. Nerkez Smailagić, pedagog Ivan Leko i redatelj Antun Vrdoljak. Dok su Leko i Vrdoljak zagrebački Imočani, za Jonku i za Smailovića bio je to prvi susret s Imotskom krajnjom. Njihovim zanimljivim predavanjima prisustvovalo je oko četiri stotine imotskih prosvjetnih radnika, zatim predstavnici društveno-političkih organizacija, predsjednik općinske skupštine, sekretar komiteta, predsjednik OK, te savezni poslanici i narodni zastupnici u Saboru. Ugledni gosti pozdravili su izgradnju Doma Matice hrvatske u Imotskom, obećavši i svoju pomoć. Matica je hrvatska u Imotskom osnovana u prosincu prošle godine, a sada već broji 1800 članova. (B. T.)

... I U BJELOVARU

Na poziv Matice hrvatske u Bjelovaru je 2. lipnja gostovao predsjednik Matice hrvatske, prof. dr. Ljudevit Jonke. U dvorani (najvećoj u Bjelovaru!) s 250 mjestima okupilo se više od 400 građana. Nakon uvodnog izlaganja prof. Josipa Kurtaka o osobi i djelu Ljudevita Jonke, predsjednik je Matice hrvatske govorio o temi »Hrvatski jezik danas«. Tijekom svojeg boravka u Bjelovaru predsjednik se Matice hrvatske zanimalo za djelovanje bjelovarske Matice i za aktualne društvene probleme u Bjelovaru i njegovoj okolici. (M. T.)

karte na stol

Natječaj o temi Ogulin

Zamislite natječaj na temu prošlosti Ogulina, s ovakvim uvjetima:

1. u tekstu se ne smije spomenuti da je Ogulin u Hrvatskoj, niti uopće upotrijebiti riječ Hrvatska,

2. u tekstu se ne smije spomenuti da je Ogulin pripadao hrvatskim velikašima Frankopanima,

3. prednost u natječaju imaju radnici Zavičajnog muzeja u Ogulinu.

Rok natječaja: Dan ustanka naroda Hrvatske

Nagrada: Šišicev »Pregled povijesti hrvatskog naroda«

U želji da pomognemo natjecateljima kako bi udovoljili teškim uvjetima natječaja, upućujemo ih na prospekt Zavičajnog muzeja u Ogulinu. Autoru toga prospekta uspijelo je upravo ono što se običnom gradaninu čini nemogućim: na šezdesetak redaka i sa eca 4000 znakovima napisao je kratku povijest ogulinskog grada a da pri tom NI JEDANPUT NIJE SPOMENUTO DA JE TAJ GRAD U HRVATSKOJ, da su Frankopani hrvatski velikaši, da je riječ o hrvatskoj povijesti i hrvatskom narodu. Tek na jednom jedinom mjestu on nas obavještava kako je Ogulin (potkraj 16. st.) bio sjedište 13. kapetanije u Hrvatskoj krajini — i to je sve. Inače iz teksta vidimo da je sama gravđevina spomenik »opće-jugoslavenskog« značaja, da je Bernardin Frankopan dao sagraditi utvrdu, da »vlasnik Ogulina Stjepan Frankopan« nije mogao odolijevati turskim navalama, pa je Ogulin pao u »kraljevske ruke«, ali o tome tko su ti Frankopani, gdje se nalazi Ogulin, kome je pripala Vojna krajina nakon razvojenja, čiji su to kraljevi držali Ogulin, itd. — o tome nas prospekt ne obavještava, već prepušta enigmatičarima da to riješe.

Preporučili bismo Muzeju da u novom izdanju prospekta izvede Frankopane, Ogulin i Hrvatsku iz anonimnosti.

PITANJA Drugu Ibrahimu Latifiću, generalnom direktoru Saveznog zavoda za statistiku

Poštovani druže Latifiću,
O tome da popis naših radnika u inozemstvu nije izvršen kako valja već smo pisali. Novo svjedočanstvo nalazimo u »Borbici od 17. lipnja 1971. koja dokazuje da samo u Zapadnoj Njemačkoj ima toliko na-

ših radnika, koliko ih vaš Zavod bilježi ukupno u inozemstvu. »Borba« tvrdi slijedeće:

»Popis naših radnika u inozemstvu nije tačan, jer više tisuća naših ljudi koji su u inozemstvu s kompletnim obiteljima, nije popisano. Konzulati, suviše opterećeni redovitim poslovima, nisu stigli to učiniti pogotovo što je od 1. do 15. aprila bio kratak rok.

Ovo tvrdi rukovodilac kluba jugoslavenskih radnika u Stuttgartu Siniša Hrestak, do nedavno šef kluba u Švicarskoj, koji je ovih dana posjetio 'Borbu'.

Samo u pokrajini Badvitemberg ima 140.000 Jugoslavena. U glavnom gradu ove pokrajine — Stuttgartu ima ih 40.000, a među njima je u nekoliko tisuća radnika s obiteljima.

Ovih dana tamošnja policija objavila je da u Zapadnoj Njemačkoj ima 515.000 Jugoslavena. Osim toga, zna se da ih 70.000 radi na erno, što znači da ih policija nije registrirala jer se kriju, pošto se sada, prema dogovoru s Jugoslavijom, radnici primaju samo legalnim putem — preko zavoda za zapošljavanje. Dakle, samo u Njemačkoj ima oko 600.000 radnika, a u službenom popisu Jugoslavije tvrdi se da ih u inozemstvu ima ukupno 620.000. A što je s onih 25.000 u Švedskoj, 70.000 u Francuskoj, 40.000 u Austriji, po pet do osam tisuća u zemljama Beneluksa i 300.000 sezonača iz Slovenije i Hrvatske koji preko ljeta borave u inozemstvu.

Po mišljenju Siniše Hrestaka, čovjeka koji odlično zna prilike u većini od 40 klubova naših radnika širom Evrope, istini su mnogo bliže procjene o tome da je u inozemstvu 900.000, pa možda i milijun Jugoslavena, a ne 620.000, kako to predstavlja statistika.

Molimo Vas da obavijestite javnost koliko se stvarno naših radnika nalazio na dan posljednjeg popisa u inozemstvu, i tko je odgovoran da stotine tisuća naših ljudi nije evidentirano. Ovo nije samo statistički problem, nego se radi o elementarnim interesima naših naroda. Ta je brojka bitna za čitavu našu politiku razvoja. Da bismo do te brojke došli, dali smo milijarde na ime troškova popisa.

Inspektoratu tržišta SR Hrvatske, Zagreb

Poduzeće »Inter-export« iz Beograda prisiljava »Inex-Duillovo«, samostalnu organizaciju udrženog rada u Splitu, da robu ne nabavlja iz lokalnih izvorâ, nego isključivo od stanovitih proizvodača koje »Inter-export« odredi (npr. Inex-pivo iz Vršca ili rakiju klekovaču). Iz centrale poduzeća naredeno je da se premjesti na drugo radno mjesto svaki radnik koji ne podrži diskriminaciju onih proizvodača koje ne podržava sektor za unutrašnju trgovinu »Inex-turist«.

Ovako grubo narušavanje jedinstva tržišta i diskriminacija velikog broja radnih organizacija ne može se opravdati nikakvim internim, organizacionim, a pogotovo ne gospodarskim razlozima i potrebama.

Ovome, a i drugim primjerima grubog narušavanja jedinstva tržišta i propisa, čitali smo u »Analizi uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na primor-

skom području SR Hrvatske«, koju je izradila Služba društvenog knjigovodstva Hrvatske.

Molimo Vas da obavijestite javnost što ste poduzeli u ovom slučaju.

Nema prostora za hrvatsku čitaonicu?

Iako postoji i želja i potreba, u Vukovaru se ne može osnovati hrvatska čitaonica, jer — kažu — nema prostorija. Međutim, ovakav se »izgovor« čini čudnim svakome tko zna da su svojevremeno Hrvati u Vukovaru izgradili najljepši dom u okolini, sa kazališnom i koncertnom dvoranom.

Ista dvorana nedavno je preuređena za potrebe kazališta, no ono je radio i životarilo tek kratko vrijeme. U ovom renoviranju uklonjena je panorama Vukovara, rad prof. Renarića, koja se nalazila iznad pozornice. Također je, s balkona, uklonjen i veliki ugradeni povijesni hrvatski grb. Na pročelju zgrade danas nema ni natpisa »Hrvatski dom«, a tako ni spomen-ploče postavljene u tisućugodišnjici hrvatskog kraljevstva (1925). U istome domu, s ulice, nalazila se Hrvatska čitaonica. Danas taj prostor služi u druge svrhe.

Znaci su skinuti, zgrada Doma postoji, ali — nema prostorija za obnovu hrvatske čitaonice. Čini nam se: ipak nešto nije u redu.

Koprivnički biseri

Vožnja u »jednom smeru«

U središtu Koprivnice, ispred hotela »Turista«, na Trgu Republike, već godinu dana stoji prometna oznaka s natpisom: »Jedan smer«, i nitko je ne mijenja. Koliko nam je poznato, nadležni drugovi primaju osobni dohodak u SR Hrvatskoj i morali bi voditi više brige o jeziku na javnim mjestima, a ne voziti u »jednom smeru«.

Ah, ti natječaji...

Komisija za izbor i imenovanje Skupštine općine Koprivnica raspisala je prije kratkog vremena natječaj za popunjavanje radnog mjesta direktora Centra za informacije, sa slijedećim uvjetima:

1. VSS i dvije godine prakse u novinarstvu, ili

2. Viša SS i pet godina prakse u novinarstvu,

3. SSS i osam godina prakse u novinarstvu.

Na ovome je ostalo, a čudimo se da nije navedena i četvrti mogućnost: NEPISMEN S PETNAEST GODINA PRAKSE U NOVINARSTVU!

Ista komisija, pogadate, predložila je Općinskoj skupštini kandidata koji ispunjava uvjete iz treće točke.

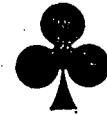

Cudovišni pojac

»Pravoslavlje« od 10. lipnja donosi veliku reportažu profesora Beogradskog fakulteta u Beogradu dr Lazara Milina o turneji »Hora studenata teologije«, kojima je on bio voda puta. »Put kroz krajeve drevne srpske države« zanosi ga, a »istorijske reminiscencije izazivaju uspomene koje lete kroz vreme bez ikakvih prepreka.« Zaista, da njezine »istorijske reminiscencije« nemaju nikakvih ograda, nije se teško uvjeriti. Svi crnogorski samostani su srpski samostani, sve što je crnogorsko, to je ponajprije srpsko. Hercegovina je »dedovina Svetog Save«, Dubrovnik ga općinjava svojom ljepotom i daje puni zamah njegovim »reminiscencijama«. Uostalom, poslušajmo njegov zanos: »Oko 17 časova stigosmo na teritoriju stare Dubrovačke republike. Sve je tu raspevano, ali gospodski raspevano i naš kamp-hotel Rašice na Lapadu, i more, i krš, i zelena obala, i 'crveni feral' gde ono dvoje iz pesme zakazaše randevu, tamo na rivi; i stari srednjovekovni Stradun koji ostavlja utisak izrazitog srednjovekovnog rimokatolicizma, iako uveče, kad smo preko njega prešli, nismo sreli nijedno svešteno lice. A nije ni čudo što je tako. U tom starom gospodskom gradu rimokatolička vera je uvek dominantna, a dugi niz vekova čak i jedino dozvoljena. I gle čuda! Taj grad je sve do pre pedesetak godina biv živi demanti teže da Srbi mogu biti samo pravoslavne vere, i da je pravoslavna vera 'srpska' vera. Jer preci današnjih Dubrovčana iako vatreći rimokatolici, izjašnjavali su se i osećali se Srbima.«

Pohvalivši pjevački zbor Bogoslovske fakulteta iz Beograda dr Lazar Milin nadodao je: »A kad ga još popune solisti i pevači iz drugih horova, kao što je bio slučaj prilikom ove turneje, onda taj hor predstavlja jedno muzičko telo čija se pesma može slušati bez umora i predaha.«

Na spomenutoj turneji dr. Lazar Milin bio je, čini se, najglasniji »pevač iz drugih horova«, saznao što njegovo pojanje nije »silna reka čiji se huk čuje nadaleko« i ne predstavlja sa zborom »jedno muzičko telo čija se pesma može slušati bez umora i predaha«. Pjesme dr. Lazara Milina i sličnih pojaca iz »drugih horova« već davno su otpjevane i danas se doimljaju čudovišno.

Elias Canetti

KNJIŽEVNIK I FILOZOF

Austrijski književnik i znanstvenik Elias Canetti, koji je nedavno, na poziv Austrijske čitaonice u Zagrebu, posjetio Jugoslaviju – u nas je gotovo nepoznat. Razlog je tomu što ništa od njegovih djela nije prevedeno na hrvatski. Canetti je, međutim, počevši 1932., objavio tri drame (»Svabak«, 1932.; »Komedijska toština«, 1934.; »Odredeni smrću«, 1952.), jedan opširni roman pod naslovom »Zator« (»Die Blendung«), 1935., nekoliko eseja, te jednu veliku studiju o Kafka (»Drugi proces, Kafkina pisma Felicij«, 1969.); objavio je putopis kroz Maroko (»Glasovi iz Marakeša«, 1967.), dvije knjige zapisa osegeom i sadržajem sličnih Krlezinim »Davnini danićima«, te temeljni socio-ško-psihološki rad »Masa i moć« (1960.).

Tko se bavi djelom i životom Elias Canetti, bit će začuđen paralelitima s jednim drugim književnikom-filozofom koji je, doduše, dvadeset godina stariji, ali koji ipak pripada istoj književnoj generaciji. To je Hermann Broch (1886-1951.), autor mnogobrojnih djela i poznatog romana »Smrt Vergila«. Oboje su svoje najvažnije intelektualne poticaje poprimili u Beču od Karla Krausa i Sigmunda Freuda; njih ne zanimaju samo književnost nego i prirodne znanosti i filozofija – obojica su, naime, studirali matematiku, filozofiju i psihologiju; obojica moraju – kao poznati intelektualci židovskog podrijetla – pobjeći iz Beča i emigrirati kad nacionalocijalisti preuzimaju vlast i u Austriji; i na kraju, obojica se – a to je već zapanjujući paralelizam – intenzivno bave pojmom mase; Broch prvenstveno psihologom mase, a Canetti još šire, tj. i njezinim socio-ško-psihološkim, antropološkim, filozofskim i psihološkim izvorima. U tom znanstvenom radu Canetti je psihologiju i sociologiju plodno obogatio svojim neposrednim i temeljitim pristupima.

Kad se govori o Canettiju, ne može se odijeliti filozof od književnika: oba čine jedinstvenu cjelinu, iako je svaki za sebe razumljiv i zaokružen, no krug problema isti je za jednoga i drugoga. Osnovni je problem određivanje vrednota našeg doba, u kojem se svjetovi smjenjuju brže no ikada prije. Time čovjek gubi svoj kontinuitet, svoju predanu funkciju – gubi svoj smisao u otu- denom svijetu i kozmosu uopće. Čovjek odba-

čen od svijeta sve više se povlači u sebe, u s v o j svijet; on postaje specijalistom koji priordan kontakt s realnim svijetom oko sebe više ne pozna, koji na taj način postaje nesposobnim za pravu ljudsku komunikaciju i koji se boji dodira sa stranim svijetom. Ukratko: kako ljudi gube svoj svijet, oni istodobno gube i sami sebe. Ta spoznaja, iz koje proizlazi očajna borba za ljudski opstanak u otuđenom svijetu, veže Canettijevu djelu ne samo uz Brocha nego isto tako uz drugu dvojicu njegovih zemljaka i suvremenika: Roberta Musila i Franza Kafku.

Svi ti pisci traže jednu novu osnovnu orientaciju i pokusavaju stvoriti jedan književni lik koji bi nadindividualno i simbolično predstavio svoje, tj. njihove vrijeme, krvrost i kolebljivost kojega svi njihovi protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocka; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettijevu romanu »Zator«.

Rasap ljudskoga društva, koji je tipičan za sve tu autore, kod Canettija se temelji na rasapu samega jezika, što mu je otkrio Karl Kraus. O tome je Canetti rekao slijedeće:

»Zahvaljujući Karlu Krausu ja sam počeo shvatiti da svaki pojedinac posjeduje svoju jezičnu fisionomiju kojom se on razlikuje od svih drugih. Shvatio sam da ljudi jedni drugima govore, no da se ne razumiju; da su njihove riječi samo udarci koji se odbijaju o riječi drugih. Nema veće obmane od ove da je jezik sredstvo komunikacije među ljudima.«

Kako su spomenuti djela Kafka i Musila tek u novije vrijeme našla na puno razumijevanje, tako je i Canettijev roman »Zator«, nakon dva gotovo nezapažena izdanja 1935. i 1948., tek u svom trećem izdanju 1964., osvojio i uzdrmalo kritičare i publiku. Proces dubljeg sagledavanja Canettijeva sveukupnog djela zapravo je tek otpočeo. Time je još jednom potvrđena konstatacija da je pravi umjetnik – »Naslonivši uho na šutnju što ga okružuje i muči – uvijek nosilac tek dozajeca.«

Rupprecht Slavko Baur

Iz šutnje koja okružuje...

RAZGOVOR S ELIASOM CANETTIJEM

P. Gospodine Canetti, rođeni ste 1905. u Bugarskoj, a u svojoj ste roditeljskoj kući naučili ponajprije španjolski, zatim katalonski, a tek onda, nešto kasnije, njemački kao četvrti jezik. Danas bi jezicima pedagozi takvu mješavinsu smatrali štetnom za razvoj jezične sposobnosti.

U Vašem romanu »Zator« (»Die Blendung«) značajnu ulogu igra pitanje komunikacije, tj. razaranja komunikacije uslijed stanovite pometnje života. S tog razloga bilo je moguće da američki i francuski prijevod romana izade pod naslovom »Kula babilonska«. Moje pitanje glasi: Je li Vaša osobna etičko-pozitivna snosilač s problemom – kao što je to rekao jedan kritičar – »babilonske pometne jezike?« Je li Vama njemački jezik bio jedini mogući jezik kao jezik Vašeg pojeničkog izraza?

O: Na to bilo morao reći da je naslov »Kula babilonska«, izabran za američko i francusko izdanje, bio privremeni i kratkotrajan, tako da je kasnije izmijenjen i da ga danas nijedno ne nema. Uz sve što sto roman »Zator« upućuje svakako i u smjeru babilonske pometne jezika. No, ne mogu reći da je činjenica što sam sada odrastao u četiri jezika pridonijela mom bavljenju nemogućnost komunikacije između ljudi. Naprotiv, ja čak vjerujem da mi je činjenica što sam bio u mogućnosti okretno naučiti te četiri jezika i sto sam ih neprestano usavršavao lektiru i razgovoru u obitelji, da mi je ta činjenica, dakle, izostala oječaj za mijesec jezika, koje sam doista doživio u Beču. Tada, u Beču, postalo mi je jasno da svaki čovjek govoriti u privatnim jezikom, koji ga dijeli od drugih. Ipak bih Vama radio još rečak kako mi je njemački jezik postao najvažniji jezikom. To je vrlo osobna stvar, te je mogu objasniti samo ako ispratim ponešto iz svog najvažnijeg života.

Moji su roditelji kada djece bili poslani u Beč na škole. Oni se tada još nisu poznavali, a oboma je vrlo mnogo znalo Burgtheater. Njihova sjecanja sačinjavali su veliki dijelom dojmova iz Burgtheatra. Kad su se kasnije, u Bugarskoj, upoznali i vjenčali, upravo u tomu je bilo zadržalo iščitno što ih je blizilo, te su oni stoga običavali i dalje među sobom govoriti njemački. Moglo bi se reći da je bio njihov osobni, tajni jezik. Mi dječa nismo ih razumjeli. A ja sam odvrijek bio vrlo zainteresiran, a više od drugih, i kad sam čuo svoje roditelje kako govore njemački, za mene je to značilo muku na razumjeti što oni govore. Oni me nisu htjeli odmah naučiti tom jeziku, nego su ga čuvali za kasnije, te bih ih običavati dolaziti u pokrajnju sobu i za sebe uvježbavati njemačke rečenice koje sam čuo ili bio čuo, a da ih nisam shvaćao; bila je to za mene neka vrsta farabrog jezika. Time je njemački za mene vrlo rano stekao sasvim izuzetno značenje i privlačnu moć. A kako mi je bio najnajezumljiviji, smatram sam ga istodobno i najljepšim jezikom. Sva do danas ostale su mi u glavi neke riječi, za mene posebno nabijene afektom.

Kasnije su me moji roditelji preselili u Englesku, gdje mi je vrlo rano umro otac, takođe majka odluči preseliti u Beč u grad koji je najviše voljela. A da bih u Beču mogao ići u školu – i na putu prema Beču kratko smo se zadržali u Švicarskoj – i u roku od tri mjeseca naučila me njemački. I to na tako silovit, gotovo nasilna način da sam ja, jednostavno iz ljudavu prema njoj i iz straha od nejzinog negativnog suda, taj jezik zaista i naučio u tri mjeseca. Tada sam u Beču mogao odmah ići u školu, i tada je njemački postao za mene najvažniji jezikom, i nikada nisam pomislio pisati kojim drugim, iako sam kod kuće uvećao i druge jezike. Dakle, to je doista takođe da je njemački za mene isprav bio tajni, magični jezik koji nisam razumio, a zatim jezik kojem me je, nekom vrtom nasilja, vrlo brzo naučila moja majka. Njemački je dakle moj materinski jezik u pravom smislu riječi.

Svi ti pisi traže jednu novu osnovnu orientaciju i pokusavaju stvoriti jedan književni lik koji bi nadindividualno i simbolično predstavio svoje, tj. njihove vrijeme, krvrost i kolebljivost kojega svi njihovi protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocka; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettijevu romanu »Zator«.

Zanimanje za Kinu

P. Već se često upućivalo na mnoge veze koje se daju između iz Vašeg velikog romana »Zator«, izdanog 1935. i Vašeg djela »Masa i moć«. A upućivali ste i sami. S tim u vezi, čini mi se zanimljivo što je prof. Kien, protagonist romana, sinolog. Poznat je da Kinezi predstavljaju najveću »masu«, te je nakon kraja stoljeća strah od tzv. tvrde opasnosti latente prisut u mnogim civilizacijama. Jeste li, možda, na taj način – svjesno ili nesvesno – u svoj roman integrirali kinesku masu kao jednu od najvažnijih?

O: Rekao bih da su mi u kolu slučaju ne postoji nikakva veza između navodne prijetnje kineskih masa, tako zvanog žute opasnosti, i mog romana »Zator«. Kad sam pisao knjigu, meni sigurno nije bila pred očima takva nekakva veza. Zanimanje za kineske stvari u meni se probudio vrlo rano. Prvo, kad mi je bilo sedamnaest godina a dopao mi rukom prijevod kineskih filozofa iz pera Richarda Wilhelma, koje sam tada čitao. Od tada sam se vrlo podrobno bavio kineskim filozofijom i literaturom; to je nedovjedno jedna od civilizacija koje mi najviše znače. Dubljim razlozima koji su me doveli do sinologa kao protagonista romana tako da kompleksno ih u ovjeđu ne mogu ukratko raspraviti i kratko odgovoriti na pitanje, no ipak bih dodao da je moja zanimanje za kineske stvari od tada još poraslo, i biva sve jače. Gledao čisto filozofski, vjerujem da mi uopće nijedna filozofija, izuzev ranogradske, nije toliko značila, a znači još i uvijek, kao kineska.

Canetti je, naime, i ovdje u zanimanju za Kinu, prepoznao i jednu od ključnih karakteristika njihovih protagonisti: njihova protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocka; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettijevu romanu »Zator«.

Odnos prema Freudu

P. Upravo sam spomenuo riječ nesvesno, što, nedovjedno, igra veliku ulogu u masi, njezinim akcijama i reakcijama. Ono nesvesno, ili podsvjesno, izranya u Vašem romanu, na primjer, u vizionarnim snovima straha sinologa Kiena. U svom prvom snu na sanju kao njegova vrijedna biblioteka od preko 25.000 knjiga, koja predstavlja dio njegova Ja, izgara zajedno s njime. I taj san, na kraju, biva jezivom zbiljom. Kien, prema metodama psihanalize, razlaže san u njegove sastavne dijelove – ako ga i ne sumnjati u njegova druge jezike. Dakle, to je doista takođe da je njemački za mene isprav bio tajni, magični jezik koji nisam razumio, a zatim jezik kojem me je, nekom vrtom nasilja, vrlo brzo naučila moja majka. Njemački je dakle moj materinski jezik u pravom smislu riječi.

Uspomena iz djetinjstva: smak svijeta

P. »Povremeni udarci, neočekivano primljeni, daju ljudima njihov smjer u život – stoji na početku Vašeg romana, gospodine Canetti. Danas, osvrnuti se, prepoznamo li odnjevnučne udarce, koji su neobično odučili smjer Vašem životu?«

O: Svakako. Već sam naveo jedan primjer. Odučujući doživljaj u mom životu bila je rana, neočekivana smrt moje oca. Umro je u trideset prvoj godini, potpuno iznadan, na razneči dva trenutka. Vjerujem da se većina onoga što me je kasnije zaokupilo dade na kraju svesti na taj rani događaj.

No, mogu Vam navesti i jedan drugi primjer. Kao dijete doživio sam u Bugarskoj Halléjevu kometu. Citav je grad tada mislio da propada svijet. Vladao je srednjovjekovno raspoloženje i panika u cijeloj Evropi. Moglo bi se reći da su tada mlađi intelektualci Freud, sade propasti svijet, jer točno govoriti kometi na nebou, koje je, kad je bio vidljiv, potpuno očaravalo cijeli svijet. A to je, učinkom tih događaja, bio i jedan od razloga zašto je bio vrlo zanimali i interesovan za psihologiju i sociologiju.

P. Od 1921. do 1924. studirao ste gimnaziju u Frankfurtu na Mainu. Kasnije ste u tomu zabilježili smak svijeta, a tada su turbulentni danij njemačke inflacije. Vidio sam neku staru ženu kako se srušila na ulici od gladi. Vidio

sam nakon umorstva Ratenausa na Zeitu prve velike demonstracije. Slike mase me od tada više napačile. Shijedam sam, da gađam god sam mogao – 1924., u pisacu sam se na Svetištu u Beču. Većer sam provodio u pisanju. Bilo mi je nešto preko dvadeset godina kad mi je jednoga dana, na ulici, pala prva mica o nekom djelu o masi. Smrću je to kašao prosvjetljenje: zaključio sam posvetiti svoj život ispitivanju mase.

I u hiperhrijska rasčlanjenost Crkva isto je tako prozirna i poznata. Ja stoga nikada ne bih pokušao, objašnjavajući fenomen mase, posizati za tim dijama konkretnim primjerima. Jedna druga, Freudova teorija, koja danas postupa vrijedi kao nadirenje te se više ne privlači ni u psihijatriji, jest njegovo tumačenje paranoje, koju on svodi na polisimno homoseksualnost. To ponekad može objasniti paranoju, no ne smije se poopćiti. U »Masi i moći« pokušao sam postaviti novu teoriju paranoje, koja nema nitičega zajedničkog s Freudom.

O: Možda bi, prije svega, trebao napomenuti da je vjerovanje na smrću, na smrću sadašnjem životu, na onome što imamo izvršiti ovde, na čovjekovu ispunjenju u ovom životu. Mogu se obećati kasnije stvari o kojima ništa ne znamo, a zanemariti one o kojima znamo vrlo mnogo, i oko kojih se moramo traditi svom snagom. Meni, u svakom slučaju, nije doista moglo doći da bi negdje jednom mogao takav vječni život; čini mi se mnogo važnijim izgovoriti ovaj život, da bi mi sigurno posjedujem, ispunjivao ga sa sve više sadržaja, i suzbijati smrću, koju ne možemo ukinuti. Pa bilo to moralnim otklanjanjem ili biološkim sredstvima koja omogućuju fizičko produženje života. Naš cilj je imati: priskrbiti puniji, bogatiji i odgovorniji život.

P: Nevidljive mase ili nacionalizam i socijalizam

P. Iznenadjujući, važan i nov aspekt u Vašem bavljenju masom jest njezin diferenciranje i dijeljenje. Vi, medu ostalim, uvodite takozvane NEVIDLJIVE MASE, masu mrtvih i masu još nerodenih, i obje mase smatrati svakodnevno djelatnim elementima našega života. Koja od dviju maza sada, po Vašem mišljenju, djeluje snažnije?

O: Za ovo sam Vam pitanje vrlo zahvalan, jer mi ono dopušta reći nešto o biti nevidljivih maza i njihovu djelovanju. Massa mrtvih nedovjedno je bila donedavno u našoj civilizaciji mnogo djelatnija i mnogo je odužnije od ljetnog čovjeka. Danas je tu stanje vrlo udubljeno, jer su mođne i nevidljive mase mrtvih i nevidljiva masa nerodenih. Moglo bi se da poveća bitna razlika između nacionalizma i socijalizma, ukoliko se govori o njihovu afektivnom korištenju. U nacionalizmu odužujući se osjećaji za masu mrtvih: domovina je zemlja otaca, te predodžba svih onih koji su u njihovoj domovini prethodila svih onih koji su u njihovoj zemlji živjeli prije njih, te su u bilo kojem obliku i danas prisutni, kao dužnost, kao tradicija, itd. Suprotno tomu, u socijalizmu je akcent na masi onih koji se tek trebaju rodit. U socijalističkim državama čovjek ispravlja sebi naime velika održavanja, imajući uvek pred očima ono što će ljudi kasnije posjedovati. Dobar će život doći domovini, te se zanima da će potomci, svi oni koji će doći, moći uživati taj bolji, kasniji život, koji mi možda nećemo dobiti. Dakle, socijalizam i nacionalizam izvorno su upravo u tomu izrazito oprečni. Masa mrtvih jezgra je osjećaj u nacionalizmu, masa kasnije u socijalizmu. No, obje postoje istodobno u čovjeku. I, upravo u političkim kretanjima našega dobra, spajanje nacionalizma sa socijalizmom jedna je od najučinkovitijih pojava. Svi su nam prijezali pri tomu poznavati. Naravno, ta pojava mjesenja i prožimanja moguće je samo zato što obje nevidljive mase u nama istodobno djeluju. Pomicanjem akcenta katkad je jači nacionalizam, a katkad socijalizam. Primjer je va